



BETEKINTŐ

2008/2. szám

TARTALOMJEGYZÉK

Krahulcsán Zsolt: A nemzetközi kapcsolatok állambiztonsági szabályozása (1961–1965)

Orbán-Schwarzkopf Balázs: Fedőneve: Bayern München
Egy operatív akció hátterében

Sümegei György: Nagy Imre képek a Történeti Levéltárban

Nagy-Csere Áron: A múltfeltárók esete a posztmodernnel
Tabajdi Gábor és Ungváry Krisztián könyvéről

A nemzetközi kapcsolatok állambiztonsági szabályozása (1961–1965)

A nemzetközi kapcsolatok szabályozása az 1956-os forradalom leverését közvetlenül követően, mint az élet egyéb területén szinte minden, a hatalmat megszerző Kádár-csoport számára belügyi és állambiztonsági kérdés is volt. A megtorlás és a represszió légkörében nemcsak az államközi, diplomáciai kapcsolatok, de a lakosság eddig sem túl gyakori és rendszeres hivatalos vagy magánjellegű kiutazásai is – leszámítva azt a rövid időt, amikor az osztrák és jugoszláv határokon menekülők százezrei hagyták el az országot – szinte lehetetlenné váltak.

A magyarországi régi-új pártvezetés, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a forradalom leverését, a megtorlásokat követő nemzetközi elszigeteltségből megpróbált „kitörni”, de nem csak az államközi, diplomáciai kapcsolatokat, hanem a nemzetközi érintkezések egyéb, alsóbb szintjeit is normalizálni kívánta. A gazdasági kapcsolatok, a külkereskedelem beindításához elengedhetetlen volt a hivatalos kiutazások szabályozása. Ezért legelőször a hivatalos külföldi utazások engedélyezésének rendjét alakították ki. Ezt a kérdést 1957-ben kormányhatározattal szabályozták.¹ Később a ki és beutazások során felmerülő kémelhárítási, hírszerzési feladatokat,² majd az útlevel és vízumrendszert hangolták össze.³

A MSZMP Politikai Bizottság (PB) 1961. február 7-i ülésén tárgyalta meg a Központi Bizottság Adminisztratív Osztálya javaslatát a külföldi kapcsolatok szabályozására, amely az állami intézményekben történő ellenőrzés megjavításával, illetve az idegenforgalom növekedésével kialakult „új helyzet”-re kívánt választ adni. Ezért, illetve a Magyarország elleni „hidegháborús propaganda” hatásának csökkentése érdekében a politikai vezetés nem ellenezte, hanem inkább támogatta a kapitalista országokból érkező turistaforgalom növekedését, abban bízva, hogy többségük pozitív tapasztalatokat szerezve – és minél több devizát itt hagyva – tér vissza hazájába. Ugyanakkor a hatalom, ha nem is támogatta, de bizonyos keretek között egyre inkább eltűrte a magyar állampolgárok nyugati utazásait is. Ennek a „nemzetközi kapcsolatok fejlesztésére irányuló politikának” eredményeképpen 1961-re megsokszorozódott a kapitalista országok és Magyarország közötti hivatalos és magán (turista) be- és kiutazások száma, megnőtt az idegenforgalom jelentősége.

A PB jelentése szerint ugyanakkor ezzel együtt az ellenséges aknamunka és propaganda is egyre aktívabb lett, de a belügyi szervek – elsősorban a kémelhárítás – nem volt felkészülve sem technikailag, sem szervezetileg a megnövekedett utasforgalom ellenőrzésére. Az egyik legnagyobb probléma az volt, hogy az állami és egyéb intézményekben a ki- és beutazások intézése nem volt egységesen szabályozva, nem tisztázták, hogy ki dönthet a kiutazó személyekről, illetve hogy a beutazó külföldi állampolgárok kísérése, megbízható tolmácsokkal való „ellátása” kinek a feladata, illetve kinek a felelőssége. Ezért a PB az állami intézményekben történő ellenőrzés megjavítása érdekében „külföldi kapcsolatok osztályainak” megalakítását határozta el.⁴

A Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai végül a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1961. novemberi határozatával⁵ alakultak meg. A BM III. Főcsoportfőnök-helyettesének egy évvel később – az új osztályok működéséről – készített jelentése szerint a megfelelő „káderek” hiánya és egyes szervek vezetőinek vonakodása megnehezítette ugyan az NKO-k felállítását, de 1962 augusztusáig a legtöbb intézményekben megalakították őket. Az öt minisztériumba és a három főhatósághoz ekkor összesen nyolc szt- (azaz szigorúan titkos) állományú tisztet helyeztek: négyen osztályvezetőként, hárman osztályvezető-helyettesként, egy pedig a titkárságon mint csoportvezető nyert beosztást. Többen azért nem kerültek magasabb pozícióba, mert az intézmények vezetői ragaszkodtak a saját munkatársaikhoz, akiket azonban a Belügyminisztérium nem tudott szt-állományba venni. (Úgy tűnik az állambiztonság nem rendelkezett minden esetben a legjobb érdekérvényesítő képességgel.) A nyolc tiszt közül hatan már régóta a Belügyminisztérium különböző pozícióiban dolgoztak, és csak

kettőt vettek ekkor – már mint NKO-vezetőket – szt-állományba. A Művelődésügyi Minisztériumban pedig ún. „Tolmács csoport” alakult, ahol ketten voltak szigorúan titkos minősítésű operatív tisztek.⁶ (A Belügyminisztériumban – 1956 decemberében, előbb mint referatúra, majd mint csoport és később mint önálló osztály – is megalakult az NKO, amelynek fő feladata azonban nem a ki- és a beutazások ellenőrzése, hanem a „baráti” országok állambiztonsági szerveivel való kapcsolattartás volt.)

A frissen megalakult NKO-k feladata a hivatalos útlevél- és vízumügyek intézése, a nemzetközi értekezletek szervezése, a kapitalista országokból visszaérkezett magyar állampolgárok beszámoltatása lett. Nemcsak a hivatalos kiküldetéssel kiutazó, vagy beérkező személyeket vizsgálták, hanem a magánjellegű, turista, vagy rokonlátogatások során történő be- és kiutazások ellenőrzését is végezték. Meghatározták, hogy a különlegesen fontos üzemekbe, tehát az atomenergiával és elektronikával, a híradástechnikával és kohászattal kapcsolatos kutató intézetekbe, a Kohó és Gépipari Minisztérium hadiipari részlegéhez (KGM/B) tartozó gyárakba, üzemekbe,⁷ a nagyobb ipari kombinátokba, illetve a nyugati exportra dolgozó vállalatokba milyen körülmények között látogathatnak külföldi állampolgárok. A katonai szempontból legfontosabb objektumok közvetlen környékét pedig lezárták a külföldiek elől, és a turistaként vagy rokonlátogatóként beutazó nyugati állampolgárok csak a vízumjaikban – előre egyeztetett és – engedélyezett városokban, járásokban tehettek látogatást. További feladatuk volt a ki- és beutazók ellenőrzése, nyilvántartásuk megszervezése, valamint egyes nemzetközi rendezvények (pl. súlyemelő világbajnokság, rákszűrő kongresszus) biztosítása, ellenőrzése, vagy éppen egy-egy disszidálási kísérlet megakadályozása volt. A nemzetközi kapcsolatok osztályai biztosították az operatív szervek ügynökei kiutazásához a fedést, vagy pedig a „baráti” állambiztonsági szervek kérésére megszervezték az illető célszemély magyarországi ellenőrzését.

Az NKO kettős alárendeltségű szerv volt. Szervezetét, hatáskörét a BM III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökséggel egyeztetett, és az illetékes miniszter által jóváhagyott ügyrend határozta meg. Az NKO-k fedése alatt működő szt-állomány hivatali munkájáért közvetlenül az illetékes miniszternek (helyettesének) vagy a főhatóság vezetőjének volt felelős, míg az operatív intézkedéseikért a BM III/II. Csoportfőnöknek számolt be. Az NKO „takarása” alatt végzett operatív munkát a III/II-6. Osztály vezetőjének irányítása alapján volt köteles megszervezni. Ennek az osztálynak volt a feladata a hadiipar, a közlekedés, a hírközlés, illetve a minisztériumok és főhatóságok preventív védelmének az ellátása. A nemzetközi osztályokra telepített szt-állományú tisztek a magyar állampolgárok kapitalista országokba történő kiutazása során a kiutazó személyt szerepeltetnie kellett az illetékes minisztérium vagy főhatóság külföldi utazási tervében, a kiutazó személyt le kellett ellenőriznie (különösen, ha hat hónapra, vagy annál hosszabb időre utazott tőkés országba), és ha probléma merült fel az illetővel szemben, akkor biztosítania kellett, hogy más dolgozó utazzon helyette. Biztosítania kellett továbbá a BM III. Főcsoportfőnökség tisztjeinek, ügynökségének operatív célból történő kiutaztatását, delegációkba történő behelyezését is, és a kiutazók felkészítését és beszámoltatását – amennyiben különösen fontos operatív érdek ezt megkívánta – személyesen kellett elvégeznie. (Természetesen a hivatalos utakkal kapcsolatos összes útlevél- és vízumügyeket is intéznie kellett.) Másrészről feladata volt – ügynökség, társadalmi és hivatalos kapcsolatok bevonásával – a külföldi állampolgárok ellenőrzése, tanulmányozása is. Kezdeményeznie kellett, hogy azok a nyugati szakemberek, kereskedők, akikről előzetesen feltételezni lehetett, hogy nem pusztán kereskedelmi céllal utaznak be Magyarországra, ne kaphassanak bármely nekik tetsző időpontban beutazási engedélyt, vízumot. A külföldiek programjába is beleszólhatott, el kellett érnie, hogy ne szerepeljen a programban fontos katonai objektum, továbbá olyan üzem, gyár, tudományos intézet meglátogatása, amely az ellenséges hírszerző szervek érdeklődési körébe tartozhatott.

Az szt-állomány konspirációs helyzetének védelme érdekében közvetlen kapcsolatot csak a III/II. Csoportfőnökség kijelölt beosztottjával tarthatott, utasításokat, feladatokat csak tőle fogadhatott el, és a végrehajtásról is csak neki számolhatott be. A minisztérium vagy a főhatóság vezetőjének csak a III/II. Csoportfőnökség ügyrendjében meghatározott vezetők előzetes engedélye alapján adhatott tájékoztatást. Két év alatt a

különböző intézményekben létrehozott Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai hozzávetőleg 22.000 útlevél és vízumkérelmet intéztek el, több mint félszáz rendezvényt biztosítottak, ügynökjelölteket tanulmányoztak, valamint több „disszidálásra” való csábítást lepleztek le, illetve akadályozták meg.⁸

Az alább közölt dokumentumok az NKO-k megalakításának általános okairól, valamint egy konkrét intézményben, a Magyar Testnevelési és Sport Hivatalban⁹ (MTSH) a Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya felállításának körülményeiről tájékoztatnak. Az újonnan létrehozott osztályok lényegére – és a pártállami struktúrának a politikai rendőrséggel való szimbiózisszerű együttélésére – utal az MTSH-ban az NKO felállításakor kialakult helyzet. A Magyar Testnevelési és Sport Hivatal Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya „elődje” a Nemzetközi Sportkapcsolatok Osztálya volt, amelynek az osztályvezetőjét korábban a Pártközpontból nevezték ki. Az NKO felállításakor ezért pillanatnyi zavar keletkezett, hogy ki lesz az új osztály vezetője. Azonban leváltás helyett a belső reakció elhárító osztály javaslata értelmében az osztályvezető szét-állományba került, alapvető operatív kiképzésben részesült és maradt az osztály élén, annak ellenére, hogy egyetlen idegen nyelvet sem beszélt! A dokumentumokból kiderül az is, hogy négy évvel később – a már Magyar Testnevelési és Sportszövetségnek (MTS) nevezett intézményben – még mindig a Belügyminisztériummal nem egyeztetett ideiglenes ügyrend volt érvényben, továbbá, az hogy milyen sok volt a bizonytalanság a nemzetközi osztályokon rendszeresített szét-állomány helyzetével, szerepével kapcsolatban. Az itt publikált források a Magyar Országos Levéltárban, illetve az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában találhatóak meg.

Dokumentumok:

1. A Politikai Bizottság határozata a külföldi kapcsolatok szabályozására, 1961. február 20.

Belügyminisztérium
KB Adminisztratív Osztálya

Szigorúan titkos!

Javaslat
a Politikai Bizottsághoz
az idegenforgalom növekedésével kapcsolatos ellenséges aknamunka korlátozására
teendő néhány intézkedésre

A nemzetközi kapcsolatok fejlesztésére irányuló politikánk eredményeként az utóbbi években a kapitalista országok viszonylatában is megsokszorozódott az idegenforgalom, a hivatalos és magánbeutazások, illetve kiutazások száma. Ez nagymértékben hozzájárult az ellenünk irányuló hidegháborús propaganda hatásának csökkentéséhez. A beutazó kapitalista állampolgárok többsége pozitív tapasztalatokat szerzett a Magyar Népköztársaságról és eredményeinkről. Egy részük hazájukba visszatérve a békés együttélés és a szocializmus mellett fejt ki propagandát. A kapitalista országokba kiutazó magyar állampolgárok többsége a szocializmusba vetett hitében megerősödve tér vissza hazájába.

Ugyanakkor a tapasztalatok azt mutatják, hogy az ellenség is kihasználja az idegenforgalom adta lehetőségeket a Magyar Népköztársaság és a szocialista tábor elleni aknamunkájához.

Ez szükségessé teszi, hogy a kapcsolatok továbbfejlesztésével egyidejűleg mind állami, mind társadalmi vonalon megfelelő politikai és adminisztratív intézkedéseket tegyünk az ellenséges aknamunka korlátozására.

A Belügyminisztérium szervei 1958 óta több szervezeti és politikai jellegű intézkedést tettek, amelyeknek eredményeként sikerült felderíteniök több olyan ellenséges központot, amelyek az idegenforgalom felhasználásával kémeket küldtek hazánkba, tapasztalatokat szereztek az imperialista ellenséges elemek tevékenységének módszereiről és ellenséges ügynököket tettek ártalmatlanná. Ezek az intézkedések azonban nem bizonyultak kielégítőnek. A Belügyminisztérium szerveinek módszerei nem

alkalmazkodtak eléggé az új körülményekhez és szervezetenként sem igazodtak a megnövekedett feladatokhoz. Ugyanolyan létszámú erők dolgoznak ma is az idegenforgalom elhárításában, mint 8-10 évvel ezelőtt. Az elhárítás technikai biztosítása is elmaradt. Nem használják ki a Belügyminisztérium összes lehetőségeit. Komoly hiányosság e téren, hogy bizonyos kezdeményezések ellenére nem vették megfelelően igénybe a Magyar Népköztársasághoz hű állampolgárok, a különböző állami és társadalmi szervek segítségét és lehetőségeit az ellenséges tevékenység elleni harcra.

Az eredményes kémelhárító munkát gátolja, hogy az állami és társadalmi szervezetekben a ki- és beutazások intézése nincs egységesen rendezve. A korábban hozott határozatok ellenére ma is előfordul, hogy illetéktelen személyek döntenek a ki- és beutazások ügyében. A külföldi állampolgárok kísérése, politikailag és erkölcsileg megbízható tolmácsokkal való ellátása nincs megfelelően biztosítva. Intézkedések hiányában a kapitalista állampolgárok katonai és más szempontból fontos állami intézményeket szabadon látogatnak. (Nemrégiben a Központi Fizikai Kutató Intézetben egy belga állampolgár kíséret és ellenőrzés nélkül szabadon járt-kelt a laboratóriumban és az Intézet más fontos területein.)

Súlyos gondatlanságok mutatkoznak az államtitkok megvédése terén. Sok a felelőtlen fecsegés. Ennek következtében ellenséges elemek könnyűszerrel jutnak hozzá államtitkot képező adatokhoz. (Aradi István imperialista kém tömegével jutott hozzá olyan titkos adatokhoz és dokumentumokhoz, amelyekhez beosztásánál fogva semmi köze sem volt.¹⁰ Az elmúlt hetekben a Dunai Vasműben a KGST-hez tartozó országok képviselői tanulmányoztak és megvitattak egy fontos találmányt. A tanácskozáson résztvevő szovjet delegátusok figyeltek fel arra, hogy a tanácskozáson jelen van két osztrák mérnök is, akiket a gyár főmérnöke hívott meg.). Az éberség ellanyulásában és a lazaságokban az is közrejátszik, hogy nem megfelelő a tömegek tájékoztatása az ellenség tevékenységéről és a legfontosabb intézményeinkben sem folyt elég céltudatos harc az éberség fokozásáért.

Határozat

Az ellenséges aknamunka korlátozására, a hibák megszüntetésére olyan intézkedéseket kell tenni, hogy a becsületes szándékú magyar és külföldi állampolgárok zaklatását ne eredményezzék.

1. A PB megbízza a Belügyminisztert, hogy az új helyzetnek megfelelően erősítse az imperialista hírszerzőszervek elleni elhárító munkát. Biztosítsa az összes belügyi erők (különböző operatív szervek, rendőrség, karhatalom, határőrség, önkéntes rendőrség stb.) koordinált tevékenységét az idegenforgalom megnövekedésével jelentkező kémelhárítási feladatok megoldása érdekében.

2. A Belügyminisztérium szervei az imperialista hírszerzőszervek elleni harcban fokozottabban támaszkodjanak Népköztársaságunkhoz hű, becsületes állampolgárok segítségére.

a) A Politikai Bizottság jóváhagyja, hogy az államtitok védelme érdekében a Belügyminisztérium felvilágosító előadásokat tartson: fegyveres testületek, munkásőrség, minisztériumok, ki- és beutazásokban leginkább érintett országos szervek és intézmények, hadiüzemek, jelentős kutató- és tervezőintézetek beosztottai előtt. Ismertetni kell az ellenséges hírszerző szervek módszereit, érdeklődési irányát és a szükséges tennivalókat, tevékenységük megakadályozására.

b) A kapitalista országokban rendezett nemzetközi találkozók, vásárok, kiállítások és nagyobb turistacsoportok kiutazása esetén, valamint az országba beutazó kapitalista állampolgárok ellenőrzése céljából fokozottabban támaszkodjanak elsősorban a párt- és KISZ-tagok segítségére. Tájékoztatni kell őket, hogy adott esetben az ellenségnek milyen tevékenységével számolhatnak. Ki kell oktatni őket, hogy az ilyen esetekben milyen magatartást tanúsítsanak és milyen segítséget kaphatnak a BM szerveitől.

c) Tömeges beutazások esetén a KISZ, a szakszervezet és más tömegszervezetek adjanak nyugati nyelvet beszélő önkéntes társadalmi segítséget a külföldiek alkalomszerű ellenőrzéséhez.

3. Az állami szervek vonalán történő ellenőrzés megjavítására az alábbi intézkedéseket kell tenni:

a) A nemzetközi kapcsolatok szervezettebbé tétele és az állami ellenőrzés fokozása érdekében a ki- és beutazásokkal legjobban érintett minisztériumok és országos főhatóságoknál külföldi kapcsolatok osztályait kell szervezni, amelyek az illetékes miniszternek, illetve a főhatóságok vezetőinek legyenek közvetlenül alárendelve. (Ezeket az osztályokat a meglévő státuskereten belül kell megoldani). A külföldi kapcsolatok osztályai foglalkozzanak a hivatalos útlevél- és vízumügyekkel, nemzetközi értekezletek szervezésével, a kapitalista országokból visszatértek beszámoltatásával. Az osztályok élére megbízható, párthű elvtársakat kell állítani.

Biztosítani kell, hogy a külföldi kapcsolatok osztályai nyújtsanak segítséget a Belügyminisztériumnak.

b) A Belügyminisztérium biztosítsa, hogy idegenvezetők és tolmácsok csak politikailag és erkölcsileg megbízható személyek legyenek, akiket a Művelődésügyi Minisztérium vegyen központi nyilvántartásba.

c) Az illetékes minisztériumok és főhatóságok a belügyminiszterrel egyetértésben adjanak ki utasítást, amely szabályozza, hogy a különlegesen fontos üzemekbe milyen körülmények között látogathatnak külföldi állampolgárok. Ezek látogatását a következő kategóriájú üzemeknél és intézményeknél kell korlátozni: 1. Az atomenergiával és elektronikával, híradástechnikával és kohászattal kapcsolatos kutató intézetek, 2. a KGM/B. vállalatok, 3. nagyobb ipari kombinátok, 4. nyugati exportra dolgozó vállalatok.

A Belügyminisztérium, a Honvédelmi Minisztériummal egyetértésben intézkedjen annak érdekében, hogy katonai szempontból legfontosabb objektumaink közvetlen környékét lezárják a külföldiek elől. Ezt az útlevél- és vízumkérelmek elbírálásánál is figyelembe kell venni.

d) Turistaként, rokonlátogatóként beutazó kapitalista állampolgároknak adandó vízumokban meg kell határozni azt a várost, vagy járást, amelyeket ők kértek meglátogatni és amelyet engedélyeztek számukra.

4. A Központi Bizottság Agit[ációs és]prop[aganda] Osztálya gondoskodjon arról, hogy a pártszervezetek időközönként foglalkozzanak az imperialisták aknamunkájának azon jelenségeivel, amelyek a kapcsolatok bővülésével egy időben jelentkeztek.

A Belügyminisztérium adjon segítséget az Agitprop. Osztálynak ehhez a munkához.

Azon intézmények pártbizottságai, melyek leginkább érintve vannak a nemzetközi kapcsolatokban, időnként tűzzék napirendre az éberséggel, a titkok védelmével és az imperialista hírszerzés elleni védekezéssel kapcsolatos problémákat. A Belügyminisztérium illetékes szervei adjanak tájékoztatást a pártszerveknek a területükön tapasztalt jelenségekről.

Budapest, 1961. február 20.

[MOL 288. f. 5/221. ő. e. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázat.]

2. „Major” fedőnevű informátor jelentése a Magyar Testnevelési és Sport Hivatal Nemzetközi Sportkapcsolatok Osztályával kapcsolatban, 1961. július 13.

Belügyminisztérium
II/5-f. alosztály

Szigorúan titkos!
Adta: „Major” informátor
Vette: Primus Károly r. őrnagy
Idő: 1961. július 13.
Tárgy: Az MTSH Külügyi
Osztályáról

Jelentés
Budapest, 1961. július 13.

A Sporthivatal¹¹ szervezeti konstrukciója „örök” probléma. Sajnos igen sok esetben a létrehozáskor és a szervezeti módosításokkor is a feladat legcélszerűbb megoldására való törekvés érvényesült mindenkor. A Hivatalon belül a Nemzetközi Sportkapcsolatok Osztálya, illetve a nemzetközi kérdések, ügyek intézése ugyancsak az előbb említett „örök” problémához tartozott, tartozik, s remélhetőleg mégis megoldható.

Mi ennek az oka?

Az, hogy a nemzetközi kérdéseket úgy próbáltuk kezelni, mint a sport egyik önálló területe. Ez a sportpolitika tekintetében rendben is van, de ez az Elnökség dolga, viszont szigorúan a sporteseményekre és sportkapcsolatokra épül, melynek megvannak az elvei. Abban a pillanatban, mikor a Hivatalon belül külön területté akarjuk változtatni – egy maihoz hasonló „lar pour lar” [sic!] – önmagáért való tevékenység lesz.

A sport nemzetközi kapcsolatai[t] igen alkalmas területté lehet [tenni] – ha a politikai elgondolásokat ügyesen ágyazzuk belé – e nélkül viszont igen nagy „veszélyek” forrása lehet. Mi a baj ma?

a) A „politikai” elgondolásokat külön választjuk, s ebben egy nem egészséges titokzatosság uralkodik. Vagyis arról van szó, hogy az rendben van, hogy az „elhárító vagy hírszerző” tevékenység támogatása belső szerveinkkel együttműködve, őket támogatva, titokban folyik. De arra egyáltalán nincs szükség, hogy a „hétköznapi” sportügyeket is misztifikálják. Ez bizalmatlanságot kelt, s részben sejtetni engedi az előbbi ügy támogatását.

b) A másik baj, hogy az osztályon megoszlanak az erők, vannak „szak” előadók és vannak ún. „nemzetközi szakértők”. Ez pedig helytelen. Egy ember sem mozoghat nemzetközi vonalon, aki nem lát, nem értékkel és nem tájékoztat. Ilyen tekintetben a mi embereink vagy „félénkek” vagy „egyoldalúak”. Ez pedig a munkában többnyire bizonytalanságot idéz elő, akár hivatalon belül a szakkérdésekben, akár a külföldiekkel való kapcsolatokban.

c) Hiba, hogy nálunk az események, történések, tárgyalások és személyleírások, jellemzések – még szakmai szempontból is – csak hézagosan történnek meg. Nem is beszélek az elhárítás szempontjáról, melyhez a belső anyagok sok esetben igen értékes adatokat szolgáltatnának.

d) Végül pedig a mi osztályunk személyi összetételét és annak változatait végig kísérve elég nyugtalanító kép tárul ki, bár az utóbbi időben a javításra megvan a törekvés.

Becz Imre egy becsületes elvtárs, akiben a bizalom megvan. Kétség ahhoz nem fér, hogy jó szándékú és igyekszik munkáját tehetségéhez mérten elvégezni. Mi az, ami – mint vezetőből – hiányzik?

Először is a nemzetközi munka sokrétűségéhez szükséges képzettség, tapasztalat még hiányos – jóhiszeműsége néhány esetben – ismétlem ezen a téren bizonyos „naivsággal” párosul. Azért írom ezen a téren, mert a nemzetközi munkában nem elég csupán a szakember éleslátása és emberismerete, az a speciális készség vagy képesség nincs még meg, amellyel a szakmai és egyéb járulékos feladatot tudná szerencsésen párosítani.

[...] ¹²

Együtt az egész osztály „kilóg” a hivatali kollektívából, amely azelőtt nem így volt. Mintha ijedtség uralkodna náluk. Ennek okát azonban én a bevezetőben említett okokra vezetem vissza.

Felmerül, hogy há[t] mi lenne a megoldás e kérdésben.

Szerintem:

1. Végig kellene menni a személyeken külön-külön, s megállapítani, hogy alkalmasak-e, képesek-e és akarnak-e teljes értékű nemzetközi munkát végezni. Ha megfelelnek, akkor őket megerősíteni, nem a pozícióról van szó, hanem munkájukról és annak részleteiről, feladatairól.

2. Nagyvonalúban kell ezt az osztályt irányítani. Vagyis nagy fegyelmet és alaposágot megkívánva hozzásegíteni az embereket ahhoz, hogy a szakkérdésekben ne erőlködve, bizonytalankodva és gátlásokkal, hanem „könnyedebben” (nem a rossz értelemben) dolgozzanak, míg a „komoly” ügyekben tényleg legyen meg a konspiráció és megfelelő hozzáállás. Saját maguk is érzik a tájékoztatás szükségességét ezen a vonalon. (Ma úgy néz ki, mintha egyesek sejtenék – szerintem tudják is – a nemzetközi munkának ezt az oldalát és ezért húzódnak vissza.)

3. Végül pedig nem szabad kizárólag adminisztratív vonalon elzárkózni, hanem a szakmai munkával egybeépülten, azzal együtt kell végezni tevékenységüket.

Major

Megjegyzés: Az informátor tájékoztatás céljából készítette a jelentést, melyet felhasználunk a külügyi, ill. Nemzetközi Kapcsolatok Osztályával kapcsolatos javaslatához. A jelentés 1 példányát a II/2-L. alosztálynak megküldjük.

Primus Károly r. őrnagy

[ÁBTL 3.1.5. O-19460/2 29-32. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázat.]

3. Jelentése az Magyar Testnevelési és Sport Hivatalnál felállítandó Nemzetközi Kapcsolatok Osztályával kapcsolatban, 1961. július 15.

Belügyminisztérium
II/2-L. alosztály

Szigorúan titkos!

Tárgy: Hegyi Gyula¹³ elvtárssal
való beszélgetésről

Jelentés

Budapest, 1961. július 15.

F. hó 13-án megbeszélést folytattam Hegyi Gyula elvtárssal, az MTSH¹⁴ vezetőjével, a Politikai Bizottság 1961. február 7-i határozatában megjelölt Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya felállításával kapcsolatban. A megbeszélésnél jelen volt Primus Károly r. őrnagy elvtárs is, aki mint objektumtartó, hivatalos kapcsolatot tart Hegyi elvtárssal.

A megbeszélésen tájékoztattam Hegyi elvtársat, hogy a Politikai Bizottság határozatának végrehajtásával kapcsolatban milyen elképzeléseink vannak. Kifejtettem azt is a beszélgetés során, hogy az általam elmondott dolgok nem végleges és megalapozott elvek, hanem csak elképzelések. Az osztály végleges ügyrendjét mi feltétlen az illetékes minisztérium vezetőjével való egyetértésben akarjuk kidolgozni.

A tájékoztatásom után Hegyi elvtárs kijelentette, hogy azzal, amit elmondtam, lényegében máris egyetért, nem talált olyan elgondolást a beszámolómban, amit az MTSH-nál nem lehetne megoldani, sőt örül annak – mondta – hogy titkos állományú operatív tiszt kerül az NKO élére. Azon viszont problémázott, hogy mit fog tenni Becz Imre elvtárssal, a jelenlegi NKO vezetőjével. Elmondása szerint Becz elvtárs a munkáját jól látja el. Becsületes, megbízható elvtársnak tartja és nem szívesen váltja le az osztály éléről. Becz elvtárssal kapcsolatban még azt is felvetette, nem fog-e ebbe a kérdésbe a Pártközpont beleszólni, hiszen őt erősítésképpen, kimondottan az NKO vezetőjének küldték a Pártközpontból. Erre a kérdésre annyit válaszoltam, hogy a személyi kérdésekre még visszatérünk és lehet, hogy nem kerül sor Becz elvtárs leváltására. A beszélgetésünk úgy is csak elsődleges tájékozódás és csak később teszünk végleges javaslatot. Becz elvtárssal kapcsolatban egyébként olyan tájékoztatást kaptam Komornnyik és Primus őrgy. elvtársaktól, a II/5. Osztály¹⁵ beosztottaitól, hogy ők megfelelőnek tartanak Becz elvtársat titkos állományba átvenni és meghagyni az MTSH-nál az NKO vezetőjének. Javaslom meggondolni Komornnyik és Primus őrgy. elvtársak javaslatát.

A másik kérdés, ami gondot okozott Hegyi elvtársnak, a státusz kérdése volt. Elmondotta, hogy most náluk 8 ember dolgozik az NKO-n, a protokolláris feladatokkal külön a titkárság foglalkozik. Kijelentette, hogy ezen túl több külön státuszt nem tud erre a munkára biztosítani. Miután részletesen elmondotta, hogy az NKO jelenleg mivel foglalkozik, megnyugtattam őt, hogy ezzel a létszámmal a jövőben is meg lehet oldani a feladatokat. Csak azt jegyeztem meg, hogy mi azt szeretnénk, ha a protokolláris ügyeket is az NKO intézné. Ezzel kapcsolatban nem volt Hegyi elvtársnak semmi kifogása.

Végül abban egyeztünk meg, hogy 1 hónap múlva a kérdésre visszatérünk, amikor már konkrét formában fogunk az üggyel foglalkozni.

Berecz János r. alezr.
alosztályvezető

Készült: 2 pld.
Kapják: Oszt. vez.
lerakás.
Gépelte: KJné.
Nyt. sz.: 13-?/61.

[ÁBTL 3.1.5. O-19460/2 27-28. Géppel írt tisztázat Berecz János aláírásával.]

4. Kormányhatározat egyes minisztériumok és országos hatáskörű szervek nemzetközi kapcsolatainak szabályozásáról, 1961. november 16.

Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány¹⁶

Szigorúan titkos!
Készült: 48 példányban¹⁷
51. sz. példány

Kapják:
a Kormány tagjai,
Hollai Imre elvtárs,
Péteri István elvtárs,
Erdei Ferenc elvtárs,
Hegyi Gyula elvtárs,
Valkó Endre elvtárs.¹⁸

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány
3298/1961. sz. határozata

egyes minisztériumoknál, országos hatáskörű szerveknél a nemzetközi kapcsolatok intézéséről

1. A Kohó- és Gépipari Minisztériumban, a Nehézipari Minisztériumban, a Közlekedés- és Postaügyi Minisztériumban, a Könnyűipari Minisztériumban, a Művelődésügyi Minisztériumban, a Pénzügyminisztériumban, a Földművelődésügyi Minisztériumban, a Magyar Tudományos Akadémián, a Magyar Testnevelési és Sporthivatalnál, a Műszaki- és Természettudományi Egyesületek Szövetségénél 1962. január 1-ig a nemzetközi kapcsolatok intézésére külön szervet (osztály, csoport) kell létrehozni. A nemzetközi kapcsolatok intézésére létrehozott külön szerv személyi állományát a minisztérium, vagy országos hatáskörű szerv jelenlegi létszámkeretéből kell biztosítani.

2. A nemzetközi kapcsolatok intézésére létrehozott szerv csak az illetékes miniszternek (országos hatáskörű szerv vezetőjének), vagy helyettesének van alárendelve. Az illetékes miniszter (országos hatáskörű szerv vezetője) – a belügyminiszter véleményét kikérve – 1962. február 1-ig a szerv ügyrendjét állapítsa meg.

Budapest, 1961. november 16.

Biszkú Béla s. k.
a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt
Kormány elnökhelyettese

[MOL XIX-A-83-b 289. d. Aláírás nélküli, géppel írt tisztázat. A dokumentumon „TÜK IRATTÁR” feliratú pecsét, valamint a „MAGYAR FORRADALMI MUNKÁS-PARASZT KORMÁNY TITKÁRSÁGA” feliratú bélyegző lenyomata található.]

5. A BM III. Főcsoportfőnökség jelentése a minisztériumokban és főhatóságoknál felállított Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai működésének tapasztalatairól, 1962. december 7.

Belügyminisztérium
III. Főcsoportfőnökség
62 – 7347/62.

Szigorúan titkos!

A jelentés Kollégium elé
történő előterjesztésével
egyetértek:
Galambos József r. vör. gy.
miniszterhelyettes

Jelentés

a minisztériumokban és főhatóságoknál felállított Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai működésének tapasztalatairól

A Politikai Bizottság 1961. február 7-i határozata¹⁹ alapján a konkrét szervezőmunkát csak az 1961. novemberi kormányrendelet²⁰ megjelenése után kezdhették meg. A megfelelő káderek hiánya, egyes szervek pl. a METESZ²¹ vezetőinek vonakodása, a Művelődésügyi Minisztériumban történt átszervezés stb. komoly[an] akadályozta a határozat időben történő végrehajtását.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3298/1961. sz. határozata értelmében a Kohó- és Gépipari, a Nehézipari, a Közlekedés- és Postaügyi, a Könnyűipari, a Művelődésügyi, a Pénzügy-, a Földművelődésügyi Minisztériumokban, a Magyar Tudományos Akadémián, a Magyar Testnevelési és Sporthivatalnál, a Műszaki- és Természettudományi Egyesületek Szövetségénél, a nemzetközi kapcsolatok intézésére külön szervezet (osztály, csoport) kellett létrehozni.

A Könnyűipari és Földművelődésügyi Minisztériumot kivéve a Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya – továbbiakban NKO – 1962 augusztusáig megalakult. Nagy elvtársnő²², Könnyűipari Miniszter a Belügyminiszter elvtárssal történt megbeszélése alapján nem tartotta szükségesnek az NKO felállítását. A Földművelődésügyi Minisztériumban létrehozták ugyan az NKO-t, Losonczy elvtárs²³ azonban erre a munkára olyan vezetőt állított be, akit később Moszkvába a KGST-hez²⁴ helyeztek. Utódja a BM-ből 1957-ben leszerelt Németh Lajos elvtárs²⁵, akivel a kapcsolatot még nem vettük fel.

Az NKO-k területére 8 „SZT” állományú tisztet állítottunk be. Ezek közül 3 elvtárs osztályvezetői beosztásban közvetlenül a szerv vezetőjéhez, illetve helyetteséhez tartozik (NIM, MTA, MTSH) egy elvtárs a főosztályon osztályvezető (MÜM), 1 elvtárs a minisztérium titkárságához tartozó csoportvezető (PÜM) és 3 elvtárs osztályvezető helyettesként dolgozik (KGM, KPM, METESZ).²⁶ Ez a helyzet azért alakult így, mert alkalmazkodni kellett a már kialakult gyakorlathoz, másrészt az egyes szervek vezetői – METESZ, KGM – ragaszkodtak az e területen már begyakorlott emberekhez, akiket

különböző okok – alkalmasság, származás, családi helyzet stb. – miatt nem vehettünk állományba.

A 8 NKO-s közül 6 elvtárs régebbi belügyi tiszt, két elvtárs a már működő NKO vezetői közül lett állományba véve. Két elvtárs több, négy pedig egy idegen nyelvet beszél.

A Művelődésügyi Minisztériumban megalakult a Tolmács-csoport, ahol 2 „SZT” állományú elvtárs dolgozik.

Az NKO-k létrehozásával, munkájuk beindításával megteremtettük a PB határozat végrehajtásának egyik fontos feltételét.

Megszerveztük a ki- és beutazók nyilvántartását és ellenőrzését. Az NKO-k 1962. december 1-ig kb. 7000 útlevél és vízum ügyet intéztek el a kiutazók részére és több mint 5000 beutazó vízumügyével foglalkoztak. E munka során a hivatalosan kiutazó magyar állampolgárok közül 520 személyt igazítottak el a 04. számú miniszteri parancs²⁷ alapján. A ki- és beutazások, a rendezvények biztosításába közel 300 személyt vontak be, 21 jelentősebb nemzetközi rendezvény – súlyemelő VB, rákszűrő kongresszus stb. – ellenőrzésében vettek részt.

Munkájuk nyomán 56 operatív értékű jelzést, illetve jelentést adtak, az ellenünk irányuló ellenséges tevékenységgel kapcsolatban. A jelentések többségét az illetékes operatív szerveinknek küldtük meg. A kiutazások során 4 személy disszidált, egy disszidálási kísérletet megakadályoztak és 16 esetben tettek javaslatot a kiutazás megakadályozására.

Az NKO-k bevonásával lehetőséget biztosítottunk 5 esetben a különböző operatív szervek részére ügynökségük fedéssel történő kiutaztatására. Több mint 40 olyan kiutazásra hívták fel a III/I. Csoportfőnökség figyelmét, akik 6 hónappal hosszabb időt töltenek kapitalista országokban. A baráti ÁB²⁸ szervek kérése alapján 7 esetben megszervezték a célszemélyek magyarországi tevékenységének ellenőrzését. Az eredményről tájékoztatót küldtünk a baráti szervek részére.

A központi csoportnál a legutóbbi időkhöz mindössze 2 fő foglalkozott az NKO-k munkájával, ennek ellenére viszonylag jó munkakapcsolatot alakított ki a hivatali vezetőkkel, megkezdte a hálózat építését (jelenleg 7 hálózata van) rendszeresen irányította és ellenőrizte az „SZT” tisztek munkáját. Jelenleg 4 operatív tiszt – a státusz 5 – foglalkozik 14 minisztériumi és főhatósági NKO-val. A munka színvonala ma még elmarad a követelményektől.

Az NKO-kal kapcsolatos munka során számos tényező komolyan akadályozta, illetve akadályozza a PB határozatának végrehajtását:

1. A PB határozatát, az ebből következő feladatokat sem a BM illetékesei – az NKO-k munkájával foglalkozó vezetők és beosztottak – sem a Minisztériumok és főhatóságok vezetői nem dolgozták fel megfelelően, ennek következtében meg nem értés tapasztalható a határozat lényegét illetően. Bár az „SZT” tisztek felkészítése érdekében tájékoztatót kaptak a PB határozatáról, azonban túlságosan előtérbe került a munka szervezési és ügyviteli része. Ebből eredően az „SZT” tisztek tevékenységében túlteng az adminisztrációs, hivatali jellegű munka. Ők maguk is inkább hivatalnokok, mint politikai, illetve operatív munkások.

2. Sem a minisztériumok és főhatóságok vezetői, sem az „SZT” tisztek nem vették igénybe a Magyar Népköztársasághoz hű állampolgárok, a különböző állami és társadalmi szervek lehetőségeit az ellenséges tevékenység elleni harchoz. Az NKO-k létrehozásával egyidejűleg nem nőtt megfelelő mértékben az állami és társadalmi szervek és ezek vezetőinek felelőssége a ki- és beutazásokkal kapcsolatos munkában.

3. A „SZT” tisztekben meg van a készség az eredményes munkára, azonban a PB határozatának meg nem értéséből következik, hogy egyes „SZT” tisztek tevékenységében, befelé fordulás, hatáskör túllépés és olyan magatartás tapasztalható, amely a velük együtt dolgozókat nem vonzza, hanem taszítja a ki és beutazásokkal összefüggő feladatok végzésétől.

4. A minisztériumok és főhatóságok – a MÜM kivételével – kidolgozták az NKO ügyrendjét, de a METESZ és MTSZ nem egyeztetette ezt a Belügyminisztériummal. A munka kezdetén lévő tapasztalatlanságunk miatt ezek az ügyrendek nem felelnek meg a jelenlegi követelményeknek, mert nem határozzák meg világosan az „SZT” tisztek

hivatali beosztását, az intézmény vezetőjéhez való viszonyát. Ezért fordul elő egyes helyeken – pl. KPM, KGM, MÜM – hogy a különböző külföldiekkel kapcsolatos programokról, meghívásokról, rendezvényekről későn, vagy egyáltalán nem szereznek tudomást.

A hibák megszüntetése és a munka eredményesebbé tétele érdekében a következő intézkedések szükségesek:

1. Miniszterhelyettesi parancsot kell kiadni, mely szabályozza az NKO-kal kapcsolatos munkát és a csoportfőnökségek közti koordinációt.

Határidő: 1963. február 28.

Felelős: Németi József r. ezds.

2. Az NKO-kal foglalkozó tiszteknek fel kell dolgozni a PB határozatát, a kollégiumi előterjesztést és a miniszterhelyettesi parancsot. Ki kell dolgozni e dokumentumokban meghatározott feladatok végrehajtásához szükséges intézkedéseket.

Határidő: 1963. március 31.

Felelős: Karasz Lajos r. ezds.

3. A minisztériumok és főhatóságok sajátosságainak és az operatív érdekeknek megfelelően az illetékes minisztériumok és főhatóságokkal közösen el kell készíteni az NKO-k új ügyrendjét, melyet a belügyminiszter és az illetékes miniszter, illetőleg főhatóság vezetője hagy jóvá.

Határidő: 1963. április 30.

Felelős: Németi József r. ezds.

4. Javasoljuk, hogy az illetékes minisztériumok és főhatóságok vezető testülete tárgyalja meg a PB határozatát és a helyi viszonyoknak megfelelően határozzák meg az abból eredő feladatokat.

Határidő: 1963. május 1.

Felelős: Pap János belügyminiszter

5. A PB határozatának megfelelően előadásokat kell tartani azon minisztériumok és főhatóságok dolgozói részére, melyek legjobban érintettek a ki- és beutazások terén. Az előadásokban ismertetni kell az ellenséges hírszerzőszervek módszereit, érdeklődésük irányát, azokat a tennivalókat, melyek szükségesek az ellenséges tevékenység megakadályozásához. Erre vonatkozóan ütemtervet kell készíteni.

Határidő: 1963. február 28.

Felelős: Tanulmányi és Módszertani
Osztály Vezetője

6. 1964. február 15-ig előterjesztést kell készíteni kollégiumi ülés elé az NKO-k munkájáról és tapasztalatairól.

Határidő: 1964. február 15.

Felelős: Karasz Lajos r. ezds.

Budapest, 1962. december 7.

(Németi József r. ezds.)
főcsoportfőnök h.

K: 2 pld. 5 old.
1 pld. letét
1 pld. Vezető elvt.

[MOL XIX-B-1-z-10-62/15-1963. Géppel írt tisztázat Németi József aláírásával. A dokumentum fejlécén „A minősítés megszűnt az 1995. évi LXV. tv. 28. §-ára figyelemmel” szövegű pecsét olvasható.]

6. A belügyminiszter-helyettes 009. számú parancsa a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályain dolgozó szt-állomány munkájának és irányításának megjavítására, 1963. december 5.

Belügyminisztérium

Szigorúan titkos!

Szám: 10-23/9/1963.

A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterhelyettesének
009. számú parancsa

Budapest, 1963. december 5-én

Pártunk és kormányunk politikájának megfelelően jelentősen fejlődnek hazánk gazdasági és kulturális kapcsolatai a kapitalista országokkal. Ennek eredményeként gyors ütemben emelkedik a kapitalista viszonylatú hivatalos ki- és beutazók száma. Az ily módon kialakult lehetőségeket az imperialista hírszerzőszervek felhasználják a hazánk ellen irányuló aknamunka és propagandatevékenység végzése során. Tevékenységük ellenőrzése az elhárítás számára megnehezült, ezért szükségessé vált egy olyan szerv létrehozása az egyes minisztériumoknál és főhatóságoknál, mely a hivatalosan ki- és beutazókkal lévő közvetlen kapcsolata révén hathatós segítséget tud adni a kémelhárításnak és más operatív szerveknek.

E körülményeket figyelembe véve: a nemzetközi kapcsolatok lebonyolításából adódó feladatok intézésére, a Nyugatra ki- és beutazók fokozott ellenőrzésére – az imperialista hírszerzőszervek tevékenységének leleplezése, korlátozása és megszakításának elősegítése céljából – a Minisztertanács 3298/1961. sz. határozata alapján az egyes minisztériumoknál és főhatóságoknál megalakultak a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai (továbbiakban NKO).

Az NKO kettős alárendeltségű szerv. Szervezetét, hatáskörét és hivatali feladatait a BM III/II. Csoportfőnökkel egyeztetett és az illetékes miniszter, vagy főhatóság vezetője által jóváhagyott ügyrend határozza meg. Az operatív munka megszervezését és végrehajtását, az operatív érdekek és elgondolások érvényre juttatását „szigorúan titkos” állományú belügyi operatív tiszt biztosítja.

Az NKO-ok létrehozásával bővültek az állambiztonsági munka lehetőségei és eszközei. Kialakítottuk az NKO-kon végzendő eredményes kémelhárító munka feltételeit. Ennek nyomán tevékenységük már számottevő segítséget jelent az operatív munkában, fejlődésük iránya, valamint munkájuk tartalma alapvetően pozitívnak tekinthető.

Az eredmények ellenére az NKO-k fedése alatt dolgozó „SZT” tiszt az operatív feladatok végrehajtása terén még sok kezdeti nehézséggel küzdenek. Munkájuk még nem elég szervezett, nem elég hatékony, irányításuk nem elég színvonalas.

Az NKO-k fedése alatt dolgozó „SZT” állomány munkájának és irányításának megjavítása, a feladataikkal kapcsolatos legfontosabb alapelvek egységes értelmezése és gyakorlati alkalmazása érdekében

megparancsolom:

1. Az NKO-kon dolgozó „SZT” tiszt munkáját a belügyminiszter és helyettesének parancsai alapján végezze. Hivatali munkájáért közvetlenül az illetékes miniszternek, (helyettesének) vagy főhatóság vezetőjének, az MNK [Magyar Népköztársaság] biztonsága érdekében tett operatív intézkedéseiről a BM III/II. Csoportfőnöknek felelős. Az NKO fedése alatt végzendő operatív munkát a III/II-6. Osztály vezetőjének irányítása alapján köteles megszervezni.
2. Az „SZT” tiszt feladata:

a) Az NKO fedése alatt érvényesítse a kiutazó magyar állampolgárok védelmére és a kapitalista országok beutazó állampolgárai ellenséges tevékenységének felderítésére és megakadályozására irányuló kémelhárítási feladatokat.

b) Az operatív feladatokat hivatalos és társadalmi kapcsolataira támaszkodva, azok segítségével hajtsa végre. A hozzákapcsolt ügynökséget a III/II-6. osztályvezető utasításai szerint foglalkoztassa.

c) Állandóan tanulmányozza a BM III/II. Csoportfőnökség – esetenként a III/I. Csoportfőnökség – igényeinek megfelelő hálózatépítési lehetőségeket. Vegyen részt ügynökjelöltek tanulmányozásában, beszerzésük előkészítésében, de beszerzéseket nem hajthat végre.

d) Használja fel az NKO lehetőségeit a BM III. Főcsoportfőnökség különböző szervei – elsősorban a III/II. és a III/I. Csoportfőnökség –, valamint az MNVK 2. Csoportfőnökség szervei számára szükséges operatív intézkedések megtételére, e szervek munkájának elősegítésére, elgondolásaik érvényesítésére.

3. Az NKO-n dolgozó „SZT” tiszt a magyar állampolgároknak kapitalista országokba történő kiutazása során biztosítsa:

a) A Magyar Népköztársaság védelmére irányuló állambiztonsági intézkedéseknek a minisztérium, főhatóság külföldi utazási terveiben történő érvényesítését.

b) A BM III/II. Csoportfőnökség illetékes osztályán keresztül a kapitalista országba hivatalos utazásra készülő személyek ellenőrzését. A III/II. Csoportfőnökségen keresztül a III/I. Csoportfőnökség időben – még a tervezés időszakában – tudomást szerezzen arról, hogy kik azok a személyek (szakemberek stb.), akik 6 hónapra, vagy annál hosszabb időre hivatalosan kapitalista országokba utaznak ki.

c) Utasítás alapján kezdeményezze és biztosítsa a minisztérium, főhatóság vezetőjénél – a személyek védelme, vagy más operatív indokok miatt – hogy a kiutazásra nem javasolható dolgozók helyett más személyek utazzanak.

d) A konspiráció szigorú betartása mellett a BM III. Főcsoportfőnökség tisztjeinek, ügynökségének operatív célból történő kiutaztatását, delegációkba történő behelyezését.

e) Ügynökség, illetve jól felkészített társadalmi kapcsolatok felhasználásával a kapitalista országokba hivatalosan kiutazó magyar állampolgárok védelmét. A kiutazók felkészítésében és a kapitalista országokból visszatért magyar állampolgároknak az operatív érdekekkel összefüggő beszámoltatásába vonja be a hivatal, intézmény illetékes vezetőit. Ezt a munkát úgy szervezze meg, hogy az illetékes vezetők az állambiztonsági érdekeket az utazással kapcsolatos hivatali munka fontos részének tekintsék. Fontosabb ügyekben a kiutazók felkészítését és beszámoltatását az „SZT” tiszt személyesen hajtsa végre.

f) Beosztásán keresztül az „SZT” tiszt biztosítsa a magyar állampolgárok hivatalos kiutazásával kapcsolatos összes útlevél- és vízumügyek intézését.

4. Az NKO-n dolgozó „SZT” tiszt a kapitalista állampolgárok beutazásával kapcsolatban biztosítsa:

a) A hivatalos beutazási tervek és programok elkészítésénél a Magyar Népköztársaság biztonsági érdekeinek érvényesítését. Kezdeményezze az illetékes vezetők felé, hogy azok a külföldi szakemberek, kereskedők stb., akik beutazásaik során érdemi ügyintézés, üzletkötést stb. nem folytatnak – ne kaphassanak bármely nekik tetsző időpontban meghívásokat, beutazási engedélyeket.

b) A külföldiek programjában ne szerepeljen fontos katonai objektumok, az ellenséges hírszerzőszervek érdeklődési körébe tartozó üzemek, tudományos intézetek megtekintése.

c) A BM III/II. Csoportfőnökség időben értesítést kapjon a tervezett beutazásokról, programokról, tárgyalásokról, azok résztvevőiről.

d) Ügynökség, társadalmi és hivatalos kapcsolatok bevonásával a kapitalista állampolgárok ellenőrzését, tanulmányozását a kémelhárítási és felderítési szempontoknak megfelelően.

5. Az „SZT” tiszttel közvetlen kapcsolatot csak a III/II. Csoportfőnökség kijelölt beosztottja tarthat. Utasításokat, feladatokat az „SZT” tiszt csak tőle fogadhat el és a végrehajtásról neki számol be. A BM III. Főcsoportfőnökség, vagy más szervek

beosztottai az „SZT” tiszttel közvetlen kapcsolatot nem tarthatnak, őt hivatalában nem kereshetik fel, szolgálati jellegű kéréseiket stb. a III/II-6. Osztályhoz kell eljuttatni.

Az osztály köteles az operatív szervek kéréseit összehangolni – a lehetőségektől függően – az „SZT” tiszt felé továbbítani és az eredményről az illetékes operatív szerveket tájékoztatni.

6. Az „SZT” állomány konspirációs helyzetének védelme érdekében a III/II. Csoportfőnökség dolgozza ki az „SZT” tisztekkel való konspirált kapcsolattartás rendszerét. Ettől csak indokolt, sürgős esetekben a csoportfőnök engedélyezhet eltérést. Az „SZT” tiszt munkahelyén nem tárolhat az operatív munkával összefüggő „szigorúan titkos” iratokat.

7. Az „SZT” tiszt operatív munkájával összefüggő konkrét kérdésekről, elgondolásokról, tervekről, személyekről stb. csak a szükséges mértékben, gondosan ügyelve, hogy dekonspiráció ne következzen be – a BM III/II. Csoportfőnökség ügyrendjében meghatározott vezetők előzetes engedélye alapján – adhat tájékoztatást a minisztérium vagy főhatóság vezetőjének.

8. Az „SZT” tiszt feladatait a minisztérium, főhatóság felelős vezetőire, párt, KISZ és szakszervezeteire támaszkodva végezze. Érje el, hogy az állam biztonsága és állampolgárainak védelme érdekében történő intézkedéseket a hivatal dolgozói megértsék és az NKO munkáját segítsék.

9. Az „SZT” tiszt jogát és kötelességét a nyílt állományra mindenkor érvényes szolgálati utasítások határozzák meg.

Az „SZT” tiszt a minisztérium, főhatóság dolgozóival, vezetőivel való együttműködése során az állambiztonsági munka eredményes végrehajtása érdekében tanúsítson az adott helyzetekhez alkalmazkodni tudó, szerény magatartást.

Külföldre általában operatív célból utazhat ki. Kapitalista országba történő kiutazását a III. Főcsoportfőnökség ügyrendjében meghatározott vezetők engedélyezhetik.

10. A BM III/II. Csoportfőnökség – függően az operatív érdekektől – szervezze meg, hogy azoknál az intézményeknél, ahol az NKO vezetője nem „SZT” állományú tiszt – fokozatosan megfelelő együttműködés alakuljon ki.

Jelen parancsot az érintett operatív állománnyal megfelelő mértékben ismertetni kell.

Galambos József s. k.
rendőr vezérőrnagy,
miniszterhelyettes

Felterjesztve: miniszter elvtársnak.

Kapják: miniszterhelyettesek,
BM III. főcsoportfőnök-helyettes,
BM III/I., II., III., IV., V. csoportfőnök,
BM III/3., 5. osztályvezető,
BM III/II. Csoportfőnökség osztályvezetői,
MNVK/2. Csoportfőnökség vezetője.

Készült: 35 példányban.

Tartalmaz: 4 oldalt.

[MOL XIX-B-1-az 54. d. Géppel írt tiszttáza. A dokumentum fejlécén „A minősítés megszűnt az 1995. évi LXV. tv. 28. §-ára figyelemmel” szövegű, valamint „Hatályon kívül helyezve” feliratú pecsét olvasható.]

7. A BM III/II. Csoportfőnökség jelentése a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályairól szóló, 1963. január 17-i BM Kollégiumi határozat végrehajtásáról, 1964. április 24.

BM III/II. Csoportfőnökség

Szigorúan titkos!

10-64/5/1964.

Jelentés
az NKO-k-ról szóló 1963. január 17-i kollégiumi határozat végrehajtásáról

I.

A BM Kollégiuma 1963. január hó 17-én megtárgyalta az NKO-k helyzetét, tevékenységét, a Politikai Bizottság és a Minisztertanács vonatkozó határozatai végrehajtásával – a hivatalosan ki- és beutazók ellenőrzésének megjavításával – kapcsolatos további feladatainkat és megfelelő határozatokat hozott a munka megjavítására.²⁹ Az eltelt 1 év tapasztalata bizonyítja, hogy a kollégiumi határozat helyes volt. Útmutatásai jelenleg is érvényesek. A határozat elősegítette a Politikai Bizottság 1961. február 7-i határozatának végrehajtását, tovább szélesedtek az állambiztonsági munka lehetőségei, javult az e területen folyó operatív munka.

Az állami szervek, így a NIM, a KPM és a MÁV Pártbizottsága – a kollégiumi tagok részvételével – a PÜM Kollégiuma és az MTA Elnöksége megtárgyalta a PB 1961. február 7-i határozatát és az abból eredő feladatokat. A KPM-ben és a KGM-ben miniszteri utasítások jelentek meg, melyek a határozatnak megfelelően szabályozzák a ki- és beutazások rendszerét. Az érintett minisztériumok és főhatóságok elkészítették ügyrendjüket, azonban belső átszervezések miatt azokat pl. az MTSZ és METESZ részéről a BM-el még nem egyeztették.

A határozat végrehajtása során tovább erősödött az az egészséges folyamat, hogy a minisztériumok és főhatóságok párt és hivatali vezetői kezdik az NKO-t elismerni, fontos szervnek tekinteni, létjogosultságát kevésbé vitatják, igen sok kérdésben támaszkodnak rá. Felelősségteljesebben foglalkoznak vele és kísérik figyelemmel a hivatalos ki- és beutazások alakulását, illetve az ezzel kapcsolatos munkát. Ebben szerepe van annak, hogy a hivatalos ki- és beutazók számának rohamos növekedésével a mi tapasztalataink is bővültek, és ezáltal több segítséget tudtunk a szaktárcáknak nyújtani.

A fenti helyeken mind jobban merül fel az az igény, hogy nagyobb rendet kell teremteni a hivatalos utazások területén és olyan közszellemet kell kialakítani, hogy minden vezető és beosztott felelősséget érezzen az államtitok megvédése, az állam biztonsága iránt. E felismerés segítése, ösztönzése és a gyakorlatban történő érvényesítése érdekében propaganda előadásokat tartottunk és további előadásokat fogunk tartani azokban az objektumokban, ahol a hivatalos ki- és beutazók magas száma ezt szükségessé teszi.

A minisztériumokban és főhatóságoknál kezd kialakulni azoknak a felelős vezetőknek a köre (kb. 80–120 fő), akik a területükről kiutazók eligazítását és beszámoltatását, továbbá a nyugatról beutazók ellenőrzését fontos feladatuknak tekintik. Mint tapasztaljuk, gyakorlati javaslataikkal, problémáikkal mindinkább megkeresik az NKO-kat és központi alosztályunkat.

Az eredmények ellenére a BM Kollégium határozatának végrehajtása – figyelembe véve az NKO-k létrehozása óta eltelt rövid időt – még nem elég intenzív és hatékony. Fékezi az előrehaladást az a körülmény, hogy a PB és az MT³⁰ határozata nem minden szervnél talált kellő megértésre az állam biztonságának védelme szempontjából. Még nem sikerült mindenütt elérni, hogy a minisztériumok és főhatóságok egyes vezetőinek hozzáállása – főként a gyakorlati intézkedések meghozatala és végrehajtása – olyan legyen, mint ahogy azt Népköztársaságunk biztonsági érdekei megkívánják.

Állami szerveink egyes vezetői a növekvő hivatalos ki- és beutazásokkal párhuzamosan nem adják meg mindig munkánkhoz a kellő segítséget. Esetenként pl. gondtalanul kiengednek kétes elemeket nyugati országokba, akik közül előfordult, hogy disszidáltak. A felelősség mértékének megfelelően az ilyen hanyagságot rendszerint nem követte fegyelmi felelősségre vonás állami, illetve pártvonalon.

Az MT határozat megjelenése óta a hivatalos ki- és beutazások száma nagyban megnőtt az olyan területeken is, mint az Építésügyi-, Egészségügyi-, Belkereskedelmi-, Könnyűipari-, Földművelődésügyi Minisztériumban. „SZT” állományú tisztünk e

szerveknél nincs. A kiutazók állambiztonsági szempontból történő eligazítása, beszámoltatása és a külföldiek ellenőrzése nincs megoldva.

II.

A kollégiumi határozat végrehajtása szerény, de a további munka szempontjából figyelemre méltó eredményeket és tapasztalatokat hozott az operatív munkában is. A határozat óta az NKO-k kb. 22.000 útlevél- és vízumügyet intéztek el, 56 rendezvény, jelentősebb konferenciák, tárgyalások stb. biztosításában vettek részt, társadalmi és hivatalos kapcsolatok bevonásával. Eredményesen vettek részt ügynökjelöltek tanulmányozásában. A hazai bázis nyújtotta lehetőségek kihasználása érdekében több jelzést adtak a III/I. Csoportfőnökség felé a hosszabb időre kiutazó személyekre vonatkozóan és az operatív érdekeknek megfelelően segítséget nyújtottak a kiutazók körülményeinek, lehetőségeinek pontosabb felméréséhez. Eredményesnek tekinthető az a tény, hogy az elmúlt időben mintegy 700–800 kiutazó állampolgárt részesítettek személyesen eligazításban.

Korántsem mondhatjuk még el, hogy a kiutazókkal való személyes foglalkozások, előzetes beszélgetések és a visszatérésük utáni beszámoltatások tökéletesek. Sok még bennük a formalitás ugyan, de alapjait, kezdeti eredményeit jelentik a kémelhárítás szempontjából fontos objektumaink, államtitkaink, felelős tisztségeket betöltő állampolgáraink védelme érdekében tett erőfeszítéseinknek. Mindez pl. hozzájárult ahhoz, hogy több disszidálásra való csábítás visszautasításra talált, illetve azt felénk jelentették a hivatalosan kiutazó magyar személyek.

Több szakember jelentése alapján tudomásunkra jutott, hogy utazásaik során – pl. Nyugat-Németországban, Franciaországban és Angliában – már a határtól kezdve figyelemmel kísérik őket az ellenséges hírszerző és elhárító szervek.

A Kollégium határozata óta az NKO-k munkája megerősítette a hivatalos ki- és beutazások terén az ellenséges szervek alkalmazott módszereivel kapcsolatos korábbi tapasztalatainkat.

Komolyabb eredményeket elért tudósokat, mérnököket, kutatókat előszeretettel – 380-400 esetben név szerint – hívták meg Nyugatra, hogy témájukról előadást tartsanak. Mindezt felhasználják e személyek tanulmányozására, a sötét hírszerzés céljaira. Az ilyen „vendég utak” alkalmával sok esetben az illető meggondoltságán múlik, hogy mit mond el, mivel vezetői nem mindig határozzák meg, hogy miből mennyit mondhat el.

Fokozódott a nyugati újságírók érdeklődése, tevékenysége, főleg a KGST titkok, a szocialista országok közötti ellentmondások kérdései iránt a politikai hírszerzés irányában. Erre utal az a tény is, hogy saját tapasztalataink mellett a baráti állambiztonsági szervek is az előző évekhez viszonyítva több nyugati újságíró ilyen irányú tevékenységére hívták fel figyelmünket.

Az NKO-kon keresztül szerzett tapasztalataink szerint a NATO hírszerzőszervek az utóbbi időben mind nagyobb aktivitással használják fel a hazánkban rendezett tudományos konferenciákat és hivatalos tárgyalásokat, mint csatornát, egyre több volt, vagy jelenleg is hivatalos katonai állományban lévő, különösen amerikai „szakember” beutazására.

A nyugati hírszerzőszervek élnek a beutazó szakemberek által nálunk végzett szerelések, vagy hivatalos gyárlátogatási programok alapján azokkal a lehetőségekkel, amelyek egyes állami szerveink, illetve vezetőink hanyagságából, hiányos éberségéből fakadnak. Pl. a Balatonfűzfői Papírgyárban 15 osztrák szerelő dolgozik. Az igazgató nem ismeri a PB határozatát, így nem is tett intézkedéseket a fenti személyek mozgásának korlátozására. Mivel a gyár közös területen fekszik a Nitrokémiával,³¹ az utóbbiban is korlátlan a mozgási lehetőségük. A Nitrokémiában nem tudják, hogy 1964-ben hány nyugati szakember tartózkodott a gyár területén, a vállalat csak azon személyek neveit szerepelteti a reprezentációs könyvben, akiknek ilyen címen kiadást eszközöltek. Felelősség terheli a III/II-6 és a III/III. Csoportfőnökség illetékes osztályait is, mivel a kellő koordinációt nem teremtették meg ahhoz, hogy a fenti üzemben dolgozó külföldi szerelőket ellenőrizzük.

Hasonló esetekkel találkozunk a NIM és a KGM területén is. A hanyagságból eredő lehetőségeket az egyes objektumokban a sötét hírszerzésre és vizuális felderítésre, hadiüzemeink termelési kapacitásáról, meglévő adataik bővítésére, pontosítására stb. igyekeznek a nyugati beutazók felhasználni.

A fő NATO országokból szervezeten és nagyfokú aktivitással foglalkoznak a kulturális területtel. Szakembereik egy részét operatív célok érdekében küldik be az országba, felhasználva erre a különböző kulturális intézményeket, mint pl. az angolok a British Council-t.

Jelzéseink vannak arra, hogy egyes magyar szakemberek – anyagi előnyök megszerzése érdekében – a lazaságokat és a kellő ellenőrzés hiányát kihasználva kutatják annak lehetőségét, hogy hosszabb, rövidebb ideig nyugati szervek és cégek meghívottai lehessenek. Bár komoly szakemberek elítélik ezeket a módszereket (prostitúciónak tartják), azonban fellépésükkel, a tömegesen jelentkező ilyen irányú tevékenységet csupán némileg csökkentették, megakadályozni nem tudták. A lazaságokra jellemző, hogy pl. a közelmúltban Horgos³² miniszter elvtárs erélyes fellépésére volt szükség miniszterhelyettesi értekezleten, mivel a KGM egyes vezetői szintén támogatói voltak az említett utazásoknak.

Állami vonalon a hivatalos kiutazások, nyugati tanulmányutak stb. szervezésének túlzásba vitele tapasztalataink szerint ugyancsak a fenti célokkal van összefüggésben. Ezek a törekvések és a már említett lazaságok lehetőséget teremtenek a kiutazók kompromittálására és táptalajt nyújtanak a nyugati hírszerzőszerveknek az ellenünk irányuló tevékenységük kifejtésében.

Tettünk néhány eredményes intézkedést az elmúlt időszakban az NKO-k működésével és az „SZT” tisztek feladataival kapcsolatos legfontosabb kérdések és alapelvek kidolgozása terén. Az elmúlt év végén megjelent 009. számú miniszterhelyettesi parancs jelentős mértékben hozzájárult a feladatok és teendők egységes értelmezéséhez a munka megfelelő rendszerének, stílusának kialakításához. Hasznosnak bizonyultak az „SZT” tisztek részére tartott eligazítások, a gyakorlatban felmerült problémák egyéni és együttes megbeszélése. Ez erősítette az NKO-kon dolgozó tisztjeinkben – és erre jelenleg különösen szükség van – a BM-hez való tartozást és a felelősségérzetet az operatív munka iránt.

Az NKO-k vonalán folyó munka szerény eredményei mellett több nehézség jelentkezett a kollégiumi határozat végrehajtása során, amely különösen abból fakadt, hogy az NKO-kal foglalkozó központi alosztály káderproblémával küzdött, illetve munkánkhoz a megfelelő személyi feltételeket az elmúlt évben biztosítani nem tudtuk, bár megoldására tettünk lépéseket. Az alosztályon dolgozó fiatal, kevés operatív tapasztalattal rendelkező elvtársak számára komoly nehézségeket okozott az NKO-kon dolgozó „SZT” tisztek irányítása és ellenőrzése. Nem tudtunk érvényt szerezni annak a követelménynek sem, hogy az alkalmatlan „SZT” tisztek cseréjét a szaktárcák területéről megoldjuk. Nem voltunk elég kezdeményezők abban, hogy olyan területeken, mint az FM³³, egészségügy, stb. a hivatalos ki- és beutazók száma jelentős növekedésével párhuzamosan, a megfelelő ellenőrző és elhárító tevékenységet kiterjesszük.

Tapasztalataink alapján megállapítható, hogy az NKO-k munkájában reális veszélye van az ügyintézésrel (útlevél, stb.) kapcsolatos adminisztrációs munka túltengésének, amely háttérbe szorítja az operatív munkát, a munka érdemi részét, az eredeti célkitűzések megvalósítását. Az „SZT” állományú tisztjeink egy részének munkájában még sok a formalitás, sablonszerűség, bátortalanság, emiatt megközelítőleg sincs olyan eredménye a munkának mint amennyit a ráfordított energia alapján elvárunk. A központi alosztály és az „SZT” tisztek bátortalanságát tükrözi, hogy mint e fontos szervek irányítói nem használták ki megfelelően az itt tartózkodó nyugati személyek ellenőrzése során felszínre került azon lehetőségeket, melyek segítették volna a hírszerzési munkánkat és hatékonyabbá tették volna a támadólagos elhárítást.³⁴

Kihatott munkánkra továbbá, hogy nem tudtuk megoldani a kellő koordinációt a BM más szerveivel, a szaktárcák felé végzett tevékenységünkben. Vonatkozik ez különösen az itt tartózkodó nyugati személyek ellenőrzésére, a nyugatra utazók eligazítására és beszámoltatására, valamint a felszínre kerülő jelzésekről időben történő kölcsönös tájékoztatásra.

III.

Elmúlt évi munkánk tapasztalatai alapján véleményünk szerint az NKO-k vonalán megteremtődtek azok a feltételek, melyek lehetővé teszik, hogy a PB és a Kollégium határozatát, továbbá az elmúlt év végén megjelent 009-es miniszterhelyettesi parancsot végrehajtsuk és az állambiztonsági munkát szélesebb alapokra helyezzük.

A fejlődés meggyorsítása érdekében az elkövetkező időben további feladatainknak tekintjük:

1. Tovább kell javítani a minisztériumok és főhatóságok területén a politikai felvilágosító munkánkat. El kell érni, hogy az állami, párt és tömegszervezeti vezetők nagyobb felelősséget érezzenek a kiutazók eligazítása és beszámoltatása, a beutazók ellenőrzése, üzemek látogatásának ellenőrzése, valamint az államtitkok védelme terén.

2. A fentiek megoldása érdekében szükséges, hogy a Kollégium határozata alapján a BM felső vezetői találják meg annak lehetőségét, hogy a fenti kérdésekben személyesen is tárgyaljanak az illetékes szaktárcák vezetőivel. Ezzel is nagyobb súlyt adva a PB és a Kollégiumi határozat végrehajtása fontosságának.

3. A hivatalos ki- és beutazók számának fokozatos növekedése szükségessé teszi 1-1 fő „SZT” állományú tiszt beállítását az Egészségügyi-, Építésügyi-, Földművelődésügyi-, Belkereskedelmi és Könnyűipari Minisztériumokban a megfelelő elhárítás érdekében. Javasoljuk az illetékes szaktárcák vezetőivel a kapcsolat felvételét e kérdésben.

4. Az NKO-k vonalán további erősítéseket kell eszközölni az „SZT” és nyílt – operatív – állományból, a BM más területéről, illetve ahol ez nem oldható meg, a szaktárcák területéről.

5. Az NKO mint új szerv a fejlődés során állandóan újabb és újabb feladatokat kell, hogy elvégezzon. Ez szükségessé teszi, hogy hatékonyabb intézkedéseket tegyünk az állomány rendszeres továbbképzésére és az operatív tapasztalatokról történő rendszeres tájékoztatásra, a konspirációs elvek megsértése nélkül.

6. A BM más – de különösen a III. Főcsoportfőnökség – szerveivel az NKO-k területén jobb koordinációt kell kialakítani. Szükségessé teszi ezt a támadólagos elhárítás hatékonyabbá tétele, a hírszerzési lehetőségek megfelelő kihasználása. A konspiráció betartásával meg kell találni a még intenzívebb együttműködés módjait.

7. Egy hónapon belül ki kell dolgozni az NKO központi alosztály ügyrendjét, melyben kifejezésre kell juttatni – a 009. számú miniszterhelyettesi parancs alapján – hogy az NKO mint az összbelügyi érdekek képviselője kell, hogy folytassa tevékenységét.

8. Fel kell kérni az MSZMP KB Adminisztratív Osztályát, hogy a KB illetékes osztályaival nyújtson segítséget a szaktárcák területén a PB határozatának végrehajtásában.

9. Az NKO-k munkájának eredményesebb segítése érdekében tájékoztatni kell a III/I-IV. Csoportfőnökségek osztályvezetőit és a megyei (budapesti) rendőrfőkapitányok politikai helyetteseit a Kollégium határozatáról.

A felsorolt előttünk álló feladatok következetes végrehajtása lehetővé teszi számunkra, hogy a hivatalos ki- és beutazások adta lehetőségeket céltudatosabban, aktívabban és szervezettebben ki tudjuk használni a támadólagos elhárítás érdekében.

A Kollégium határozata továbbra is irányadó és időszerű, módosítása nem szükséges.

Budapest, 1964. IV. 24.

Karasz Lajos s. k.
r. ezredes
csoportfőnök

Készült: 20 pld.

[MOL XIX-B-1-z-10/64/5/1964. Aláírás nélküli, géppel írt tiszttáza. A dokumentum fejlécén „A MINŐSÍTÉS MEGSZÜNT az 1995. évi LXV. tv. 28. §-ára figyelemmel” feliratú

pecsét, valamint „A jelentés Kollégium elé terjesztésével Németi József r. ezredes elvtárs egyetért.” szöveg olvasható.]

8. Javaslat a Magyar Testnevelési és Sportszövetség (MTS) Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya operatív munkájának megszervezésére, 1965. január 27.

Belügyminisztérium
III/II. Csoportfőnökség
6-b. alosztály

Szigorúan titkos!

Tárgy: Az MTS NKO
operatív munkájának
megszervezésére

Javaslat
Budapest, 1965. január 27.

Az MTS NKO-jának vezetőjét Becz Imre elvtársat 1961 novemberében állítottuk be „SZT” állományú tisztként. Az eltelt idő alatt a ki- és beutazó csoportok szűrésében és ellenőrzésében értünk el eredményeket.

- Több világrendezvény biztosítását szerveztük meg eredményesen. Pl. Súlyemelő Európa Bajnokság, Múkorcsolya EB. Az argentin vívó VB, az innsbrucki téli és a tokiói nyári olimpia. A rendezvények biztosítása több értékes operatív jelzést hozott felszínre.
- Eredmények mutatkoznak az állambiztonság védelmének társadalmisításában. Az 1964-es évben több mint 60 személyt vontunk be a téli és a nyári olimpia biztosításába.

Az elért eredmények mellett hiányoznak azok a szilárd szervezeti és egyéb intézkedések a hivatal vezetői részéről, melyek biztosítanák, hogy az állambiztonsággal összefüggő feladatokat a hivatali munka szerves részévé tegyék.

A PB 1961. február 7-i határozata az MTS területén csak részben lett végrehajtva. Az elmúlt 3 év alatt az operatív munka előfeltételei és helyes arányainak kialakítását több tényező befolyásolta.

- Objektív tényezőként jelentkezett az, hogy 1962-ben új vezetés került az MTS élére. Az új vezetés 1962-ben és 1963-ban a sport teljes átszervezésével volt elfoglalva. Ez az időszak 1963 decemberéig tartott.
- A nagyarányú átszervezés és személyi változások befolyásolták a hivatalos és társadalmi kapcsolatok hálózatának kialakítását.
- Eгри Gyula³⁵ elvtárs az MTS elnöke 1963 őszén kapott először részletes tájékoztatót az „SZT” tiszttel beállításáról és a PB határozat ide vonatkozó feladatairól.
- 1964 tavaszán ismételt megbeszélés volt Eгри elvtárral, a megállapodás értelmében az egész kérdés-komplexumra az olimpia befejezése után térünk vissza. Eгри elvtárs javasolta, hogy a BM illetékes vezetőivel közösen tárgyalják meg azokat az intézkedéseket, amelyek végrehajtásával a PB 1961. február 7-i határozatát maradéktalanul meg lehet oldani.
- Az 1964-es év az olimpiára való felkészülés éve volt. Ez a munka lekötötte minden erőnket, így nem maradt idő az NKO-n folyó operatív munka reális értékelésére és elemzésére, valamint a különböző szervezeti intézkedések megtételére.

Az MTS területén az állambiztonság védelméhez szükséges, helyes szervezési formák kialakításához és a társadalmi erők fokozottabb bevonása érdekében javasoljuk:

- A vezetők részére (elnök, elnökhelyettesek) teljes és részleges tájékoztató az NKO és az ÁB védelmének összehangolására és ebben az állami vezetők szerepére és felelősségére. A társadalmi erők eredményes bevonása érdekében az elnök részéről egy rendelet kiadása, mely kötelezővé teszi az érdekelt vezetők részére a ki- és beutazók szűrésében és ellenőrzésében való részvételt.
- A rendelet értelmében ebben a munkában részt vennének az elnökhelyettesek, osztályvezetők, sportszövetségi vezetők, és a nagyobb sportklubok vezetői. A ki-

és beutazás során szerzett tapasztalatokról a küldöttség vezetői kötelesek írásos jelentést adni az NKO-nak (MTS).

- A beutazó csoportok és személyek operatív biztosításának megszervezését és az így szerzett tapasztalatokról az NKO (MTS) tájékoztatását.
- Az MTS tömegszervezeti jellegét figyelembe véve, fokozottabb mértékben kell törekedni egy széles körű társadalmi kapcsolatok hálózatának kiépítésére.
- A munka operatív részét összefogja és koordinálja az NKO-t vezető operatív tiszt.
- A fenti feladattal egyidejűleg propaganda előadások szervezése, esetenként kiállítás és filmelőadással egybekötve. Ebben a kategóriában azok a sportvezetők, edzők és sportolók vennének részt, akik a rendszeres kiutazók, illetve a beutazó csoportokkal foglalkozók kategóriájába tartoznak.

Szervezeti intézkedések:

Az NKO-nak jelenleg egy ideiglenes ügyrendje van. Ez az ügyrend a PB február 7-i határozata és a Minisztertanács 3298/1961. sz. rendelete alapján nincs egyeztetve a III/II. Csoportfőnökséggel.³⁶ Így a ki és beutazással összefüggő egyes konkrét feladatok nem tartoznak az NKO hatáskörébe.

- A Nemzetközi Sportszövetségekben dolgozó magyar funkcionáriusok és küldöttek irányítása, vezetése nem tartozik az NKO hatáskörébe. Miután a sport-politikai elveket más osztály adja meg, így ezen személyeknél az operatív elveket nem lehet érvényesíteni. Javasoljuk ezt a feladatkört az NKO hatáskörébe utalni.
- A kapitalista országok rendszeresen kérnek hosszabb időre (1–2 év) magyar edzőket. Helyes lenne[ha] az NKO-n dolgozó „SZT” tisztünk már a kiválasztással egyidejűleg tájékoztatást kapna az igényről és a kiválasztásra javasolt személyekről.

- Az MTS területén folyó nagy létszámú ki- és beutazás:

Pl.:

1963 nyugati kiutazás: 6108 nyugati beutazás: 3540

1964 nyugati kiutazás: 5323 nyugati beutazás: 4162

- A fenti számokat figyelembe véve, még jól szervezett munka esetén sem tudja egy „SZT” tiszt megoldani. Javasoljuk, hogy az NKO-n két „SZT” tisztet foglalkoztassunk. Egyik csak a kiutazó csoportok, a másik csak a beutazó csoportok szűrését és ellenőrzését végezné.³⁷

A 75. sz. „SZT” tisztünk³⁸ 3 éve végzi kettős feladatát, mint az MTS NKO-jának vezetője.

- Mint szakmai vezető túlzottan le van terhelve, ez a leterhelés nehezíti, befolyásolja és rendszeresen akadályozza operatív munkájának végzését.
- Munkastílusán is változtatni kell. Elég lassú és körülményes, mint vezető, túlságosan elaprózza magát. Egészségileg sincs teljesen rendben, sokat betegeskedik.
- Beállítása után alapvető operatív kiképzésben részesült. Mint NKO vezető egy nyelvet sem beszél, szükséges volna egy meghatározott időn belül egy nyugati nyelv elsajátítása.

A fenti problémákat elsősorban javasoljuk Egri Gyula elvtárral az MTS elnökével megbeszélni, majd a vele történt megállapodástól függően egy részletes megbeszélést javasolunk az összes elnökhelyettesekkel.

Az MTS vezetőinek szabadságolását figyelembe véve, javasoljuk, hogy a megbeszélést január 25. és február 10. között tartsuk meg.

Gergely László r. őrgy.
alosztályvezető

Stoll Dániel r. őrgy.

K: 1 pl. felterjesztve.

G: Jné.

Nyt sz.: 6/7-11/65.

[ÁBTL 3.1.5. O-19460/1. 109–111. Géppel írt tisztázat Gergely László és Stoll Dániel aláírásával.]

- ¹ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3115/1957. sz. határozata a hivatalos külföldi utazások engedélyezéséről, 1957. március 4. MOL XIX-A-83-a-18/5-1957.
- ² A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 4. számú parancsa a legális csatornák átfogására, 1959. március 3. MOL XIX-B-1-az 39. d.
- ³ A PB határozata az útlevel- és vízumrendszer néhány kérdéséről, 1960. október 18. MOL 288. f. 5/205. ö. e.
- ⁴ A PB határozata a külföldi kapcsolatok szabályozására, 1961. február 20. MOL 288. f. 5/221. ö. e.
- ⁵ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3298/1961. sz. határozata az egyes minisztériumoknál, országos hatáskörű szerveknél a nemzetközi kapcsolatok intézéséről. MOL XIX-A-83-b 289. d.
- ⁶ Németi József főcsoportfőnök-helyettes jelentése a minisztériumokban és főhatóságoknál felállított NKO-k működésének tapasztalatairól, 1962. december 7. MOL XIX-B-1-z-10-62/15-1963. A Könnyűipari Minisztériumban a miniszter és a belügyminiszter megbeszélése során végül is nem tartották szükségesnek ilyen szerv létrehozását, míg a Földművelődésügyi Minisztériumban az NKO élére kinevezett vezetőt Moszkvába a KGST központjába helyezték, utódjával pedig a BM ekkor még nem vette fel a kapcsolatot. Uo.
- ⁷ A Kohó-és Gépipari Minisztérium B (hadiipari) részlegéhez tartozó vállalatok. Tisztán hadiipari profilú gyár, üzem kevés volt az országban, sokkal jellemzőbb volt, hogy a hadiipari és a különösen fontos gyártmányok termelése és az ezzel kapcsolatos kísérleti kutatómunka a nem hadiipari objektumnak minősített vállalatoknál folyt. Egy kimutatás szerint a KGM/B vállalatok termelésének csupán 2–20 %-a volt a hadiipar szolgálatába állítva. Előterjesztés a különösen fontos üzemek kapitalista állampolgárok által történő látogatás szabályozására, 1961. május 25. MOL XIX-B-1-v-388-66-1904/1961. 11. d.
- ⁸ A belügyminiszter-helyettes 009. sz. parancsa a Nemzetközi Kapcsolatok Osztályain dolgozó „SZT” állomány munkájának és irányításának megjavítására, 1963. december 5. MOL XIX-B-1-az 54. d.
- ⁹ A Magyar Testnevelési Sport Hivatal (MTSH) a Magyar Testnevelési és Sport Tanács (MTST) működésével kapcsolatos ügyintézését látta el. A Hivatal vezetője az MTST elnöke volt, és az MTST-nek volt alárendelve. Az MTST elődjét 1948-ban hozták létre Országos Sporthivatal (OSH) néven, amely 1951-től Országos Testnevelési és Sportbizottságként (OTSB) működött, majd 1956-tól a Művelődésügyi Minisztérium (MM) lett az intézmény jogutódja egészen 1958-ig, amikor a Magyar Testnevelési és Sport Tanács (MTST), 1963-ban pedig a Magyar Testnevelési és Sportszövetség (MTS) nevet vette fel. Bővebben: *A magyar állam szervei, 1950 – 1970.* Szerk. Boreczky Beatrix (főszerkesztő), Müller Veronika, Pető Iván, G. Vass István. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1993. 447–448., 498–500.
- ¹⁰ Aradi István a KGM műszaki főelőadója 1959-ben több alkalommal juttatott Nyugatra – az akkori megítélés szerint – államtitkot képező, a hadiipari termelésre vonatkozó adatokat, ezért a Budapesti Katonai Bíróság különtanácsa zárt tárgyaláson, hűtlenség bűntette miatt halálra ítélte. Fellebbezésének elutasítása után az ítéletet 1960. január 15-én végrehajtották. ÁBTL 3.1.9. V-145881 és V-145881/1.
- ¹¹ Lásd a 9. számú lábjegyzetet!
- ¹² Anonimizálva.
- ¹³ Hegyi Gyula sportvezető, politikus. 1948 és 1951 között az Országos Sport Hivatal (OSH) majd az Országos Testnevelési és Sport Bizottság (OTSB) elnöke. 1957-től 1962-ig a Magyar Testnevelés és Sport Tanács (MTST) elnöke államtitkári rangban. A Magyar Olimpiai Bizottság (MOB) elnöke 1951 és 1964 között.
- ¹⁴ Lásd a 9. számú lábjegyzetet!
- ¹⁵ BM Politikai Nyomozó Főosztály Belső Reakció Elhárító Osztálya.
- ¹⁶ A fejléc mellett az állami címer grafikus ábrázolása látható.
- ¹⁷ Kézzel írva a következő szöveg olvasható: „+ 3 pl. fotó. 1974. IX. 4. Konetáné”, illetve a példány helyén eredetileg nem az 51, hanem a 48-as szám szerepelt, de azt kézzel áthúzták.
- ¹⁸ Hollai Imre diplomata, politikus, pártfunkcionárius. Az MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya (1953–1954), majd Külügyi Osztálya (1960–1963) vezetője, a külügyminiszter első helyettese., Péteri István pártfunkcionárius. 1956-tól az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának a vezetője, 1963 és 1979 között a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság általános elnökhelyettese., Erdei Ferenc szociológus, politikus. A Nemzeti Parasztpárt egyik alapítója 1939-ben, 1944 végétől belügyminiszter, később államminiszter, majd föld- és igazságügyi miniszter, később 1955–1956-ban a Minisztertanács elnökhelyettese, majd 1964–1970-ben a Hazafias Népfront főtitkára, az Elnöki Tanács tagja 1965 és 1971 között., Valkó Endre a MTESZ főtitkára.
- ¹⁹ A PB február 7-i ülésén vitatták meg az előterjesztést és 20-án készült el a véglegesnek tekinthető változat, amelyet a válogatásban közlök. Lásd az 1. sz. dokumentumot!
- ²⁰ Lásd a 4. sz. dokumentum.
- ²¹ Helyesen: MTESZ (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége).
- ²² Nagy Józsefné (Szarka Jolán) szövegíró, politikus. Könnyűipari miniszter 1955 és 1971 között.
- ²³ Losonczi Pál politikus, pártfunkcionárius. 1957-től az MSZMP KB tagja, földművelődésügyi miniszter 1960 és 1967 között, majd 1987-ig az Elnöki Tanács tagja.
- ²⁴ Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa.
- ²⁵ Németh Lajos államvédelmi hadnagy, pártfunkcionárius. 1952-től az Államvédelmi Hatóság I/5. majd az V/6. osztályán előbb operatív beosztott, majd alosztályvezető. 1957-ben leszerel és a Vízügyi Főigazgatósághoz kerül. 1962. júniusától az FM Nemzetközi Együttműködési Osztályának a vezetője. ÁBTL 2.8.1. BM Központi Fogymaték 4108.
- ²⁶ NIM: Nehézipari Minisztérium, MTA: Magyar Tudományos Akadémia, MÜM: Munkaügyi Minisztérium, PÜM: Pénzügyminisztérium, KPM: Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium.

²⁷ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 4. számú parancsa, 1959. március 3. MOL XIX-B-1-az 39. d.

²⁸ Állambiztonsági.

²⁹ A BM Kollégiuma 1963. január 17-i ülésén tárgyalta meg a BM III. Főcsoportfőnökség jelentését a minisztériumokban és a főhatóságoknál felállított Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai működésének tapasztalatairól (Lásd 5. sz. dokumentum) és elfogadta azt. Határozatában – többek között – az NKO-k és a csoportfőnökségek közötti koordináció szabályozásáról szóló miniszterhelyettesi parancs kiadását, valamint az NKO-k új ügyrendjének elkészítését rendelte el. A BM Kollégium 1963. január 17-i ülésének rövidített jegyzőkönyve. MOL XIX-B-1-z-20/jkv-10-62/15-1963. 20. d.

³⁰ Minisztertanács.

³¹ Nitrokémia Ipartelepek (Fűzfőgyártelep).

³² Horgos Gyula gépészmérnök, politikus, 1963 és 1975 között kohó-és gépipari miniszter.

³³ Földművelődésügyi Minisztérium.

³⁴ A támadólagos elhárítás az állambiztonsági szervek aktív, kezdeményezést biztosító, a megelőzést szolgáló harcmódora. *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár*. Budapest, BM Könyvkiadó, 1980. (Támadólagos elhárítás szócikk.)

³⁵ Egri Gyula lakatossegéd, politikus. Belügyminiszter-helyettes 1954-ben, majd 1962-től KB-tag, valamint a Magyar Testnevelési és Sport Tanács (MTST), illetve a Magyar Testnevelési és Sportszövetség (MTS) elnöke. 1964–1969-ben a Magyar Olimpiai Bizottság (MOB) elnöke.

³⁶ A dokumentumon a „III/II. Csoportfőnökséggel” szövegrész kézzel áthúzva és mellette a „Belügyminisztériummal” felírat olvasható.

³⁷ Egy 1967-ben – a III/III-2/b. alosztálya által a sportelhárítás hatékonyságának növelésére – készített dokumentum megismétli a fenti javaslatot, azzal az eltéréssel, hogy a két „SZT” állományú tiszt közül az egyik az NKO helyettes vezetője, míg a másik az NKO útlel és vízumcsoportjának legyen a vezetője. Javaslat a sportelhárítás hatékonyságának növelésére, 1967. március 21. ÁBTL 3.1.5. O-19460/1. 206–209.

³⁸ Becz Imre kereskedelmi segéd, szt-állományú tiszt, rendőr őrnagy. 1949-től 1958-ig az MDP–MSZMP központban dolgozott, közben 1952-ben Helsinkiben a magyar olimpiai csapat mellett végzett „politikai munkát”, amelyért a Magyar Népköztársaság Sportérdemérem Arany fokozatával tüntették ki. 1958-tól az MTSZ Nemzetközi Sportkapcsolatok Osztályának, később pedig a Magyar Testnevelési és Sportszövetség Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának lett a vezetője. 1967. január 31-én nyugállományba helyezték. ÁBTL 2.8.2.2. III/II. szt-tisztek személyi anyaga. 4.

Fedőneve: Bayern München **Egy operatív akció hátterében**

Először is szeretnék elnézést kérni kedves futballrajongó olvasóimtól, hiszen ez az írás nem Bajorország méltán világhírű labdarúgócsapatának a magyar titkosszolgálat által történő megfigyelését mutatja be, hanem a fedőnév egy olyan objektumra, illetve akcióra utalt, amelynek szálai Münchenbe vezettek. Még mielőtt a legtöbb – közügyek iránt érdeklődő – olvasó rögtön a nyolcvanas évek végén még Münchenben székelő Szabad Európa Rádióra gondolna, elárulom, hogy ebben az esetben egy könyvkiadó került az állambiztonsági szervek célkeresztjébe.

A történet több szempontból is tanulságos. Egyrészt bepillantást enged egy operatív akció hátterébe közvetlenül a rendszerváltás előestéjén, másrészt ebből adódóan rávilágít ezen átmeneti időszak néhány sajátosságára is. Céлом ennek bemutatása.

1988. augusztus 15-én a Belügyminisztérium III/I-1. (az Egyesült Államok és nemzetközi szervezetek ellen hírszerzéssel foglalkozó) és III/I-7. (az emigráns szervezetekben hírszerzést és bomlasztást folytató) osztályai közös intézkedési tervet készítettek a magyar emigráció egyik legtekintélyesebb németországi kiadójának, az Újváry-Griff Verlag-nak a felvásárlása érdekében.¹ Erre a lehetőséget az teremtette meg, hogy Újváry Sándor,² a kiadó alapító tulajdonosa elhunyt és végrendeletében szerette volna, ha cége magyar tulajdonban maradna. A felvásárlás a magyar hírszerzés számára több célból is hasznosnak látszott. Meg nem erősített információ szerint az „Újváry-Griff” rendelkezett Márai Sándor, Vaszary Gábor és Faludy György kizárólagos kiadói jogával.³ Az imént felsorolt szerzők és más „nem szélsőségesen ellenséges” írók műveinek megjelentetésével az akkori hazai politikai elit jelentős előnyöket kovácsolhatott Európa nyugati felén, igazolva a hazai egypárti rezsimben bekövetkezett pozitív változásokat. Úgy gondolták továbbá, hogy ezzel a lépéssel ellenőrizni tudják a Nyugat-Németországban „publikáló” magyar emigrációt, kiszűrhetik a szélsőségesnek vélt irányzatokat. E mellett némi, nyugati fizetőeszközben mért anyagi hasznot is remélhettek az üzlettől.

Első lépésként a német anyanyelvű örökös feleség, Ursula von Újváry meggyőzésére dolgoztak ki terveket, természetesen gondosan ügyelve arra, hogy ne derüljön ki, ki és mi áll valójában a felvásárlás hátterében. Azonban a kiadó iránt más is érdeklődött. A Kultúra Külkereskedelmi Vállalat már tárgyalásban állt özvegygel, és szerette volna teljes egészében Magyarországra telepíteni a vállalkozást, ami az operatív lehetőségek kiaknázása szempontjából nem volt előnyös.⁴ A háttérből kevesebb támogatással bíró, ezért rosszabb pozícióban lévő konkurenst végül sikerült szándékaitól eltántorítani. A további feladatok végrehajtására a Német Szövetségi Köztársaságban élő és állampolgársággal bíró, az emigráció körében ismert, „Burford” fedőnevű ügynököt jelölték ki. Az idős özvegy nem gördített akadályt az üzlet elé, talán még örült is neki, hiszen így teljesülhetett férje végső kívánsága.

Az adásvétellel egyidejűleg hozzákezdtek az akció második részének megvalósításához. „Burford” családjával együtt Münchenbe költözött és megkezdte a Kiadó új infrastruktúrájának kiépítését, illetve lépések történtek az Újváry-hagyaték hazajuttatásának érdekében. A Belügyminisztérium III/V-2. Osztály⁵ okmánykészítő egysége megbízást kapott a cég pecsétlenyomatainak elkészítésére, továbbá folyamatosan zajlottak a tárgyalások a budapesti Pallas Kiadóval, melynek célja egy, a Griffel történő közös vállalkozás létrehozása volt. A Pallas két fontos ok miatt kaphatott jelentős szerepet az akcióban. Egyrészt, mert rajta keresztül biztosíthatták a szerv inkognitóját és így tudtak burkolt formában pénzt pumpálni a működtetéshez. Másrészt személyi okok folytán a vásárlás ötletgazdájának számító „Burford”,⁶ illetve az özvegyet ismerő, „Hontos” fedőnevű ügynök eleve ezt a kiadót javasolta az együttműködésre.⁷ Előbb egy ilyen irányú szándékot rögzítő előszerződést terveztek elkészíteni, amit egyébként is feltételként szabtak „Burford” számára a müncheni telephely fenntartásához nélkülözhetetlen bérleti díj (forintban történő) finanszírozásához. Csak pár héttel később

hozták volna létre a vegyes vállalatot Interedition-Griff néven. A tárgyalásokon „Burford” jogi képviselőjét a szerv operatív kapcsolata, az egyik jogtanácsosi munkaközösség (JTK) vezetője látta el. Az elkészült szerződést titkos záradékkal kívánták ellátni, tisztázandó a III/I. Csoportfőnökség anyagi érintettségét, vagyis a költségek és bevételek tekintetében az egyharmados részvételi arányt. Közben az Interedition nevében a Pallas vezérigazgatója megszerezte az idegen nyelven megjelenő magyar lapok és folyóiratok terjesztési jogát, és az ehhez köthető 40 millió forintos állami támogatást. Elvi megállapodásra jutottak az Állami Könyvkiadóval, amely vállalta, hogy bevonja őket kiadványainak külföldi értékesítésébe.

A III/III. Csoportfőnökség közvetítésével tárgyalások zajlottak a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat képviselőjével is. A Kultúra igazgatója azonban hosszas győzködés ellenére sem volt hajlandó kizárólagos jogokat biztosítani az új kiadó számára a cég nyugat-németországi terítéseit illetően. Ezt a tevékenységet egyébként egy jobboldalinak tekintett magyar emigráns, bizonyos Katkó Sándor⁸ cége végezte (az ő pozícióit viszont éppen ezért nem nézték jó szemmel). Ekkor felmerült annak a lehetősége, hogy a Kultúrától megvonják a számára nagy bevételt hozó orosz lapok terjesztését, ezzel kényszerítve ki az együttműködést. Az Interedition hosszú távú működtetésének érdekében a Skála World Trade nevű vállalkozáson keresztül (az igazgatóságban helyet foglaló operatív kapcsolat közreműködésével) a szerv kísérletet tett a TDK videó- és hangszalagok kizárólagos magyarországi forgalmazásának megszerzésére. A szükséges nyugati fizetőeszközt svájci bankhitel útján akarták előteremtteni. „Burford” kapcsolatai révén elvileg a Pallas 1 millió dolláros kölcsönhöz juthatott évi 4–5%-os kamatra, amit az átvételt követően rögtön fel is kívánt ajánlani a Magyar Nemzeti Banknak további hasznosítás céljából. Ezt – az elképzelések szerint – az a MNB 6–7%-os kamattal forgathatta volna vissza gazdaságba, és a kamatkülönbözetből származó bevétel adhatta a későbbiekben a „Bayern München” németországi működtetésének alapját.⁹ Megfigyelhető, mennyire céltudatosan építette fel a szerv ezt a vállalkozást. A különféle támogatások és jogok begyűjtésével, a konkurenciára történő nyomásgyakorlással a hosszú távú működés feltételeit igyekezett biztosítani, stabil alapokra helyezni.

1988. október 3-8. között „Burford” megvásárolta a Griff Kiadót és a hozzákapcsolódó összes jogot, majd a terveknek megfelelően a vállalkozást egy közös cégbe szervezte a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalattal. Az új cég az előirányoztathoz képest néhányhetes késéssel 1989. január közepén Griff Kontinent néven, mintegy 4 millió forintos alaptőkével jött létre. A III/I. Csoportfőnökség ennek egyharmadát a háttérből, amolyan csendestársként biztosította, cserébe viszont ugyanekkora részesedést kért a nyereségből. Ez az egyharmados rész, körülbelül 30.000 nyugatnémet márka, a jogok megszerzéséhez szükséges tőke volt. Eddig az akció viszonylag simán bonyolódott, a problémák azután kezdtek jelentkezni, hogy kiderült, a többiek nem készpénzzel, hanem ingó („Burford” Mercedes-Benz típusú személygépkocsija) és ingatlanvagyonnal (a Pallas 300 négyzetméteres irodahelyiségei) szálltak be üzletbe. A tőkehiány miatt a vállalkozás a működése során felmerülő mindennapos költségeket már az indulásánál sem tudta finanszírozni. „Burford” állítása szerint hatvan-, hetvenezer márkás hiány halmozódott fel, ezért az üzlettársak különböző ürüggyel folyamatosan pénzt kértek, majd követeltek az állambiztonsági szervtől. A fentieket lényegében megerősíti „Burford” szerv felé írt emlékeztetője is, amelyben megemlíttette, hogy a megbeszélések szerint a szerzői jogok, illetve a Belügyminisztérium támogatása adta volna a kezdőtőkét és kifejti, mennyi áldozatot hozott az új cég működése érdekében például a müncheni telephely bérleti díjának saját zsebből történő többszöri kifizetésével. A történetek okán – véleménye szerint – „szélhámos módon” becsapták.¹⁰

„Burford” ügyének vizsgálata során kiderült, hogy kapcsolattartójához és egyben beszerzőjéhez, Dalmady Györgyhez (a III/I-7. osztály operatív tisztjéhez) rokoni szálak fűzték, mi több korábban szomszédok voltak és így jól ismerték egymást. A beszerző néhány más, a „Bayern München”-hez hasonló akcióban („Kooh-i-Noor”¹¹, „Kolter”¹², „Terra”¹³) is fontos szerepet vállalt, illetve kapott. Különösen „Kolter” anyagai mutatnak párhuzamot „Burfordéval”. „Kolter”-t szintén a Német Szövetségi Köztársaságban, továbbá Ausztriában élő és működő, Magyarország akkori politikai

berendezkedésével nem szimpatizáló, emigránsok és szervezeteik megfigyelésére kívánták felhasználni. 1986. június 25-i beszerzése előtt kapcsolatban állt a magyar állambiztonsági szervekkel és már ekkor felvetődött egy operatív szempontból jól hasznosítható vendéglátóipari egység (szálloda vagy étterem) közös alapításának gondolata Bécs és a magyar határ közötti területen. Ez a hely alkalmas lett volna találkozók lebonyolítására, különböző okmányok és pénz tárolására, postafiók kialakítására. Az ügynök nem rendelkezett a megvalósításhoz szükséges anyagi erővel, ezért kérte a vámmentes ki- és beléptetés kedvezményének fenntartását. Elsősorban videokazettákkal és kozmetikai termékekkel kereskedett, de a lopott autókkal történő üzletelés sem állt távol tőle. Egy alkalommal éppen a Belügyminisztérium számára kínált ilyeneket megvételre, majd az elutasítás után ezeket a gépjárműveket „Kolter” a saját leendő autókölcsönzőjében kívánta hasznosítani. Végül erről a tervéről sikerült lebeszélni. Előfordult, hogy egyik tartójának egy táskarádió megvételére tett személyes kérését teljesítette. Munkájáért többször részesült „apróbb figyelmességben”. Egy-egy karton cigaretta, néhány üveg ital, amelyet dobozos sörrel, reklám kulcstartóval viszonzott. Születésnapját közösen ünnepelték meg Baján, ez alkalmat kihasználva tárgyi jutalomban részesítették. Titkos tevékenységébe bevonta feleségét is. A kapcsolat annyira szívélyessé vált az ügynök és tartói között, hogy felvetődött részéről a vele kapcsolatban álló állambiztonsági tisztek feleségeinek megismerése is. Azonban az üzleti vállalkozás alig egy év után elbukott. Az ellenőrző rendszabályok alkalmazása során bebizonyosodott, hogy – az ügynök hibájából – az időközben beindított étterem bérleti joga 1988. július 30-vel megszűnt. Túlzott kereskedelmi tevékenysége, nagyvonalú életmódja a dekonspiráció veszélyét hordozta magában, amiért a hálózatból történő kizárását kezdeményezték.¹⁴

„Kolter” a lopott autós üzletben méltó társra talált „Burford” személyében. Mindketten folytatattak ilyen irányú tevékenységet, de az átfedés nem csak ezért fontos, hanem azért, mert ismerték egymást, mi több, tudtak egymás ügynöki tevékenységéről – sőt még sokan mások is, akik között szintén akadtak hálózati személyek. Ez rávilágít arra, miért volt fontos érinteni a „Kolter”-ügyet, hiszen úgy tűnik, végső soron ennek a vizsgálata vezethetett a „Bayern München” fedőnevű akció bukásához.¹⁵ A magukat és egyúttal a vállalkozást is dekonspiráló személyek értelmetlenné tették az állambiztonsági szerv további közreműködését, ezért ki kellett vonulniuk a nemrégiben alapított kiadó mögül. Megállapították, hogy „Burford”-ot a háttérből feltehetően a nyugatnémet titkosszolgálat irányította, miként a kizárási javaslat megfogalmazta: „a bevezetett intézkedések, ellenőrzések a gyanút egyértelműen nem zárták ki”.¹⁶ A fenti ügyekben szereplő operatív tisztet 1989 tavaszán fegyelmi eljárás keretében lefokozták és elbocsátották,¹⁷ emellett az illetékes nyomozószerv vizsgálatot folytatott ellene, és 1990-ben bíróság elé került az ügye.¹⁸

Bizonyosnak látszik, hogy Márai Sándor műveinek kiadói joga nem lett a Griff Kontinent Kft. tulajdona. Márait 1988. március végéig több magyar kiadó megkereste művei publikálásával kapcsolatosan, de ezeket visszautasította, majd az 1989. február 22-én bekövetkezett halálával (alig egy hónappal a Griff Kontinent megalapítása után) a már megjelent írásaira vonatkozó kiadói jog – végrendelete alapján – a torontói Vörösváry Kiadó és Nyomdavállalat tulajdonosához, Vörösváry Istvánhoz és feleségéhez került.¹⁹ A Griff Kontinent 1990-ben néhány könyvet kiadott Budapesten, majd nevét 1990 július 1-vel Kontinent Kiadói Kft-re változtatták. 1997 őszén megkezdtek a vállalkozás felszámolását.²⁰

Az ügy dokumentumai megmutatják, hogy ezek az iratok mennyire adnak „reális” képet a bennük szereplőkről. Különös figyelmet érdemel ebből a szempontból a „Burford”-ról készített két állambiztonsági jellemzés. Az első az akció megkezdése előtt, a másik a végén készült. Az elsőben a jellemzést adó igyekezett „eladhatóvá” tenni az ügynököt, míg a másodikban már személyiségének negatívumaira helyeződött a hangsúly, és minden hájjal megkent ügyeskedő, megbízhatatlan személynek próbálták őt beállítani.

Az első szerint „Burford” 1957 januárjában fiatalon Ausztriába disszidált, majd pár hónap múlva Franciaországba került. Itt megpróbálták beléptetni az idegenlégióba, ezért kényszerült a Nemzetközi Vöröskereszt és édesanyja segítségével hazatérni. A második

szerint „Burford” 1956 decemberében disszidált, 1957 elején belépett az a francia idegenlégióba, ott kiképezték, de bevetés előtt megszökött. Mindkettő megemlíti, hogy hazatérése után a Kommunista Ifjúsági Szövetség tagja lett, az első ehhez hozzáteszi, hogy a rendszer lelkes hívének számított, míg a későbbi azt, hogy elutazhatott a moszkvai Világ Ifjúsági Találkozóra is. „Burford” a hetvenes évek elején családjával újból disszidált. Ezt az első jelentés több tényezővel magyarázta: leginkább anyagi és egzisztenciális érdekből hagyta el az országot, emellett megállapítást nyert, hogy korábban gázolós balesete volt, amely rá nézve súlyos pénzügyi terhet rótt. Albérlőt vett magához, akiről később kiderült, hogy prostitúcióval kereste kenyerét, és ebből neki is kellemetlensége származott. A második jellemzés leírja, hogy 1964-ben csempészés miatt felfüggesztett börtönbüntetést kapott, 1966-ban gázolós baleset miatt büntették meg. 1968-ban vizsgálatot kezdeményeztek ellene és megállapították, hogy taxisként az általa „szobáztatott” lányoknak (szám szerint kilencnek) maga szállította a külföldi partnereket, kezelte az ezzel kapcsolatos pénzügyeket. A megszerzett valutát apránként a külföldön élő apjához küldte és a szerv véleménye szerint tudatosan készült a disszidálására.

Előbb Ausztriában élő édesapjához (aki az 50-es évek végén került Bécsbe) utazott, majd családi okok miatt a Német Szövetségi Köztársaságban telepedett le. A korábbi jellemzése szerint hamar csatlakozott a kint élő magyar emigráns csoportokhoz, ezen belül is főképpen a jobboldali körökhöz, akikkel viszont nem szimpatizált. Hobbiból gyűjtötte ezen szervezetek kiadványait, rendezvényeiken előbb hang-, majd videofelvételeket készített, ezeket archiválta. A nyolcvanas évek elején megkapta nyugatnémet állampolgárságot és ekkor került kapcsolatba (egy hazautazási engedély okán) Magyarország kölni képviselőjével, amelynek segítségével felvehette a kapcsolatot a Magyarok Világszövetségével (MVSZ). Ez utóbbi jelzése alapján kezdett vele foglalkozni a magyar állambiztonság. 1984-ben beszervezték, és ezután kapcsolata rendszeressé vált a magyar titkosszolgálattal. (A későbbi jellemzés szerint maga kérte a találkozást a belügyi megfelelő szerveivel, mondván különleges információk kerültek a birtokába.) Az első szerint munkáját hatékonyan végezte, mint megjegyezték róla, néha „túlzottan ügybuzgós” – személyének jellemzése itt véget is ért. A második is megemlítette, hogy munkáját „hazafiúi lelkesedésből” végezte, majd hozzátette, hogy 1987-től egyre többet utazott Magyarországra, a Belügyminisztérium tudtával aktívan bekapcsolódott a hazai ellenzéki mozgalmakba, számukra anyagokat hozott be, illetve juttatott külföldre. Ügynöki munkájának megkönnyítése és anyagi kompenzálása érdekében megkapta a vámmentes ki- és belépés kedvezményét, az úgynevezett M-800-at²¹, amely által legális lehetőséget kapott csempésztevékenység végzésére. Több millió forint értékben szállított árut Magyarországra, volt, hogy egyszerre egy egész kamionnyit. Valószínűleg a nagy mennyiség miatt többször megbukott a magyar határon (a szerv véleménye szerint adminisztrációs okokból), de végül mindig átengedték. 1988 tavaszán javasolta egy közös kiadó létrehozását elsősorban a külföldön publikáló magyar származású írók munkáinak ellenőrzése céljából: ennek eredménye lett a „Bayern München” fedőnevű akció. A kezdetektől veszteséges vállalkozásba Mercedes-Benz típusú gépkocsiját adta fedezetként, amit anyagi nehézségei ellenére 1987-től kezdődően legalább háromszor lecserélt, 1989 februárjában például egy vadonatúj kombi Mercedes-Benzre. Mindeközben tevékenységéért 1988 őszén megkapta a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozata kitüntetését is.²²

Az alábbi dokumentumokban az anonimizált részeket szögletes zárójel [...] alkalmazásával jelzem.

Dokumentumok:

1. Összefoglaló jelentés „Burford” ügyében, 1987. július 9.

Tárgy: „Burford” fn. ügynökről

Összefoglaló jelentés, Budapest, 1987. július 9.

[...] Az iskolából két évet végzett el, majd 1957. január 2-án – kalandvágyból – Ausztriába disszidált. Összesen hét hónapig tartózkodott külföldön, a kint töltött időszak alatt különféle lágerekben, vöröskeresztes menhelyeken hányódott, alkalmi munkákból élt.

1957. áprilisában illegálisan átkerült Franciaországba, ahonnan már májusban haza akart jönni, de a francia hatóságok – miután nem volt meg a nyugat-német és osztrák átutazási vízuma – vonakodtak az engedélyt megadni. Megkísérelték rávenni arra is, hogy lépjen be az idegenlégióba. Ez elől kitért és végül a Nemzetközi Vöröskereszt és édesanyja segítségével (ő küldött részére a párizsi Magyar Nagykövetségre vasúti jegyet) 1957. júliusában hazatért Budapestre. A disszidálás körülményeiről idehaza kihallgatták, de eljárást nem indítottak ellene.

Hazatérése után – mint bőrdíszműves – így azonnal elhelyezkedhetett a Rákospalotai Bőr- és Műanyagfeldolgozó Vállalatnál, ahol sikerült beilleszkednie. Munkahelyi jellemzése szerint (1960.II.24): „... Sem munkája, sem politikai magatartása ellenkifogás nem merült fel. Társadalmi munkáját mint alapszervezeti titkár végzi, ugyanakkor a KISZ szervezetben is tevékenykedik. Többször elbeszélgettünk vele, mert disszidált és utána önként jött haza. Üzemünkbe jött dolgozni, s igyekezett a nyugati életformáról mindazokat a hazugságokat ismertetni, amelyek több fiatal – köztük őt is – megszedítették. Az elmúlt időszak alatt a munkáján keresztül bebizonyította, hogy helyrehozta hibáját, amit az is bizonyít, hogy részt vehetett a moszkvai VIT-en. Igyekszik a társadalmi munkákban mindenkor részt venni, bátran és harcosan hirdeti pártunk politikáját a tömegek között.”

1957-ben felvették a KISZ-be

[...] 1960-ban a fenti munkahelyéről kilépett és a Magyar Pamutiparnál (Budapest IV. kerület) helyezkedett el, majd azt is otthagya a Könnyűipari Szállítási Vállalatnál dolgozott 1963-ig.

1963. március 15-én a Dunakanyar Intéző Bizottsághoz került, Stefán László DIB-titkár gépkocsivezetője lett, aki így jellemezte őt: „... Munkáját becsületesen és lelkiismeretesen végzi, amely elsősorban hivatásszeretetéből adódik. Politikai megnyilvánulásaira viszonylag fiatal kora ellenére is a világos és helyes állásfoglalás jellemző. Egyike azoknak a fiataloknak, akiket nem tévesztett a nyugati életforma és disszidálása utáni kiállása nagyban segítette a nyugati életmód leleplezését a fiatalok közötti nevelő munkában. Politikai és erkölcsi szempontból az elmúlt években bebizonyította, hogy hűségére számítani lehet.”

[...] Következő munkahelye (1966-tól) az Autótaxi Vállalat, ahol szintén ügyes, talpraesett dolgozónak tartották, s ahol a KISZ szervezet titkárává is választották.

1969.X.20-án a 20. sz. AKÖV-VOLÁN TOURIST üzemegységéhez került, mint bérautó átadó, átvevő, s itt sem merült fel kifogás sem a munkája, sem a magatartása ellen.

1970 júniusában a családjával együtt egy autós túrára indult (Csehszlovákia – Jugoszlávia – Ausztria útvonalat megjelölve), ahonnan nem tért vissza, Bécsben maradt.

Második disszidálásának okairól a következőket állapítottuk meg:

1966-ban súlyos testi sértés okozása miatt (egy gyalogos a Margit-hídon a kocsija elé lépett) 8 hónap javító-nevelő munkára, 10%os bércsökkentésre, valamint nagy összegű kártérítésre ítélték.

Ebben az időben kezdtek hozzá egy sas-hegyi lakásépítkezéshez is. Amikor a lakás elkészült, odavettek magukhoz egy albérlő-nőt, akiről hamarosan kiderült, hogy prostituált és valutázással is foglalkozik. Ennek a nőnek a révén ismerkedett meg egy bűnügyes rendőr őrnaggyal, akivel időnként telefonon beszélt és akiről – legalábbis neki úgy tűnt – azt feltételezte, hogy a rendőri érdekeknek megfelelően irányítja a prostituált tevékenységét. Amikor a lány lebukott, őket is felelősségre vonták és ez a bizonyos r. őrgy. Megtagadta tőlük a segítséget. A VOLÁN-nál sem találta meg a számítását (a beígért új kocsit helyett egy lehasznált autóval kellett dolgoznia), anyagi nehézségei támadtak.

Ezek az események torlódtak össze arra az időszakra, amikor az apja (aki 1959-ben a vagyonát kimentve disszidált) 1970-ben meghívta őket magukhoz. XX-es kocsival

utaztak ki, s amikor úgy döntöttek, hogy kint maradnak, a bérelt autót a bécsi Magyar nagykövetségen leadta.

Disszidálásukat követően néhány nap alatt kiderült, hogy apjának új feleségével nem tudnak együtt élni, ezért inkább a traiskirchen-i lágert választották, ahonnan végül is – bár eredetileg Svédországba akartak menni – az NSZK-ba, először Langenfeldbe, majd véglegesen Leverkusenbe kerültek. Itt városi alkalmazottként felvették a helyi állami közlekedési vállalathoz, ahol ma autóbuszsofőr csoportvezető és forgalomirányító.

[...] Feldolgozásának adatai szerint a második disszidálására „Burford”-ot alapvetően anyagi, egzisztenciális megfontolások készítették.

Az NSZK-ba történő beilleszkedés során a kölni Mindszenty Ház köréhez csapódott. Jelenleg már a Magyar Ház egyházközösségének elnökhelyettese.

Miután érdeklődési körének központjában mindig is a történelem állt (leginkább az 1944-48-as időszak – több párt rendszer izgatta) hamar átlátta a Mindszenty Ház köré tömörült emigránsok politikáját és kezdte őket kritikus szemmel vizsgálni. (Mint személyes megismerésekor kifejtette: „... hamar rájöttem, hogy ezekkel a „beverneky kemény farkasokkal” nem lehetek – nem is voltam soha – egy platformon, de miután az NSZK-ban ők beszélik a magyar nyelvet, hát nem szakítottam meg velük a kapcsolatot, sőt elkezdtek érdekelni, ezért érdeklődésemnek megfelelően nekiláttam összegyűjteni először a kiadványaikat – kb. 1500 eredeti emigrációs kötetem, kiadványom van – majd hobby szerűen a hangjukat, végül pedig a képeiket videó szalagon...”)

Az NSZK-ban működő jobboldali emigráció minden rendezvényére és megmozdulására meghívják, archívumait szem előtt tartják.

1982-ben családjával együtt elnyerte az NSZK állampolgárságot.

Szintén 1982-ben fordult hazautazási engedélyért a kölni képviselőhöz, ekkor került személyes kapcsolatba Kéri elvtárral. Kapcsolatuk rendszeressé vált, s ő szívesen megosztotta ismereteit a konzullal. Kéri elvtárs révén idehaza felvette a kapcsolatot a „Honfitársak” Rezidenturával²³ is, melynek jelzése alapján megkezdtuk feldolgozását, miután kiderült róla, hogy az NSZK-ban tevékenykedő szélsőjobboldali emigrációban rendkívül széleskörű ismeretkörrel és kiváló hírszerző lehetőségekkel rendelkezik.

Feldolgozásának eredményeként 1984. április 13-án belügyes fedéssel végrehajtottuk személyes megismerését és leválasztottuk a bonni rezidenturáról, valamint az MVSZ-ről.

Miután rendszeresen hazajár itthon élő édesanyjához, több alkalommal volt módunk személyes találkozókat végrehajtani vele, mely találkozókat az ügynök tanulmányozásán túl információszerzésre is felhasználtuk.

Írásos beszámolókat kértünk tőle, s irányításunk alapján rész vett a X. Szabadságharcos Kongresszuson.

Információi értékesek, videó szalagon rögzített dokumentumfilmjei újszerűnek és korszerűnek bizonyultak. (Pl.: filmre vette a kongresszus megnyitóját.)

Kapcsolatunk rendszeressé vált, a feladatoktól nem vonakodik, azokat készségesen végrehajtja. Információi, feljegyzései jól szerkesztettek, logikailag jól felépítettek, megalapozottak. Sok vonatkozásban tartalmaznak új elemeket. Kapcsolatunk jelenlegi szintjét figyelembe véve „Burford” részünkre kifejtett tevékenysége messzemenően megfelel a követelményeknek.

Szervünkhöz és a titkos együttműködéshez való viszonya egyértelműen jó. Ellenőrzöttek őszinte, a feléje megnyilvánuló bizalomért hálás. A konspirációs feltételeket, követelményeket elfogadja, az operatív tevékenységben kezdeményező és öntevékeny, sőt időnként túlzottan ügybuzgós is.

Kifejezetten jónak mondható együttműködési készsége elvi-politikai meggyőződéséből fakad, emellett kedvét leli a konspiratív munkában is [...]

Dr. Dalmady György r. szds.

[3.2.1 Bt-3735/4 „Burford” 21–25. Géppel írt tisztázat dr. Dalmady György saját kezű aláírásával. Az aláírás mellett kézzel: „Összeköttetési rendszer? Nyúl X.8.”, alatta kézzel: „»Burford« egy budapesti levélcímmel rendelkezik s virágnyelvű küldeménnyel jelezheti rendkívüli találkozó kérését. A központ hasonló módon, a levélcím nevében fogalmaz.”]

2. Intézkedési terv az Újváry-Griff Verlag megvételére, 1988. augusztus 15.

Tárgy: Újváry-Griff Verlag (kiadó) megvételére
Intézkedési terv, Budapest, 1988. augusztus 15.

A 67-46/91-7/88. sz. Főcsoportfőnök-helyettes elvtárs által jóváhagyott javaslatban foglaltak, valamint az üggyel kapcsolatos további utasítások alapján az Újváry-Griff (továbbiakban „Bayern München”) ügyben javasoljuk az alábbi intézkedési terv végrehajtását engedélyezni.

Kiadói jogok a „Bayern München”-nél:

A kiadó az NSZK-ban működő egyik legjelentősebb magyar emigráns kiadó.

A BM III/I-7. Osztálytól megkapott adatok szerint kapcsolatban áll többek között az Új Látóhatárral, az Irodalmi Ujsággal, valamint a nyugat-európai emigráns központokkal. Eddigi és még megerősítésre szoruló információink szerint olyan kizárólagos jogokkal rendelkezik mint Márai, Vaszary, Faludy könyveinek kiadása. A kiadó megvétele esetén tehát csak jogokat vennénk meg, amelyet az alább megjelölt módon kívánunk operatív célból kihasználni.

A kiadó megvásárlásának előzményei:

„Hontos” fn.²⁴ titkos munkatársunk jelezte a kiadó eladásának tényét, amelynek alaptétele (Újváry végrendelete miatt) az, hogy magyar tulajdonba kerüljön. A Kultúra Külkereskedelmi Vállalat is tudomást szerzett a Kiadó áruba bocsátásáról és felvette ... igazgatón keresztül a kapcsolatot az örökösrel, Ursula von Újváry München, Titurel str. 2. szám alatti lakossal, valamint a Művelődési Minisztérium Kiadói Főigazgatóságával.

Előzetesen megállapodtak abban, hogy Ursula von Újváry 30.000,- DEM-ért („Hontos” 15.000 DEM-t jelentett) a Kultúra kész megvásárolni a kiadót, s ehhez a kiadói főigazgatóságban lelkes támogatót talált.

Ez a forma operatív érdekeink miatt nem lenne előnyös, ezért felvettük a kapcsolatot a BM III/III. Csfség.²⁵ közreműködésével Szabó Józseffel, a Kultúra igazgatójával.

Szabó elvtárs megértette jogos igényünket, nevezetesen, hogy a kiadó általunk történő megvásárlása esetén a Belügyminisztérium szinte teljes egészében át tudná fogni az NSZK-ban publikáló magyar emigrációt, esetleg aktív intézkedéseket tudna foganatosítani.

Mindezek mellett politikai nyitódásunk is abba az irányba hat, hogy emigráns írók politikailag publikálható (tehát nem szélsőségesen ellenséges) műveit megjelentetjük, amely bizonyos politikai játékot biztosíthat az országunknak.

A harmadik dolog, amely a kiadó megvétele irányába hat, az üzleti szempont.

Történetesen a Magyarországon forintért kinyomtatható könyveket Nyugat-Európában konvertibilis valutáért lehetne eladni.

Mindezek után a Kultúra Vállalat igazgatója úgy döntött, hogy kész a vállalati érdekeket a BM operatív érdekei alá rendelni.

„Hontos” tm-el²⁶ történt egyeztetés után azt a javaslatot alakítottuk ki, hogy a Siklósi Norbert által vezetett Lapkiadó Vállalat vegye át az üzletet a Kultúra Külkereskedelmi Vállalattól, és az üzleti konstrukciót a következőképpen alakítsuk ki.

A működési elképzelés tekintetében Ursula von Újváry idős korára [...] tekintettel operatív kapcsolatunk dr. Papp János (volt katonai bíró, Papp Géza a III/I-7. o. [osztály] volt munkatársa öccse) a Pallas lapkiadó vezérigazgatójának a KÜM²⁷ Konzuli Főosztálya által hitelesített megbízólevelével megindítja Ursula von Újvárynál a kiadó megvételét oly módon, hogy azt első lépésben „Burford” fn. NSZK-ban élő ügynök vegye meg.

El kell hitetni, hogy a fennálló polgári szabályok olyan magas illetéket, illetve kaucióss összeget követelnek meg abban az esetben, ha külföldi cég kerül vegyes vállalati formában újonnan bejegyzésre, hogy az, az elhunyt férje végakarátát veszélyeztethetné. Figyelembe kell venni az időtényezőt is, amely a magyar gyakorlat szerint 2-3 évet is igénybe vehet. „Burford” szóbeli, esetleg írásbeli garanciát vállal arra, hogy később az újonnan életbe lépő társasági törvény alapján, gazdaságossági szempontok figyelembevételével létrehozza a vegyes vállalatot az Interedition nevű magyar céggel,

így Josef Újváry végakarata mind formailag, mind tartalmilag is teljesül. Ebben az esetben a vételárat nem a Pallas, hanem „Burford” beiktatásával a III/I. Csfség fedezi.

Amennyiben Ursula von Újváry, illetőleg jogi képviselője ebbe nem mennek bele és szigorúan ragaszkodnak a végrendelethez, nevezetesen csak magyar hivatalos személynek adják el, úgy erre vonatkozóan az alábbi alternatívával kell rendelkezünk.

„Burford” mind a Pallas-Interedition Újváry-Griff leendő német igazgatója megbízást kap a Pallas-tól, hogy az üzletet a Pallas-Interedition nevében bonyolítsa le. (Mindkét típusú megbízólevéllel rendelkezik dr Papp János).

Lehetőséget látunk abban is, hogy már a tervben említett forintért nyomtatott könyveket valutáért értékesítenénk, illetve az Interedition reklámszervező tevékenységet folytatna az NSZK-ban a kiadó felhasználásával. Amint a vegyes vállalat rentábilissá válik, a nyereség az alábbi módon kerül elosztásra: 1/3 rész „Burford”, 1/3 rész Pallas, 1/3 rész III/I. Csfség. Amíg azonban a vegyes vállalat nem alakul meg, addig rentabilitás esetén a Csfség. 2/3-os nyereségre tesz szert.

Az első könyvek kiadását pedig Ft-ért a Pallas költségvetéséből biztosítaná. Az ügyért hazai bázison a BM III/I-1. osztály, „Burford” fn. ügynöki feladatok ellátása tekintetében a BM III/I-7. osztály a felelős. Az üggyel összefüggő külföldön végrehajtandó operatív akciók felelőse azok jellegétől függően mindkét osztály.

Javaslat:

Javaslom, hogy a vételárat (30.000 DEM) a BM III/I. Csfség. – a későbbi elszámolások egyszerűsítése miatt – egészében vállalja akkor, ha a kizárólagos kiadói jogok ténylegesen az örökös rendelkezésére állnak.

Dr. Dalmady György r. százados
Dr. Balogh János r. százados
Kistamás Benő r. alezredes, osztályvezető
Gubcsi Tibor r. őrnagy, osztályvezető

Javaslom: Dr. Kocsis Kálmán r. alezredes, csoportfőnök-helyettes

[ÁBTL 3.2.5 O-8-821 „Bayern München” 35–38. Géppel írt tisztázat dr. Dalmady György, dr. Balogh János, Kistamás Benő, Gubcsi Tibor és dr. Kocsis Kálmán saját kezű aláírásával.]

3. Jelentés „Burford” fedőnevű ügynök ügyében, 1988. november 9.

Tárgy: „Burford fedőnevű hírszerző ügynök ügyében

Jelentés, Budapest, 1988. november 9.

Jelentem, hogy 1988. november 6-án – nyilvános helyre szervezett – találkozó keretében (ünnepélyes keretek között) átadtam „Burford” fedőnevű ügynökünknek a részére 119/543/1988 számon jóváhagyott, A Haza Szolgálatáért érdemérem arany fokozatú kitüntetést.

„Burford” az erkölcsi megbecsülést megatódottan fogadta, s biztosított arról, hogy továbbra is a tőle megszokott színvonalon végzi feladatait.

Fegyelmезetten tudomásul vette, hogy a kitüntetést mi őrizzük, a kitüntetéssel járó 5000,- Ft, azaz ötezer Ft-t – elismervény ellenében (mellékelve) – átvette.

Kérem az összeg elszámolásának engedélyezését.

Dr. Dalmady György r. százados

[ÁBTL 3.2.1 Bt-3735/4 „Burford” 178. Géppel írt tisztázat dr. Dalmady György saját kezű aláírásával. Aláírás alatt kézzel: „L: Kistamás 11/14”.]

4. Jelentés „Bayern München” ügyben, 1988. november 16.

Tárgy: „Bayern München” ügyben
Jelentés (Budapest, 1988. nov. 16.)

Jelentem, hogy a „Bayern München” ügyben 1988. október ill. november hónapban az alábbi események történtek:

Külföldi vonatkozásban:

Operatív akció keretében, amelyet dr. Dalmady György és dr. Balogh János Elvtársak hajtottak végre, megtörtént a „Bayern München” objektum tulajdonba vétele, illetőleg a működési engedély megszerzése „Burford” fn. ügynök nevére.

A vállalat rendelkezik lap- és könyvkiadási joggal, forgalmazási jogokkal hang- és videószalag valamint CD-lemez és hagyományos hanglemez vonatkozásában.

Mindezekon túlmenően népművészeti termékek forgalmazási jogával is.

„Burford” fn. ügynök a Központ döntése értelmében megkezdte Leverkusen Gustav Heinemann 40 sz. alatti lakásának felszámolását és müncheni településének megszervezését.

Első lépésként kibérlésre kerül a München 50. Ratold str. 26. sz. alatti lakás, mint firma telephely.

Egyidejűleg az ügynök megkezdte egy másik lakás ill. irodahelységnek megfelelő lakás illetve ingatlan felkutatását.

„Burford” felesége is felszámolja leverkuseni munkahelyét és új álláslehetőséget keres Münchenben.

Lépések történtek az Újváry-hagyaték mielőbbi hazajuttatása iránt.

Hazai vonatkozásban:

Felvettük a kapcsolatot a cég müncheni bejegyzése miatt szükséges pecsétlenyomatok elkészítése végett a BM. III/V-2. osztállyal.²⁸ Az elkészítés határideje: 1988. november 20.

Találkozóorozatot tartottunk Siklósi Norbert elvtárral a Pallas Kiadó vezérigazgatójával, amelyek során bemutatásra került „Burford”, valamint az érdemi munka előkészítése folyt, illetve folyik.

Ezekon a találkozókon egyértelműsítettük, hogy a Griff Verlag kiadói működésével kapcsolatos további költségeket a Pallas fizeti.

Az első – a lakási illetve firma telephely béreléséhez szükséges – összegeket, beleértve a kauciót is a Pallas Ft-ban az ügynök rendelkezésére bocsátja mihelyt létrejön egy előszerződés az ügynök és a Pallas között, amely a Griff-Interedition vegyes vállalat alapítását irányozza elő.

Az előszerződés megkötésének határideje: 1988. november 30.

Az előszerződés alapján az Interedition-Griff vegyes vállalatot, illetve annak alapító okiratát az alábbi módon hozzuk létre illetve készítjük el:

A Pallas részéről dr. Törő András vezető jogtanácsos a csfség. részéről dr. Papp János op. kapcs.²⁹ az 59 sz. JTK. vezetője jár el az ügyben, utóbb mint „Burford” képviselője.

Az elkészült szerződést záradékkal látjuk el, amelynek értelmében kikötjük, hogy a csfség. milyen anyagi részesedést kér az üzleti konstrukcióból. A záradékot csak dr. Papp és Siklósi Norbert ismerheti, egyébként az titkos.

A vegyes vállalati okirat elkészítésének határideje: 1988. december 31.

Siklósi elvtárs az ügyben itthon előkészítette az alábbi rentabilitást célzó intézkedéseket:

Megszerezte az Interedition számára az összes idegen nyelven megjelenő magyar lap és folyóirat terjesztési jogát. (ezzel együtt 40 millió Ft dotációt.)

Elvben megállapodott dr. Drucker Tiborral az Állami Könyvkiadó vezérigazgatójával, jövőbeli kiadói munkáját a Griff-Interedition cégnek segíteni fogja, ugyanakkor ez utóbbi is részt vesz az ÁKV³⁰ külföldre irányuló terjesztési feladataiban.

Előkészítette a CIB-nél illetve a Magyar nemzeti Banknál azt, hogy bankgaranciát adjanak az alábbi módon felveendő hitelhez:

Egy svájci bank „Burford” emigráns kapcsolatának 0,5%-os közvetítői tevékenysége mellett hajlandó évi 4-5%-os kamatfeltételek mellett 1 millió kölcsönt nyújtani a Pallas részére.

A Pallas ezt a pénzt átveszi, de tovább is adja az MNB-nek népgazdasági hasznosítás céljára 6-7%-os kamattal.

A kamatkülönbségek a Griff-Interedition valutáris alapját, illetve forgótókat jelentenek.

Operatív úton a BM III/III. Csfség. segítségével felvettük a kapcsolatot a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat vezérigazgatójával, a célból, hogy biztosítsuk „Burford” számára az NSZK-ban a terjesztés kizárólagos jogát, mintegy megerősítve a Griff-Interedition anyagi érdekelttségét és egyben gyengítve a jobboldali emigrata [sic!] Katkó László helyzetét, aki jelenleg a Kultúra számára értékesít az NSZK-ban.

Szabó József, a Kultúra igazgatója több órás beszélgetés után sem hajlott arra, hogy azonnal leállítsa az üzleti kapcsolatot Katkóval, mindössze a verseny szellemét állandóan hangoztatva azt ígérte meg, hogy segíteni fogja egyelőre Katkó mellett „Burford” ilyen jellegű tevékenységét is.

E beszélgetésünkről beszámoltunk Siklósi elvtársnak is, aki elmondta, hogy nincs nagy vész, mert ha elveszi az orosz nyelvű lapok terjesztési jogát a Kultúrától, úgy az teljesen instabil helyzetbe kerül, hiszen bevételük nagy része az orosz nyelvű kiadványok terjesztéséből származik.

Ezért meg fog állapodni Szabóval, hogy az orosz lapokat nem vonja az Interedition hatáskörébe, ha biztosítja „Burford” részére a kizárólagosságot.

Szintén a jövőbeli gazdaságosság biztosítása céljából operatív kapcsolatot létesítettünk a Skála World Trade felé.

Ennek keretében meg szeretnénk szerezni a TDK videó- és hangszalagok kizárólagos magyarországi értékesítésének a monopóliumát.

Javaslat:

A határidős feladatok pontos végrehajtása mellett a konkrét kiadói tevékenység beindítása.

Földi László Elvtárs folyamatos bevezetése az ügybe, illetőleg az ügy átadása (az 1.o.-on,)³¹ részére.

Külföldi akció végrehajtása a firma telephely biztosítása, operatív szempontok szerinti kiválasztása érdekében.

Az Újváry-hagyaték mielőbbi beszerzése tárgyalási alap céljából a jövő kiadói tevékenysége vonatkozásában.

Dr. Balogh János r. szds.

[ÁBTL 2.5 O-8-821 „Bayern München” 94–97. Géppel írt tiszta dr. Balogh János saját kezű aláírásával. Az irat elején kézzel: „L. Kocsis 11/17”, a dokumentum végén kézzel: „L: Kistamás 11/21.” és „Igen! Gubcsi”, valamint „Egyetértek, Cseterki” megjegyzések olvashatóak.]

5. Jelentés „Bayern München” közös vállalat és „Burford” ügyében, 1989. május 12.

Tárgy: „Bayern München” közös vállalat és „Burford” ügyében

Jelentés, Budapest, 1989. május 12-én

Főcsoportfőnök-helyettes elvtárs utasítására fenti tárgyban megjelölt vállalat, valamint az ügyben működő „Burford” fn. ügynökünk jelenlegi helyzetével kapcsolatban jelentem:

[...] 1956 decemberében disszidál. Jelentkezik a francia idegenlégióba, felveszik és kiképzik. Bevetése előtt megszökik, frankfurti, illetve bécsi nagykövetségünkön keresztül

– élve az amnesztia adta lehetőségekkel – 1957 nyarán hazatér. Alkalmi munkákat vállal, majd elhelyezkedik a Volán (TEFU) vállalatnál, később a Főtaxinál. Közben aktív propagandatevékenységet folytat korábbi disszidálása és visszatérésének magyarázata érdekében., melynek lényege: csalódott a kapitalista társadalomban, de „proletár-elkötelezettsége” hazahozta stb. A jó fellépésű és agitatív fiatalembert a KISZ felkarolja, még az évben KISZ vezetőségi tag lesz, majd kiküldik a moszkvai VIT-re. 1964-ben csempésztevékenységen megbukik, felfüggesztett börtönbüntetésre ítélik. 1966-ban gázolásért kap szintén büntetést, majd környezete 1968-ban figyel arra, hogy külföldiekkel és „szobáztatott” lányokkal nagy forgalmat bonyolít lakásukon. A vizsgálat megállapította, hogy kilenc lányt foglalkoztatott „Burford”, akikhez a külföldi partnereket taxifuvárjai közben ő hajtotta fel és szállította lakásra, illetve vissza, a pénzt is ő kasszírozta. A házkutatás során az összegyűjtött valutát nem találták meg, mert mint „Burford” később bizalmi kapcsolatainak lakóhelyén elmondta – egy spárgán leeresztette a WC-kagylóba, majd a rendőrség távozása után visszahúzta. [...] „Burford” már ekkor tudatosan készült az újabb disszidálásra, szorgalmasan tovább gyűjti a valutát és folyamatosan kijuttatta az ekkor már (1960-tól) Ausztriában élő, régiségkereskedéssel foglalkozó apjának. Felesége szabadulása után feleségével, gyermekeivel, valamint testvérével együtt disszidál 1970-ben és előbb apjánál Ausztriában, majd az NSZK-ban telepednek le. 1983-ig tartó pályafutását nem ismerjük.

1983-ban felbukkan az NSZK-beli külképviseleteinken és mint az ottani magyar emigráció egyik prominens személyisége ajánlatot tesz különböző elvtársainknak. (Sáringer, Kéri, Kistamás stb.) Tálaltságára utaló magatartása, illetve gyanú miatt mindannyian elutasítják.³² Rövidesen Budapesten jelenik meg és az MVSZ-ben tesz hasonló lépéseket. Az óhaza iránti hűségnyilatkozatai, ügybuzgalma, ajándékozásai következtében „felfigyelnek” rá. „Burford” 1984 elején egy alkalommal nyíltan közli az akkor még ott dolgozó Lelkes Lajosné elvtársnővel, hogy olyan fontos adatok birtokába jutott az emigrációval kapcsolatban, amihez feltétlenül kéri a BM illetékesek meghallgatását. A jelzést a 7-es Osztály, Dalmady György kapta meg. Tekintve, hogy „Burford”-ot gyerekkora óta ismeri, minthogy rokonok, és mert egymás melletti házban nőttek fel – feltételezhető, hogy ezen korábbi gyermekkori, illetve rokoni kapcsolat alapján döntött úgy, hogy beszerzésére javaslatot tesz, noha „Burford” fentiekben leírt előéletére vonatkozóan ekkor már minden adat rendelkezésre áll. A beszerzést 1984-ben végrehajtja. „Burford” aktívan dolgozott az NSZK és osztrák emigrációban, onnan számos információt, esetenként anyagot, anyagmintákat, sajtótermékeket, filmfelvételeket stb. szállított. Munkájáért anyagi ellenszolgáltatást nem kért, mert azt „hazafiúi lelkesedésből” végzi.

1987 elejétől észrevehetően egyre inkább „hazafelé” kezd dolgozni. Sokat tartózkodik az országban, részt vesz az alternatív mozgalmak akkor még kezdeti szervezkedéseiben, részükre be és tőlük ki anyagokat szállít. Hogy ezen kettős hírszerző pozícióját biztosítsuk – kezdetben esetlegesen, majd 1987 januárjától 1989 márciusáig folyamatosan M-800-as kedvezményben részesítettük. „Burford”-dal Dalmady közölte, hogy az M-800-at kihasználhatja csempésztevékenységre, ily módon kompenzálja szervezetünk „Burford” részére azt a körülményt, hogy magas színvonalú munkájáért nem tudjuk kellő dotációban részesíteni. „Burford” hatalmas mennyiségű árut mozgat a határon keresztül – ennek egyik tétele az 1988-ban behozott 25 darab videorecorder 3 millió forint értékben, valamint az ugyancsak 1988-ban egy kamionnal beszállított szervizállomás műszaki berendezése, amely testvére tulajdona volt, most pedig Siklósi Norbert fia üzemelteti itt Budapesten. Az M-800-as ellenére (feltehetően adminisztratív hibák miatt) „Burford” esetenként megbukik a vámszerveknél, de minden esetben operatív érdekből tisztázzuk. 1987 elejétől munkanélküli, mivel előző állásából (egy buszvállalat sofőrje volt) elbocsátották. [...] 1987 januárjától napjainkig gyakorlatilag munkanélküli. Ez időben kezdi közös vállalat alapítási terveivel bombázni a Központot. Egyénileg próbálkozik különféle magyar kisszövetkezetekkel (Coopinvest, Villac stb.), de tőke hiányában sehol sem jár sikerrel. Szervezetünket is többször megpróbálja bevonni ezekbe az ügyletekbe, de nem reagálunk rá 1988-ig. 1988 tavaszán felveti, hogy közös kiadó vállalatot kellene létrehozni az emigráció sajtó és irodalmi kiadványainak ellenőrzése, manipulálása stb. érdekében. A Pallas kiadóvállalatot jelölte meg optimális

partnerként. Segítséget kért szervünkön keresztül Siklósi Norbert-tel és a Kultúra igazgatójával Szabó elvtárral történő tárgyalások megszervezéséhez. A gondolatot felkaroltuk, s a közvetítő szerepen túl saját érdekeinket is felismerve az ügyben konkrét terv és javaslat készült, melynek értelmében közös vállalat létrehozására kerülne sor Siklósi Norbert és „Burford” között. Később az ötletet finomítva szervünk teljes részvételét is belekalkuláltuk a vegyes vállalat létrehozásába oly módon, hogy a négymillió forintos alaptőkével induló vállalatot 1/3-1/3-os arányban mi is támogatjuk anyagilag, majd pedig anyagi részvételünk arányában a nyereségből is hasonló, azaz 1/3-os arányban részesülünk. A társasági szerződés 1988 őszén létrejött, illetékes magyar és NSZK-hatóságok jóváhagyták. Így a működés feltételei megteremtődtek. Azóta kiderült azonban, hogy az 1/3-os tőkerészesedést kizárólag szervünk fizette be 30 ezer DM formájában, amelyből Siklósi Norbert és „Burford” az úgynevezett szerzői jogokat megvásárolta. „Burford” készpénzt egyáltalán nem, tőkerészesedésként Mercedes 300 típusú gépkocsiját ajánlotta fel, illetve Siklósi ezt fogadta el. Siklósi ugyanakkor a rendelkezésére álló 300m²-es (Pallas kiadóvállalat) irodahelyiségét tudta be alaptőkeként, készpénz onnan sem került a vállalati kasszába. A vállalkozás emiatt mindmáig sem beindulni, sem működni nem tud, mivel indulótőke hiányában a minimális tevékenységet sem tudják finanszírozni. Siklósi, majd „Burford” részéről kezdetben óvatos formában, majd később egyre erőszakosabban tapasztaltuk puhatolódzást, majd követelődzést, hogy „a közös érdek alapján” segítsük anyagilag a vállalat beindulását, illetve további működését. Minthogy ennek semmiféle jogalapja és operatív indítéka sincs a kérésüket vagy követelésüket megtagadtuk, illetve visszautasítottuk. „Burford” ma már 60-70 ezer DM-es hiányokról beszél és ezt rajtunk próbálja behajtani. Követelése megalapozatlan, mert ő azt is behozott tőkerészként említi, amit testvére Siklósi-nak teljesen magánügyletként adott el, tudniillik a szervizállomást – amelynek nemhogy szervezetünkhöz, de még a „Bayern München” közös vállalathoz sincs semmi köze, illetve összefüggése.

Hasonlóan próbálja összemosni gyermekei iskoláztatási költségeit a szervezeti felelősségünkkel. Leányát ugyanis közbenjárásunkra az MVSZ havi 5.000,- forint ösztöndíjban részesíti és amikor ugyanezt a kedvezményt fia részére is kérte, de teljesíteni már nem tudtuk (és nem is akartuk) kezdett a Dalmady – szervünk ígéretére és kötelezettségvállalására hivatkozni. Megállapítottuk, hogy követelései más szempontból is megalapozatlanok és valótlanok. Ugyanis azt állítja, hogy 1987 január óta semmiféle jövedelme nincs és szervünk érdekében létrehozott közös vállalati ügyben csak eladósodott. Ugyanakkor 1987-ben egy 300-as dízel Mercedes gépkocsival rendelkezett, melyet 1987 őszén egy másik azonos típusúra cserélt, azt 1988 nyarán egy ugyancsak Mercedes 300-as kocsira cserélte, ezt pedig ez év februárjában cserélte ki egy vadonatúj Mercedes combi gépkocsira.

„Burford” a „Kolter” ügyben kompromittálódott. „Kolter”-rel és a „Kolter” ügyben szereplő további hálózati személyekkel és kívülállókkal rendszeres kapcsolatot tartott és tart fenn mind a mai napig. A hálózati személyek egymást ismerik, szervünkhöz való tartozásukat egymásnak felfedték és „Burford” mindmáig velük – így Siklósi-val is – ilyen alapon működik együtt. A nagyarányú csempésztevékenység valamennyi változatában „Burford” szerepel. A lopott gépkocsik behozatalában közreműködött, egy gépkocsi Magyarországról történő kilopását ő szervezte.

Megjegyzés

1988 őszén – kiemelkedő hírszerző tevékenységéért – Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozata kitüntetésben részesítettük. Ekkortól kezdve kérte, hogy őt minősítsük át hivatásos munkatárssá és öccsét – „akiért a legteljesebb mértékig kezességet vállal” – saját maga helyett ügynökként foglalkoztassuk a továbbiakban. Egyben kérte, hogy hírszerző szervezetünk pártszervezetének tagja lehessen.

Karakterének kiegészítéseként megjegyzendő, hogy „Kolter” ügyben lezajlott vizsgálat során „Burford” őszintétlen, hazudozó és félrevezető magatartást tanúsított és tanúsít mind a mai napig. Kirívó példaként említem, hogy április 6-i találkozómon

délelőtt írásban feljelentette volt kapcsolattartóját Dalmady-t, ugyanaznap délután vele is találkozott és átadta Dalmady-nak a közös ügyletükből származó 27 ezer schillinget.

Az ügynök előéletéből és céltudatos törtetéséből, az általa hangoztatott nehéz egzisztenciális helyzetének ellentmondó, költekező életviteléből és nem utolsósorban karakteréből kiindulva erős logikai alapjai vannak feltételezésnek, hogy „Burford”-ot tálalták részünkre és tevékenységét most is irányítják. Erőszakos kísérletei, hogy a BM hírszerzés legmagasabb szintű vezetőivel valamilyen formában kapcsolatot teremtsen (levélküldések, telefonálgatásai) ezt csak alátámasztják.

Ettől eltekintve – és függetlenül a „Bayern München” vegyes vállalattal összefüggő hírszerzői érdekeltségünket és terveinket mind „Burford”, mind Siklósi szinte mindenütt és minden formában – ahogy azt már többször jelentettük – a legteljesebb mértékig dekonspirálták. További részvételünk az ügyben csak újabb jelentős anyagi és erkölcsi veszteségeket okozna szervünknek.

„Kiugrásunk” a már elköltött 30.000 DM-es veszteséggel most megoldható – sőt a jelenlegi szituációban még egy olyan „gentleman-agreement” megállapodással is zárhatnánk az ügyet, amely a későbbiekben biztosítaná számunkra ennek az összegnek a megtérülését is.

Szücs Gábor r. alezredes, alosztályvezető

[ÁBTL 3.2.1 Bt-3735/4 „Burford” 193–197. Géppel írt tisztázat Szücs Gábor saját kezű aláírásával.]

6. Javaslat „Burford” fedőnevű hálózat kizárására, 1989. november 8.

Tárgy: „Burford” fn. hálózat kizárására

Javaslat, Budapest, 1989. november 8.

A Dalmady ügyben folytatott vizsgálat tényei, adatai alapján megállapítható, hogy „Burford” fn. ügynök a hírszerzés számára végzett munkája során súlyosan megsértette az operatív szabályokat, a hálózattól elvárt emberi, erkölcsi normákat. Együttműködése olyan mértékben dekonspirálódott, hogy további foglalkoztatása lehetetlenné vált.

A vizsgálat során felmerült a gyanú, hogy „Burfordot” tálalták és tevékenységét a BND³³ irányításával, megbízása alapján végzi. Magatartása azt a feltételezést az utóbbi időben tovább erősítette, a bevezetett intézkedések, ellenőrzések a gyanút egyértelműen nem zárták ki.

A fentiek alapján javasolom „Burford” fn. ügynök hálózatból való kizárását engedélyezni.

Tekintettel arra, hogy a hálózat ügyében a bírósági eljárás még nem zárult le, javasolom, a kizárási határozatot annak befejeztéig ne ismertessük „Burford”-al.

Anyagát javasolom irattározni.

Szücs Gábor r. alezredes, alosztályvezető

Komjáthy László r. őrnagy

Kistamás Benő r. ezredes osztályvezető

[ÁBTL 3.2.1 Bt-3735/4. „Burford” 203–204. Géppel írt tisztázat Szücs Gábor, Komjáthy László és Kistamás Benő saját kezű aláírásával.]

- ¹ Lásd 2. dokumentum. Újváry Sándor még Budapesten alapította kiadóját, majd Münchenben szervezte újjá. A kiadó többek között eredeti munkákat tett közzé, mint pl. Márai Sándor műveit, és Mérai Tibor Nagy Imréről szóló könyvét, illetve régebbi kötetek nyomtatott ki újból. Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. II. köt. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1989. 139.
- ² Újváry Sándor író, könyvkiadó (Kassa, 1904–München, 1988).
- ³ Pontosán nem derül ki, hogy kitől származik ez az információ, az 1988. július 5-én keltezett jelentés határozottan állítja a fenti szerzőkre vonatkozóan kiadói jog meglétét. ÁBTL O-8-821 „Bayern München” 44.
- ⁴ ÁBTL 3.2.5 O-8-821 „Bayern München” 44–45.
- ⁵ Operatív Technikai Csoportfőnökség 2. Osztály. Feladatai: vegyészet, nyomdatechnika, fotóeszközök fejlesztése és kutatása, okmánykészítés.
- ⁶ Lásd 5. dokumentum.
- ⁷ ÁBTL 3.2.5 O-8-821 „Bayern München” 46–49.
- ⁸ A közölt 4. dokumentumban, helytelenül Katkó Lászlóként szerepel.
- ⁹ Lásd 4. dokumentum. A „Bayern München” fedőnevet a jelentésekben egyaránt használták az akcióra, a régi (Újváry-Griff) és az új (Griff-Kontinent) objektumra vonatkozóan is.
- ¹⁰ ÁBTL 3.2.5 O-8-821 „Bayern München” 150.(borítékban).
- ¹¹ ÁBTL 3.2.3 Mt-2296/1 „Kooch-I-Noor”. Vö. Tabajdi Gábor–Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956-1990*. Budapest, 1956-os Intézet–Corvina Kiadó, 2008. 428–435.
- ¹² ÁBTL 3.2.1 Bt-3729 „Kolter”.
- ¹³ ÁBTL 3.2.10 A-144 „Terra”.
- ¹⁴ ÁBTL 3.2.1 Bt-3729 „Kolter” 290–316.
- ¹⁵ Lásd 5. dokumentum.
- ¹⁶ Lásd 6. dokumentum.
- ¹⁷ ÁBTL 2.8.2.6 273. doboz „T” állományparancsok 1989. 008/53 sz. parancs (1971. évi 10. számú törvényerejű rendelet a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról 5.§ (2.) bekezdés d./ pontja alapján lefokozás miatt.)
- ¹⁸ ÁBTL 2.8.2.1 731. Dalmady György.
- ¹⁹ Balázs Sándor: Márai Sándorról, aki ismerte Európát, s akivel most ismerkedik a világ. Új Könyvpiac 2002. 08. 17. www.ujkonyvpiac.hu/cikkek.asp?id=185
- ²⁰ www.e-cegjegyzek.hu
- ²¹ ÁBTL 4.2 45-5/24/1982 24. doboz. A határfigyelőztetés során elrendelhető intézkedések és kódszámaik: B-800, K-800, M-800; vámmentes határátlépés belépéskor, kilépéskor és mindkét esetben.
- ²² 1. és 5. dokumentum.
- ²³ Magyarok Világszövetsége (MVSZ).
- ²⁴ Fedőnevű.
- ²⁵ Csoportfőnökség.
- ²⁶ Titkos munkatárs.
- ²⁷ Külügyminisztérium.
- ²⁸ Mellette kézzel írt megjegyzés: „Ez miért kell?”
- ²⁹ Operatív kapcsolat.
- ³⁰ Állami Könyvkiadó Vállalat.
- ³¹ III/I-1. Osztály.
- ³² Értsd: Elutasítják, mivel feltételezésük szerint „Burfordot” a német titkosszolgálat mozgatja.
- ³³ Bundesnachrichtendienst, a Német Szövetségi Köztársaság központi hírszerző szerve.

Nagy Imre képek a Történeti Levéltárban

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ezentúl: Történeti Levéltár) gyűjteményeinek/fondjainak/dokumentumainak specifikációjából következik, hogy jellemzően nem, csupán kiegészítőként tartalmaznak fotográfiákat és más kép-dokumentumokat.¹ Így Nagy Imréről is minimális kép-dokumentummal számolhatunk e levéltárban, ráadásul az 1956-os forradalom leverését követő megtorlások belügyi/nyomozati eszköztárából kerültek az intézmény állagába. Ebből a történetileg sajátosan determinált használatból következőleg pedig ezek zömmel nem eredeti nagyítások, hanem bizonyos eredetiktől állambiztonsági célokra készített/készítettetett másolatok. Számbavételük mégis, most, a mártír miniszterelnök halálának 50. évfordulóján fontos lehet abból a szempontból, hogy adalékokat szolgáltathatnak a forradalmat elnyomó Kádár-rendszer belügyi/állambiztonsági valamint bűnügyi/nyomozati fotóhasználatához, és a képek esetleges változataikkal hozzájárulhatnak a Nagy Imre ikonográfia teljességéhez.²

A Történeti Levéltárban őrzött dokumentumok kizárólag az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése utánról, a megtorlás időszakából származnak. Abból az időből, amikor a megtorlás éllovasai már Nagy Imre arcát is próbálták kisajátítani, megszegyeníteni, és legfőképpen a forradalom elleni propagandájukban saját ferde céljaikra fölhasználni.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc után hirtelen magasra szökött a képi dokumentumok, elsősorban a fényképek használhatósági ázsiója, mert az ún. „ellenforradalmi büntettek” bizonyításához az egyik legfontosabb és leghatékonyabb eszköz lett. Eszköz, amelyet az ideologikus, kisajátító politika célrendszerébe ágyazottan, az eredeti jelentésétől nagyrészt megfosztva alkalmaztak. Egy fénykép elég volt ahhoz, hogy a rajta lévő perbe fogják, hogy terhelő bizonyítékként használják ellene, noha az illető csupán jelen volt, ott volt valahol a forradalom napjaiban, valamely helyszínen – passzív szemlélőként.

A Nagy Imréről készült fényképek ugyanilyen elbírálás alá estek, használatuk is hasonlóképpen, ám a forradalom miniszterelnök vezetőjének kijáró, nyilvánvalóan megkülönböztetett módon történt. Sajátos és különösen érdekes momentum, hogy Nagy Imre arcát, arcvonásait jellemzően nem torzították, és gúnyrajzok tárgya sem lett (ahogyan Rákosi pl. gyakorta). Találunk persze efféle opuszt is, ha alapos szemlét tartunk a Nagy Imréről készült képek (fényképek és mindennemű más, egyedi vagy nyomtatott kép) teljességét tartalmazó virtuális Képtárban.

Nagy Imre figuráját a művészetek (pl. az irodalom és a film) elsősorban utókorában próbálták megidézni, sajátos eszköztárakkal megjeleníteni. Így alakját, arcvonásait s ezek lassú változását a róla készült fényképek őrizték meg a leghűségesebben. A fennmaradt fotográfiák együttese: vizuális almanach Nagy Imréről. A felvételek élethelyszínei változó tereiben (családi vagy nyilvános, politikai alkalmakkor: gyűléseken, Parlamentben, hallgatóként, beszéd közben, előadóként, emberekkel beszélgetve) örökítették meg. Egyúttal a múltó idő okozta fiziognómiai változásokat is rögzítették – s így közvetítik. Bár Nagy Imre arcának életkor szerinti változása nem látványos attól a pillanattól kezdve, hogy jellegzetes magyaros bajuszt hagyott. Ebben számára a minta édesapja, Nagy József lehetett. Arcáról azután elmaradhatatlan kellék a fémkeretes szemüvege (vagy néha cvikkere) is. Lágy vonásai derűs nyugalmat, jó kedélyűséget, jovialitást sugallnak. Somogyi, kaposvári emlékeimben az ilyen ember mindig megbízható, megfontolt, a dolgát pontosan tudó és azt lelkiismeretesen elvégző parasztgazda, aki persze ravasz is, ha kell. Megvan a magához való esze, ahogyan Somogyban is mondják. Abból a fajtából való, aki alig-alig billenthető ki a nyugalma és higgadtsága állandóságából.

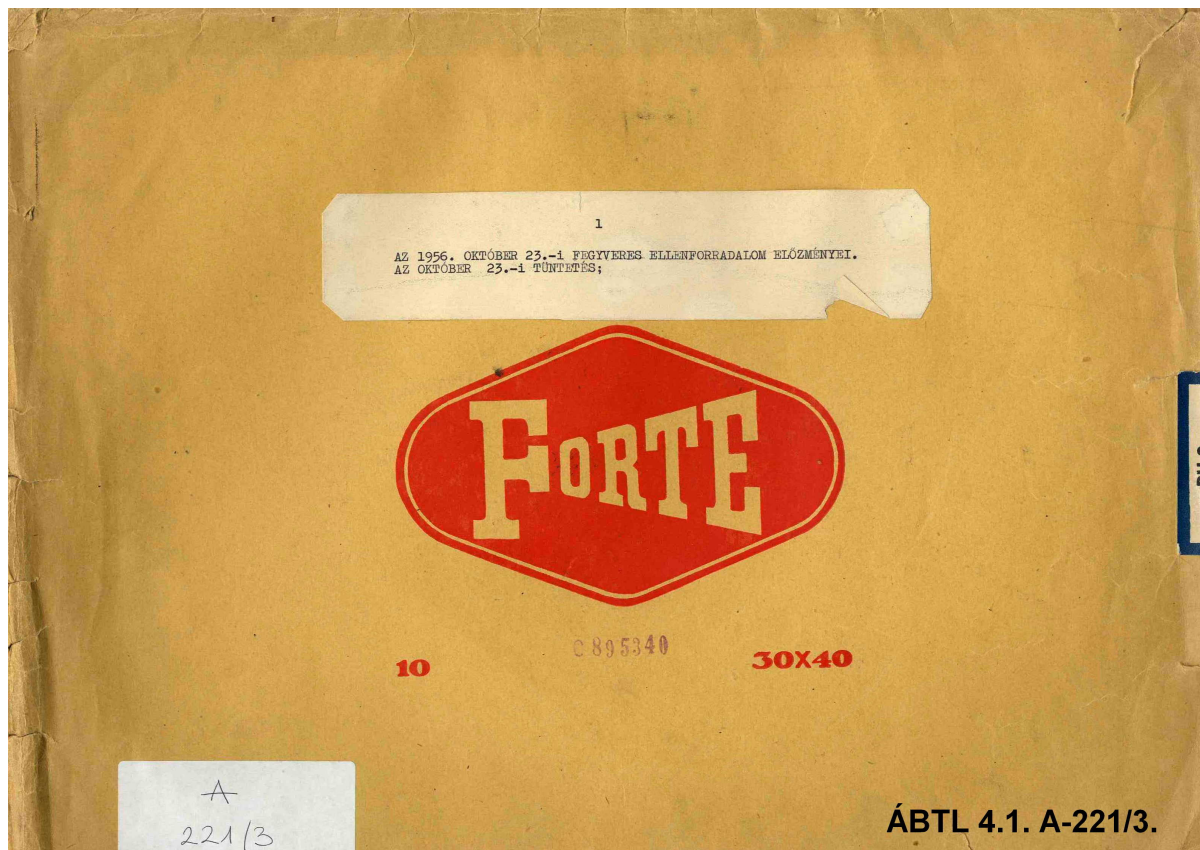
A Nagy Imréről készült fényképek, mint a személyiség leghitelesebb képi forrásai, minden egyéb vizuális művészeti, képzőművészeti földolgozásra hatottak. Amennyiben Nagy Imre arca és habitusa egyfajta állandóságot, biztonságot sugall, így ábrázolásaiban sem lehetünk föl túlzott változatosságot. E műveket hazatérése, politikai szerepvállalása

kezdetétől vehetjük számba a képzőművészet összes műfajában (plakát, rajz, festmény, érem, szobor stb.). Az ábrázolási szándék, az indíttatás szerint is különféle korszakokat különíthetünk el, talán így: 1. a forradalom leveréséig; 2. a forradalom leverésétől az újratemetésig, itthon és külföldön (1956-1989); 3. az újratemetés után.

A Történelmi Levéltár fényképei és egyéb kép-dokumentumai kivétel nélkül a második, a középső periódusban Magyarországon kerültek használatba, ill. készültek. Elsősorban a forradalmat ellenforradalommá degradáló elnyomó hatalom belügyi/nyomozati fotóhasználatára³ és az „ellenforradalmi képekre” szolgálnak példák. Kivétel nélkül olyanok, amelyek az 1956-os forradalom leverése utáni megtorlásoknak a politikai akarat vezérelte, ezen történelmi kor által determinált fénykép-fölhasználásának egyfajta kép-kisajátító rendszerébe engednek bepillantani. Abba a metódusba, amely nem a fényképek eredeti, készüléskori motivációit hagyja érvényesülni (egy arc, egy egyéniség adott időpontban és helyen/szituációban történő megrögzítése), hanem szerves kontextusából kiszakítva manipulatív célokra használja föl. Sajátos történelmi tudathasadás ez a kép-fölhasználásban is, hiszen a levert forradalom főszereplőinek, fontos résztvevőinek Magyarországon Kádár börtönei és a legkegyetlenebb megtorlás jutott osztályrészül, míg ugyanazon időben Nyugaton, a világ magyar emigrációjában ugyanezen történelmi szereplők: forradalmárok, hősök, mártírok, történelmi küldetést beteljesítő példák, a forradalom szellemének és emlékének, hagyományának szenvedésükkel és elpusztításukkal a leghitelesebb hirdetői.

Az 1956-os forradalommal kapcsolatba hozható fénykép-együttesek súlypontját a Történelmi Levéltár fotógyűjteményében fotóalbumok képezik. Ezek zöme közvetlenül a forradalom leverése után, a megtorlások kezdetétől, a nyomozati szakaszban jöttek létre, akkor amikor a forradalomban részt vettek azonosítása, ellenük terhelő bizonyítékok (perbe fogáshoz, vizsgálati fogság elrendeléséhez stb.) beszerzése volt a cél.

Az 1956-os albumokból egy csoport az összeállítás metódusa szerint is jól elkülöníthető, mivel megmaradtak a kartonra ragasztott, belső alcímekkel, képaláírásokkal és képmagyarázatokkal ellátott, a mondanivaló egységesítését segítő montírozott és fölíratozott (gyakran a fényképre, akár többet is fölülírtak tussal) önálló oldalak. Ezekről azután azonos méretű fotó-másolatokat készítettek, s albumba rendezték. Egy római és egy arab számozású sorozat maradt fenn.⁴ „1. 1956. október 23-i fegyveres ellenforradalom előzményei, az október 23-i tüntetés” fölíratú, 30x40 centiméteres, Forte tasakba rendezve.⁵



A 22. lapon négy fénykép alkot egy eszmei egységet, a középre ragasztott kép fölötti fölirattal meghatározva a mondanivalót: „A tüntetők a Petőfi és a Bem szoborhoz, majd onnan a Parlamenthez vonulnak”.





A bal oldali két kép egybemontírozva: fölül a Petőfi szobor, alsó egy ötödét kitarcarja a szobor fölíratos talapzata előtt papírból fölolvadó és az őt hallgatók csoportja. Középre a talapzaton Kossuth-címerrel fölékesített Bem-szobor fotóját, jobbra az egyik Parlament előtti oroszlan esti felvételét szerkesztették. Kissé zsúfolt jelenet, hiszen az oroszlan feje fölött egy zászlós ember, lábánál fiatalok ülnek, a középső fölíratos táblát tart maga előtt: „Provokátorokat nem tűrünk soraink közt!” Az oroszlan oldalánál két álló fiú, a hátsó „Lengyel-magyar barátság” fölíratú táblát tart, míg az előtte álló egy Nagy Imre képet tart maga előtt. Nagy Imrét ábrázoló plakát lehet ez, amely talán azonos a róla 1953-ban készülttel.⁶ A fénykép adekvát kifejezője az 1956. október 23-án a Parlament előtti történéseknek. A Nagy Imréről vonatkozásban és egyáltalán a délutáni fölvonulásban jól illeszkednek a transzparenszek és szervesül a Nagy Imre kép.

Különös, hogy egy ugyanezen nézőpontból, ám kissé távolabbról fényképezett csoportképen (a fölíratok elmosódottabbak, a Nagy Imre-kép kisebb méretű) a következő fénykép-antológiában (címe: „2. Az ellenforradalmi fegyveres felkelés kezdete. Árulás a fegyveres szervezetben. Az ellenforradalmi fegyveres erők megszerzése”⁷) már más szövegkörnyezetben jelenik meg. Az összeállítás 1. oldalán – amelynek fölírata: „Az október 23-i »békés tüntetést« követte a fegyveres ellenforradalmi lázadás” – a Nagy Imre képes fénykép aláírása a következő: „Nagy Imre neve már hosszú ideje a reakciós erők zászlaja volt, a felkelők egyéb ellenforradalmi követeléseinek között Nagy Imre miniszterelnökké való kinevezése is szerepelt. A Parlamenthez vonult tömeg Nagy Imrét akarta meghallgatni. A beszéddel elégedetlen tömeg a Rádióhoz ment”.

AZ OKTÓBER 23-I „BÉKÉS TÜNTETÉST” KÖVETTE A FEJVERES ELLENFORRADALMI LÁZADÁS

Az októberi események többoldali vizsgálatát során megállapítást nyert, hogy az októberi ellenforradalom előkészítésében és ki-
robbantásában Nagy Imre, Losonczi Géza, Gimes Miklós, Szilágyi József, Donáth Ferenc, Kopácsi Sándor, Jánosi Ferenc és Vásárhelyi Miklós ösztönző és irányító szerepet játszottak. A vizsgálat megállapítása szerint a felsoroltak már jóval az októberi ellenforradalmat megelőzően, büntető és szervező tevékenységet fejtettek ki a népi demokratikus állam hatalmának aláaknázására, a hatalom megragadása érdekében. A továbbiakban a felsoroltak szövetségre léptek reakciós elemekkel, Tildy Zoltán, Király Béla, Mezőter Pál kihasználva Nagy Imre és csoportja által előidézett helyzetet, velük együttműködve, élére álltak az ellenforradalmi elemeknek és a népi demokratikus államrend megdöntésére, a proletárdiktatura alapjainak felszámolására törekedtek.

1956. október 23-án a Bem téren összegyűlt tömeg három részre oszolta a Rádióhoz, a Parlamenthez és a Sztálin szoborhoz ment.

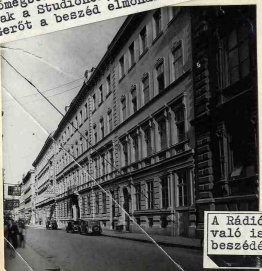


Angyal István ellenforradalmi parancsnok vallomásából:
 „...A Bem szobortól a János-hídon keresztül a Parlamenthez mentek, ott kb. 90-90 ember állt tüntetve. Mikrofon és hangszóró itt sem volt. Déry beszéljen, és hangszóró állva megkísérelte, a megérkezők előtt a sajtó elnyomta. A hangját azonban a sajtó elnyomta. A kezű Szabad Ifjúság c. rádióhoz, hogy Gerő 8 órákor beszél ki és elindulnak a Stúdióhoz, hogy megakadályozzák Gerőt a beszéd elmondásában...”

Nagy Imre neve már hosszú ideje a reakciós erők zászlaja volt, a felkelők egyik ellenforradalmi követelési között Nagy Imre miniszterelnökké való kinevezése is szerepelt. A Parlamenthez vonult tömeg Nagy Imrét akarta meghallgatni. A beszédet elégedetlen tömeg a Rádióhoz ment.

Grenes László fegyveres ellenforradalmár vallomásából:

En lecsatlós a Tosa járású autóbusszról és a Sztálin tere felé mentem, ahol a 10/2 nagy tömeget láttam beszélni. A tömeg előtt nagyobb tömeg verődött össze, zsa Ferenc kultúrúthozna előtt, ekkor már több tehergépkocsi állt... minden kocsin volt pár darab fegyver.
 Sztálin szobor előtt...
 a nevét pontosan nem emlékszem, de...
 október 23-án este nagyobb mennyiségű lövedék volt...
 Kocsis



A Rádiónál céljuk volt követeléseik rádióval való ismertetése, továbbá Gerő Ernő rádióbeszédének megakadályozása.

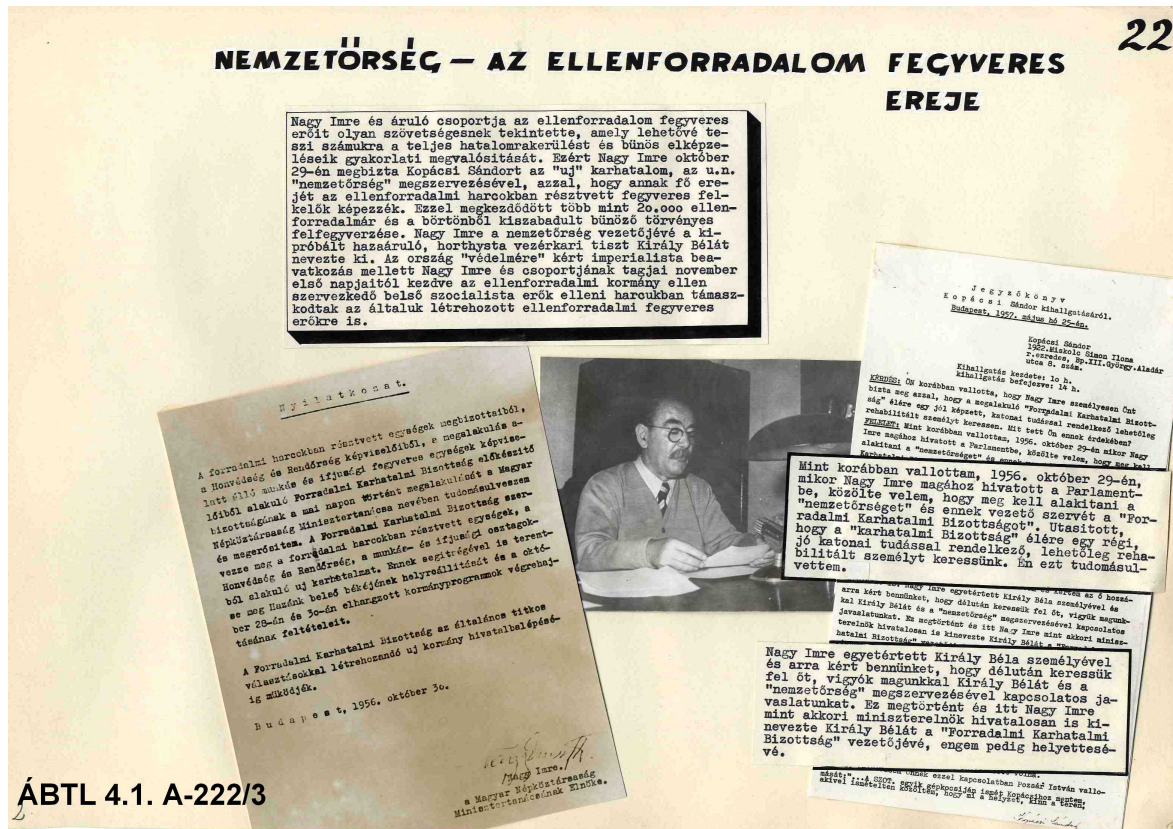
ÁBTL 4.1. A-222/3

A célzatosan és ferdítő aláírás (a tömeg nemcsak a Nagy Imre-beszéd miatti elégedetlensége, hanem a „lövök a Rádiót, már halott is van” típusú hírek miatt ment a Rádióhoz) az összetett jelentésrétegeket halmozó képi együttesből (szobor, fiatalok transzparenszekkel, azok föliratának utalási rendszere és Nagy Imre mosolygós, elégedettséget árasztó, 1953 körüli arca) kizárólag Nagy Imrét emeli ki.

A két egymáshoz közeli felvétel alkotója ismeretlen, az összeállításban – mint ahogy a belüleges albumokban – semmi utalás nem található a fényképek készítőiről, mintha az alkotót teljes mértékben letagadni, elhallgatni kellett volna, vagy a cél elsődlegessége minden más nézőpontot lefokozott. A felvételeket egyszerűen elvették, lefoglalták, és kényük-kedvük szerint használták. Az tudható, hogy két tárgyalt fényképen rögzített szituációhoz közeli felvételeket készített Mező Sándor, a Magyar Távíratok Iroda fotóriportere. Talán a Nagy Imrét közeli, premier plámban bemutató felvételek az album összeállítói céljaira jobban megfeleltek, mint az ugyanerről a helyszínről távolabbi nézőpontból készült felvételek. Valójában föltételezhető, hogy akár Mező Sándor lehetett az albumban fölhasznált fotók készítője, ugyanis „a megtorlás előkészítésekor a BM lefoglalta a[z MTI-] képanyag azon részét, amelyen fegyveresek és a forradalom vezéregyéniségei voltak láthatók. (Az eredeti negatívok ma is hiányoznak a gyűjteményből). [...] A jó minőségű másolatok megmaradtak.”⁸ Ebből következően is valószínűsíthető, hogy az albumokban elsősorban a távirati irodától begyűjtött felvételeket használták. S ugyanezen okból tételezhetünk egyes másolatok készítőiként olyan fotósokat, akik az MTI-nél dolgoztak.

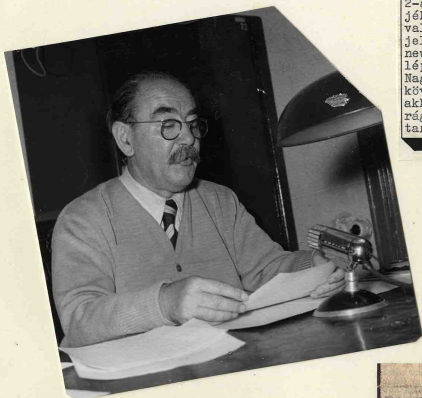
Ugyanez a helyzet azzal az ismert, 1956. október végén készült felvétellel, amelyen Nagy Imre, a forradalom miniszterelnöke begombolt pulóverben, fehér ingben, sötét-világos keresztcsíkos nyakkendőben, papírokkal rakott asztal mögött ül egy stúdióban – előtte mikrofon és lámpa –, és fölolvass. A kezében lévő papírt, a fölolvassandó szöveget kissé megemeli, látszik, hogy koncentrált, feszülten figyel. A fénykép ¾ profilos, kitűnően megvilágított portré, amely elsősorban Nagy Imre odaadó figyelméről, elmélyült koncentrált képességéről árulkodik. Az oldal fölírata: „Nemzetőrség – az ellenforradalom fegyveres ereje”. A fényképet a szöveg, ill.

szövegrészlet közé beszerítve, a bal és jobb oldalt lefedve, vagyis megcsonkítva szerepeltetik.



A felvétel azonos lehet az MTI fotós, Bojár Sándor munkájával, pontosabban talán abból kiemelt/kivágott részlet. Több magyarázó szövegből csupán az oldal politikai célzatossággal fogalmazott bevezetője első mondatait idézem: „Nagy Imre és áruló csoportja az ellenforradalom fejtveres erőit olyan szövetségesnek tekintette, amely lehetővé teszi számukra a teljes hatalomra kerülést és bűnös elképzeléseik gyakorlati megvalósítását”. Ugyanezen bevezető fölirata utolsó mondatában a fogalmazó belső ellentmondásra, zavarra enged következtetni: „Nagy Imre és csoportjának tagjai november első napjaitól kezdve az ellenforradalmi kormány ellen szervezkedő belső szocialista erők elleni harcukban támaszkodtak az általuk létrehozott ellenforradalmi fejtveres erőkre is”.

Ugyanezen Nagy Imre-fényképet használták föl egy másik összeállítás („11. Az ellenforradalmi erők törekvései Magyarországnak a szocialista táborból való leválasztására”⁹) 6. oldalán, ahol a Varsói Szerződést fölmondó, az ország semlegességét bejelentő Nagy Imréről beszélnek, aki „az ország semlegességének védelmére »külföldi segítséget kért«, november 2-i táviratában az ENSZ-delegációktól kérte, hogy „az ENSZ előtt lépjenek fel a »forradalom érdekében«, valamint „igyekezett tovább szítani a szovjetellenességet”.



Nagy Imre miután rádióan keresztül ismertette a varsói szerződés felmondását és a semlegeség kinyilatkoztatását, azonnal az imperialisztákhoz fordult támogatásért. November 1-én keltetett és aláírásával ellátott táviratban az ország semlegeségének védelmére "külföldi segítséget kért". November 2-án keltetett táviratban szovjet csapatmozdulatokról tájékoztatta az ENSZ-t. Az országunk a kapitalista táborhoz való átvételére irányuló törekvéseinek döntő mozzanatát jelentette a november 2-i távirati utasítása, amelyet a new-yorki ENSZ delegációknak küldött, hogy az ENSZ előtt lépjenek fel a "forradalom érdekében". Ezzel kapcsolatban Nagy Imre több szöveges jegyzetet írt a szovjet nagykövethoz. Ezek másolatait elküldte valamennyi, Budapestre akkreditált követségnek. A körjegyzékekben a Szovjetuniót rágalmozó és szidalmazó állításával igyekezett továbbbontani a szovjetellenességet.



Nagy Imre:
Védjétek a rend megszilárdításával hazánkat, a szabad és semleges Magyarországot

Csütörtökön este, nyolc óra előtt néhány perccel a Szabad Kossuth Rádióan keresztül Nagy Imre, a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának elnöke és megőrzés kábelminisztere szól a magyar néphez: "Magyarország népe! A magyar nemzeti kormány, a magyar nép és a történelem előtti mély felelősséggel felhatalmazva, a magyar nép millióinak osztatlan akaratát kifejezve, kinyilvánítja a Magyar Népköztársaság semlegeségét. A magyar nép a függetlenség és egyenjogúság alapján, az ENSZ alapokmányának elveinek megfelelően igazságban kíván élni szomszédságával, a Szovjetunióval és a világ valamennyi népeivel. Nemzeti forradalma vívmányainak megszilárdítását és továbbfejlesztését óhajtja, és megígéri, hogy bármelyik határon kívüli csoportosuláshoz csatlakozzon. A magyar nép évszázados álma valóra válik ezzel. Az a forradalmi harc, amelyet a magyar múlt és a jelen hősei vívtak, végre győzelemre vitt a szabadság, a függetlenség ügyét, ez a hősi küzdelem tetőre léphet, hogy népünk államközi kapcsolataiban érvényesítse alapvető nemzeti érdekét: a semlegeséget. Felhívással fordulunk szomszédainkhoz, a közeli és távoli országokhoz, hogy tartsák tisztelőben népünk megművelt hitvallás elhatározását. Most valóban igaz az a szó, hogy népünk olyan egységes ebben az elhatározásában, mint történelme során talán még soha. Magyarország dolgozó milliói! Védjétek és erősítsétek forradalmi elhatározásait, önfeláldozó munkával, a rend megszilárdításával hazánkat: a szabad, független, demokratikus és semleges Magyarországot!"

ÁBTL 4.1. A-231/3.

A mellérendelt fénykép mindezen cselekedeteinek nem elegendő illusztrációja, képi megjelenítője, csupán egyik rádióbeszédét van hivatva hűségesen és adekvát képiségében bemutatni. (Ennek a fényképnek vagy egy közelebbi, jó minőségű, a levágott jobb felső fotósarkot is kiegészítő nagyítása a Történelmi Levéltár gyűjteményében.)

A római számokkal jelzett fotóalbumokba is bekerültek képek Nagy Imréről. A „VI. Ellenforradalom vezérkara”¹⁰ cím-főiratában az 1. oldalon a „Nagy Imre megalakítja kormányát” címhez három hosszú asztalnál ülők csoportképét – köztük, középen Nagy Imre miniszterelnök – rendelték.



VI. **ÁBTL 4.1. A-220/5.**

**NAGY IMRE
MEGALAKÍTJA
KORMANYÁT.**

A „II. Fegyveres ellenforradalmi bandák a néphatalom ellen törnek. Árulás a Néphadseregben” című album¹¹ 6. oldalán, a középre helyezett fényképen Tildy Zoltán és Maléter Pál között ül Nagy Imre. A fényképen fehér temperával fölirat: „Az áruló Maléter Pál a Parlamentben Nagy Imréné”. (Ad analogiam: Bartal Ferenc MTI felvétele a Parlamentben, 1956. november 2-án.).



ÁRULÓ TISZTEK.

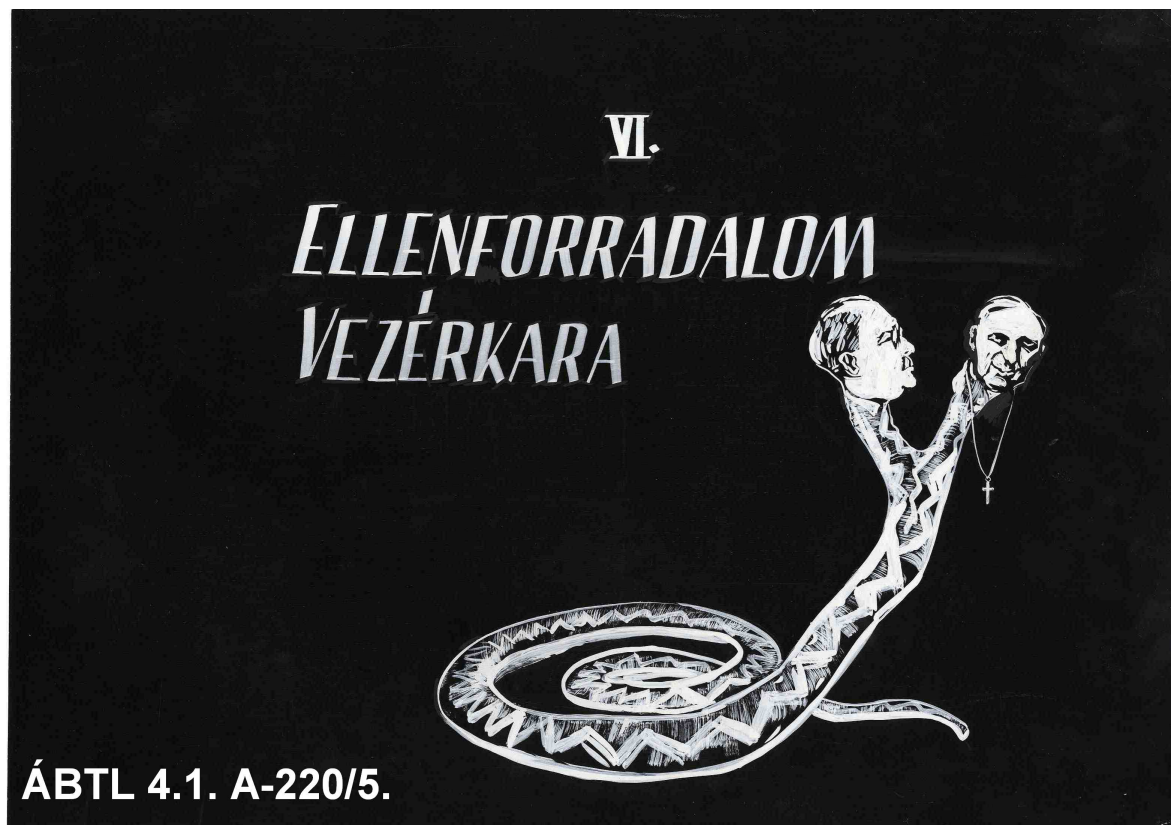
**KOPÁCSI SÁNDOR TÁRGYAL AZ
ELLENFORRADALMÁROKKAL.**

**AZ ÁRULÓ MALÉTER PÁL A
PARLAMENTBEN NAGY IMRÉVEL.**

**MARIÁN ISTVÁN LÁZÍTÓ
BESZÉDET TART.**

II.
ÁBTL 4.1. A-219/4.

A római számokkal sorszámozott fotókollekciók egyes darabjainak belső, fekete fotópapír címlapjára, a cím-főlirat mellé/alá az egész egybeszerkesztett együttes szellemiségét igyekezett összefoglalni egy-egy fehér temperaképpel az album összeállítója (a BM alkalmazott grafikusa?). A „VI. Ellenforradalom vezérkara” a belső címlapon tekeredő kígyótestből két ágra váló végződésén, fején (ad analogiam: kétfejű Hidra) Nagy Imre arcképe profilban, illetve Mindszenty József szembe-nézetben jelenik meg.



E képpel a Kádár-rendszer óta alig-alig kutatott „ellenforradalmi művészet” területére értünk. E művészetnek, talán pontosabb így: a kádári propaganda művészetnek sajátos ága, egyedi képződménye az ilyesfajta művek együttese.¹² Nagy Imrét és Mindszentyt kétfejű kígyóként megjeleníteni ikonográfiailag annyit jelent, hogy a gonoszt, az aljast azonosították velük.¹³

Képpel gyalázásba ennél mélyebbre nem süllyedt a korai Kádár-rendszer elnyomó apparátusa. Nagy Imrében elvetemült figurát láttak, és próbálták sajátos eszközeikkel láttatni. Ebben az eszköztárban egészen speciális szerepűek a belügyi szervek rendelkezési körében használatosak. Nyilván a hivatalos véleményt, a politikai akaratot ezek idézték, ők jelenítették meg a legkendőzetlenebbül.

A forradalom e két emblematikussá vált szereplőjét más összefüggés rendszerben és más műfajokban is megjelenítették, megidéztek együttesen. Az ellenforradalmi, a forradalom elleni kádári propagandaművészetben különösen 1957–62 között jelentkezett a legnagyobb műszámmal a rendszert alázatos behódolással kiszolgáló, szűk művészcsoport ilyen alkotásokkal. Sajátos a történelmi emlékezet működése, mert e készüléskor fókuszba került művek mára teljesen kihullottak az emlékezetből. Már a megerősödő Kádár-rendszer sem törődött velük az 1960-as évtizedtől, azóta, de különösen az 1989/90-es politika szisztéma-váltástól mintha a feledés duplára vastagodott takarója fedné őket. Pedig a Kádár-rendszer első fél évtizedében szívesen kiállították, vásárolták és terjesztették az efféle munkákat.

Közülük most csak egyre utalnánk: Váli Zoltán: „A fasizmus réme” című metszetére. Váli Zoltán festőművész (Miskolc, 1910 – Budapest, 1994), aki 17 darabos

„ellenforradalmi sorozatát” (1957, linóleummetszetek) 1961-ben kiállította a Múcsarnokban.¹⁴ Ennek katalógusában a művészetéről értekező Murányi-Kovács Endre „az 1956-os ellenforradalomról kiadott albumának 20 linólapját” emlegeti, amelyeknek a létrejöttét „a kommunista meggyőződés biztonsága, a kifejezés akarata s a művészi közlés vágya irányítja [...] a grafikus, a munkásőr alkotónál”.

A Váli-mű: a csúcsára állított négyszögbe foglalt négy kép. Legfölül: könyvégetés, balra a csíkos kabátot levető, börtönből szabadulót egy kalapos férfi új kabáttal várja, alul a Köztársaság téri ávós akasztás jelenete. A lábánál fogva, fejjel lefelé helyzetben megjelenített figura, ill. maga a kompozíció több hasonló képi megoldásban tudhat társakat maga mellett.¹⁵ A kompozíció negyedik, jobb oldali eleme: a Nagy Imre és Mindszenty József párossal képezett jelenet. Nagy Imre oldalnézetben, Mindszenty szemből, érseki lánccal a nyakában. Vagyis ugyanolyan képi megjelenítésben szerepelnek Váli metszetén, mint ahogyan a kígyófejként ábrázolta őket az album tempera-címlapjának ismeretlen alkotója. Nagy Imre oldalra fordítottan, a két kezét mintha könyörögve maga elé emelné, s úgy próbálná meggyőzni (?) a vele szemben álló fegyveres fiataalt. Mindszenty vállainál/mögötte egy szemüveges és egy kalapos férfi figyeli a jelenetet.



Nagy Imre és Mindszenty József két ilyen, azonos képi logikán nyugvó megjelenítése a forradalom ellenes képhasználatra mutat fontos példákat. Ahogyan a Nagy Imre fotográfiákkal manipuláló BM albumok pedig a fényképek önkényes, gyakorta megcsonkított, töredékes használatát állítják középpontba. Mindehhez szolgáltatnak adalékokat a Történelmi Levéltár Nagy Imre kép-dokumentumai.

- ¹ Sümegi György: Fotók a Történeti Levéltárban. In: *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2004. 309–328.; Müller Rolf–Sümegi György: *Fényképek 1956*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2006.
- ² Nagy Imrere vonatkozó legteljesebb képanyag: *Nagy Imre mártír miniszterelnök relikviái a Magyar Nemzeti Múzeumban*. Szerk. Blahó Zoltán. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2006.; Sümegi György: Nagy Imre arcai. *Műértő*, 2008. június, 4.
- ³ Ehhez lásd: Müller Rolf: A megtorlás fényképei. In: *ÁVH – Politika – 1956. Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956*. Szerk. Okvách Imre. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2007. 193–221.; Csiffáry Gabriella: Budapest Főváros Levéltárának veszélyes képei. In: *'56-os fényképek gyűjteményekben*. Szerk. Kákóczki András–Sümegi György. Miskolc, Miskolci Galéria, 2007. 40–51.
- ⁴ Sümegi: *Fotók a Történeti Levéltárban*, i. m. 313–314.
- ⁵ ÁBTL 4.1. A-221/3.
- ⁶ *Nagy Imre mártír miniszterelnök relikviái a Magyar Nemzeti Múzeumban*. Szerk. Blahó Zoltán. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2006. 164. tétel.
- ⁷ ÁBTL 4.1. A-222/3.
- ⁸ Kósai Éva: Hogyan látták 1956-ot az MTI fotóriporterei? In: *'56-os fényképek gyűjteményekben*, i. m. 39.
- ⁹ ÁBTL 4.1. A-231/3.
- ¹⁰ ÁBTL 4.1. A-220/5.
- ¹¹ ÁBTL 4.1. A-219/4.
- ¹² Váli Zoltán „ellenforradalmi sorozata”, Farkas Aladár szobrai, Tóth Imre néhány grafikája és még további művek sorolhatók ide, többek között a Szovjetunióban dolgozó Uitz Béla egyik monumentális tervével és néhány, az NDK-ban élő művész (Werner Tübke, Fritz Cremer stb.) alkotásával együtt.
- ¹³ Pleidell János festőművésztől fennmaradt egy plakát-terv 1956. október végéről, amelyen egy tekeredő kígyó és Kossuth-címerrajhoz társuló fölirat: „Ne bánts a magyart!” egyértelműsíti a mű jelentését. Pleidell a betörő, a rántó oroszokat azonosította a gonosszal. Vö. Sümegi György: *Kép Szó. Képzőművészek '56-ról*. Budapest, PolgArt, 2004. 36–40.
- ¹⁴ *Barna Miklós–Kasitzky Ilona–Váli Zoltán festőművészek kiállítása a Múcsarnokban 1961. Katalógus*, Budapest, 1961.
- ¹⁵ Vö. Sümegi György: *1956 Képtára (Gyorsjelentés)*. Budapest, L'Harmattan, 2006. 32–34.

Nagy-Csere Áron

A múltfeltárók esete a posztmodernnel

Tabajdi Gábor és Ungváry Krisztián könyvéről

Tabajdi Gábor–Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon. 1956-1990. 1956-os Intézet–Corvina, Budapest, 2008. 515.*

Tabajdi Gábor és Ungváry Krisztián közös kötetének bemutatóján mind az '56-os Intézet, mind a Corvina Kiadó vezetője „korszakos jelentőségű” munka megszületéséről beszélt, ezzel szemben a művet a recenzens részletességével ismertető Romsics Ignác professzor szokatlanul kemény hangú bírálattal élt a szerzők irányában. Az ellentétes előjelű értékelések felkeltették érdeklődésemet, s még aznap izgalommal vegyes kíváncsisággal vettem kézbe a kötetet, hogy megtudjam, valóban „korszakos” mű született-e.

A könyv címadása már önmagában is elemzésre érdemes, ugyanis a szerzők – biztos, ami biztos – négy címet is adtak munkájuknak, de az is elképzelhető, hogy nem akarták veszni hagyni a sok jó ötletet. Ezek közül legnagyobb betűkkel az *Elhallgatott múlt* szerepel a borítón, amiből arra következtetek, hogy minden bizonnyal ez a főcím. A főcím ugyanakkor számos kérdést vet fel bennem: A múltat elhallgatták? Kik? A befejezett idejű melléknévi igenév arra utal, hogy most már nem hallgatják el? Ha már nem hallgatják el, akkor most végre megismerhetjük a TELJES MÚLTAT? Vagy ha még mindig elhallgatják, akkor vajon miről írnak a szerzők félezer oldalas könyvet? A talán túl sokat ígérő főcímmel képest az alcímek már valamivel több segítséget nyújtanak a tájékozódásban. Azonban a könyv elolvasása után némi hiányérzet támadt bennem az alcímekkel kapcsolatban is, hiszen az első alcím (*A pártállam és a belügy*) csak meglehetősen leszűkítve tárgya a kötetnek (a pártállamot ugyanis érdemben nem vizsgálja, míg a belügyi szervek közül csak a Politikai Nyomozó Főosztályra és a III. Főcsoportfőnökségre fókuszál), a második alcímben (*A politikai rendőrség működése Magyarországon*) ígérettel szemben pedig nem foglalkozik behatóan a politikai rendőrség működésével. A borítón szereplő negyedik alcím (*1956-1990*) mérete mindhárom korábbi címtől eltérő, ezért aztán indokolt különállónak tekinteni. Hogy ez esetben melyik címre is vonatkozik a megadott időintervallum, csak sejtéseink lehetnek.

A főcímből – és persze a szövegben szinte oldalanként visszatérő „múltfeltáró”¹ igényből is – arra következtetek, hogy a szerzőpárost talán még nem fertőzte meg a történészek régi nyavalyája: az episztemológiai szkepszis. Eszerint ugyanis a „múltat” nagy valószínűséggel sem feltárni, sem elhallgatni nem lehet, de minden bizonnyal szembenézni sem lehet vele. Egész egyszerűen azért, mert a „múlt” elmúlt. Legfeljebb történészi interpretációkat (vagyis történelmet) konstruálhatunk „a múlt nyomaiból”. A „múlttal való szembenézés” – helyesebben: emlékezés – közéletben is elterjedt erkölcsi parancsa ugyanakkor igencsak megkérdőjelezhető norma, hiszen a „plasztikus erő” fogalmának kifejtése során már Friedrich Nietzsche is hangsúlyozta a felejtés fontosságát *A történelem hasznáról és káráról* című (valóban) korszakos munkájában. Nyilvánvaló tehát, hogy a figyelemfelkeltő főcím Ungváry Krisztián azon évek óta tartó küzdelmére utal, melyet az állambiztonsági iratok „megismerése” érdekében folytat, s egyben fel is menti a szerzőket a számonkérés alól. Hiszen a cím ismeretében az olvasó joggal gondolhatja, hogy ami hiányzik a szövegből, azt valakik „elhallgatták” a „múltfeltárók” előtt, a „megismerés” nehézségeinek, az „elhallgatók” erejének és hatalmának hangsúlyozásával pedig a szerzők egyidejűleg saját szerepüket is megkonstruálják, heroikus küzdelemként ábrázolva azt.

A recenzens és valószínűleg a leendő olvasók dolgát igencsak megnehezíti, kezeit alaposan megdolgoztatja az 1418 végjegyzet, hiszen félpercenként kell a kötet végére lapoznia annak, aki háttér-információkra vagy a „valóságthatást” erősítő referenciákra vágyik. Még szerencse, hogy a könyv kemény kötésben jelent meg, mert egy alapos olvasó valószínűleg csak egyszer tudná elolvasni a *paperback* kiadást. Nádas Péter „tartalmi és stilisztikai észrevételei” ellenére a szövegben sajnos meglehetősen gyakori a helyesírási, nyelvhelyességi és stilisztikai hiba. Ugyanakkor könnyen lehet, hogy

Esterházy Péter szintén tanácsokkal látta el a szerzőket, hiszen a figyelmes olvasó akár hivatkozás nélküli – még a bibliográfiából is kimaradó – vendégszövegre is bukkanhat. (20.)² Amennyiben az intertextualitás módszerét – amit a tudomány berkeiben többnyire még ma is plágiumnak bélyegeznek – szándékosan alkalmazza a szerzőpáros, őszinte örömmel köszöntöm a – formailag mindenképpen – első magyar posztmodern történeti munka megjelenését!

A „név nélküli társszerzők” beemelése mellett már a szerzőség homályban hagyása, egyúttal jelentőségének megkérdőjelezése is a posztmodern hatására utal. A *Bevezetésben* (figyelem: megint Esterházy) ugyanis az olvasó ígéretet kap arra, hogy a tartalomjegyzékből kiderül, ki melyik fejezetet írta, ám az ígéret – pár oldal visszalapozását követően – fricskának bizonyul. (Bár azok, akik konvencionális módon az elejétől a vége felé, oldalról oldalra haladva kezdik olvasni a könyvet, s közben figyelmesen végigböngészik a tartalomjegyzéket, valószínűleg nem lepődnek meg.) A szerzők mindezek mellett több részt is „közösén írtak”. Ez az alkotási folyamat talán ugyanúgy zajlott, mint Konrád György és Szelényi Iván klasszikus műve esetében: „Én elkezdtem egy mondatot, ő folytatta vagy ő kezdte el és én folytattam.”³

Formabontó módon a könyv második fele egyáltalán nem kapcsolódik szervesen a kötet első feléhez, s a *Bevezetés* sem ad instrukciót e szövegek recepciójára vonatkozóan. Egymáshoz sem kapcsolódó, a könyv hátlapján „esettanulmánynak” nevezett novellák (szám szerint 17) ezek, melyek egy részét a szerzők napi- és hetilapokban már korábban megjelentették. (Itt tehát már saját szövegek veszik át a vendégszövegek helyét, ami akár kvázi intratextualitásként is értelmezhető.) A címek itt is nagyon ígéretesek (a legjobb talán *Az „Ámor Háza”* és a *Szignalizáció, luxusbordély, fegyverkereskedelem és az elhárítás*), mivel azonban társadalomtörténészként kompetenciám nem terjed ki szépirodalmi alkotások elemzésére, ezért ezekkel az írásokkal recenziómban nem foglalkozom.

A könyv posztmodern elemei felett érzett örömet sajnos beárnyékolta a kötet történeti elemzésre vállalkozó részei, de könnyen lehet, hogy csak nem ismertem fel a komolyan ható felszín alatt megbúvó játékos iróniát. A levéltárakban végzett „több éves munka” (12.) mellett talán nem ártott volna a szerzőpárosnak néhány napot a nemzetközi szakirodalom forгатásával is eltöltenie, a három oldalas bibliográfia mennyisége és minősége ugyanis nincs arányban a munka hatalmas terjedelmével. A szovjetológiai kutatások eredményeit teljesen mellőző szerzők kritikátlanul, mindenfajta magyarázat vagy elemzés nélkül veszik át a „totális ellenőrzés” és a „totális diktatúra” – a szocialista rendszerek leírása céljából még a hidegháború kezdetén konstruált – fogalmát, miközben még az ötvenes és hatvanas évek totalitarizmuselméleteire (pedig Hannah Arendt alapműve magyarul is elérhető) sem hivatkoznak, nemhogy az ezeket megkérdőjelező revizionista iskola (főként Sheila Fitzpatrick) és a posztrevizionisták (elsősorban Stephen Kotkin) angol, valamint az *Alltagsgeschichte* irányzatának – NDK-val foglalkozó – német nyelvű irodalmára. Nem meglepő ezek után, hogy a szerzők néhány oldalban intézik el „a sztálinista modell” és „a kádári modell” vizsgálatát (17–21.), amiből kiindulva aztán az állambiztonság és a pártállam kapcsolatát – a könyv tulajdonképpeni tárgyát⁴ – magyarázzák.

A társadalomtörténeti ismeretek hiányosságait mutatja, hogy a bibliográfiában mindössze egyetlen releváns társadalomtörténeti munka szerepel,⁵ ám láthatóan ez sem hagyott mély nyomokat a szerzőkben, amit többek között az is bizonyít, hogy még a címét sem sikerült pontosan leírni. A szerzők ezzel erősítik azt a posztmodern munkákkal szemben gyakran megfogalmazott vádat, miszerint azok nem veszik komolyan a forrásaikra való hivatkozást. A kötet mindemellett hemzseg az általánosításoktól, leegyszerűsítésektől és sztereotípiáktól, ami persze arra is utalhat, hogy Tabajdi és Ungváry az episztemológiai szkepszis jegyében már leszámolt a (hagyományos és a társadalomtudományos) történetírás objektivitás- és valóságigényével. Kiváló példa erre, amikor a szerzők mindenfajta hivatkozás nélkül kijelentik, hogy a PRO állománya „(főként) zsidó származású munkaszolgálatosokból verbuválódott.” (18.) Nem állítom, hogy ez a köztudatban toposszá vált elgondolás elképzelhetetlen interpretáció, de tudomásom szerint eddig még senki sem végzett ezzel kapcsolatban empirikus kutatásokat. Fontos itt feltenni azt a nem elhanyagolható jelentőségű kérdést: Kit

tekintenek egyáltalán a szerzők „zsidó származásúnak”? A zsidó vallási elvek, a nürnbergi törvények, vagy a magyar zsidótörvények alapján határozzák meg a „zsidóság” kritériumait? Ezzel kapcsolatos korabeli statisztikák nem állnak rendelkezésre, az „érintett” személyek többségét pedig már valószínűleg nem lehet megkérdezni arról, milyen származásúnak tartják magukat. (Persze lehet, hogy erre a szerzők – „a történész mondja meg, ki voltál” elvét vallva – nem is kíváncsiak.) Egyébiránt felettébb kérdéses, milyen magyarázó erővel bír a „származás” „megállapítása”, s mennyire határozza meg az egyén identitását. Ez a megközelítés a haláltáborból/munkaszolgálatból visszatérő, bosszúra szomjazó zsidó ávós narratíváját erősíti, aminek megértéséhez azonban nem szükséges történeti szövegeket olvasni, elég csupán megnézni Szabó István didaktikus filmjét, *A napfény ízét*.

A szerzők a meglehetősen sematikus vezetői életrajzok adataiból kiindulva árnyaltan egyáltalán nem nevezhető társadalomtörténeti és statisztikai elemzésekbe bocsátkoznak. Akár a társadalomtörténet teljes félreértésének, végletes leegyszerűsítésének is tekinthető az *Egy átlagos III/III-as vezető életútja* címet viselő rövid, összegzésnek szánt epizód (96.), de a fent említett posztmodern elemek ismeretében hajlok arra, hogy ez esetben inkább a fikció és valóság, irodalom és történelem határainak Hayden White-ből táplálkozó tudatos elmosásáról lehet szó. Az „összegzést” csonkítatlanul idézem, a kulcsfontosságú részeket kurziváltam. Az utolsó mondatot külön is az olvasó figyelmébe ajánlom: „1932-ben, egy délkelet-magyarországi kistelepülésen született *szegény sorban (ma lenne 76 éves)*. Alapfokú iskolai tanulmányai elvégzése után alkalmi vagy segédmunkát végzett illetve kétkezi szakmát tanult. *Alacsony szocio-ökonómiai státuszából* a kiemelkedést az állampárt (az MDP, illetve MSZMP) mobilitási csatornáit biztosították számára. A hadseregből, pártiskoláról vagy az illetékes KISZ/pártszervek ajánlásával munkahelyéről került az állambiztonsági szolgálatokhoz, az 1956-os forradalom leverése után, *átlagosan 1958-ban*. (Az ÁVH-sokat leszámítva *átlagosan 1962-ben!*) 15-18 év szakmai munkája során sikeresen alkalmazkodott a változó politikai igényekhez, a ’megrendelő’ irányelveihez. A rendszer iránti hűségét aktív pártmunkásként is bizonyította, ezzel egyszersmind szert tett olyan kapcsolatokra is, amelyek az MSZMP-ben is segítették előmenetelét. A hatvanas évek végétől várható karrierjét már káderutánpótlási és iskoláztatási tervekben rögzítették. Hiányos általános és szakmai műveltségét folyamatos tanulással igyekezett pótolni. Majd szakmai sikerek, egy-egy állambiztonsági részterület megfelelő kezelése után került a III/III. vezető pozíciójába. Kinevezését nyugdíjazásig (olykor késleltetett nyugállományba helyezéséig) megtartotta. Munkássága során szerzett 12 kitüntetéssel, 13 jutalom emlékéit őrizve, az átlagosnál magasabb, de nem kiemelkedő nyugdíjjal vonult vissza szolgálati éveit alatt megszerzett szolid, ámde az 1970-es évek óta fel nem újított budai otthonába.” Maró gúnyú, szarkasztikus paródiája ez a társadalomtörténetnek.

A származásra vonatkozó adatokat a szerzők a hivatalos elvárásoknak megfelelni akaró önéletrajzok esetében is legtöbbször referenciaként kezelik, s az ezekben szereplő, korántsem megbízható információkat az életút „rekonstruálásához” is felhasználják. Ugyanakkor a vezetői életrajzok szövegeinek létrehozásakor Tabajdi és Ungváry továbbra is irodalom és történelem posztmodern indíttatású egybejátszását kísérik meg. A fikció és valóság határainak elmosására irányuló törekvést alátámasztó két legjellemzőbb példa Pap János és Kucsera László pályaképe: „Hatalmának demonstrálásaképp egy esetben a műemlékvédelmi felügyelőség szeme láttára robbantott fel egy templomot, anélkül hogy erre engedélyt kért volna.” (102.) A mondatot magyarázó jegyzet a következő: „Bár a történet verifikálhatósága kérdéses, ennek ellenére illik Pap személyiségéhez.” (450., 287. végjegyzet); „Háy Gyula 1956. október 6-án az Irodalmi Újságban *„Miért nem szeretem Kucsera elvtársat”* címmel örökítette meg a felfuvalkodott pártkader típusát (többek közt ezért a cikkéért Háy 1957-ben hétéves börtönbüntetést kapott.) Bár Háy fiktív figuráról írt, *könnyen lehetséges*,⁶ hogy ezt róla, a közismert sztálinista bürokratáról mintázta.” (73.) A fenti példák alapján kijelenthető, hogy a szerzők – a címben sugalltakkal ellentétben – már bevallottan nem hisznek „a múlt valóságának megismerésében”, s egyfajta imaginárius álláspontra helyezkednek.

Egyet kell értenem a recenzió elején általam idézett kijelentéssel, miszerint Tabajdi Gábor és Ungváry Krisztián könyve korszakos alkotás, hiszen narrációjában posztmodern fogások egész sorát alkalmazó tudományos munka még nem született magyar nyelven. Ezen az sem változtat, ha esetleg kiderül, hogy a szerzők nem tudatosan, hanem ösztönösen, netán véletlenül alkalmazták a posztmodern eszköztárát, hiszen egy mű elkészültével „a szerző meghal”, nincs hatalma többé a szöveg felett, amelyet az olvasó szabadon értelmezhet.

¹ Tanulságos lenne megszámolni, hányszor szerepel a szövegben a „múltfeltárás” és a „múlttal való szembenézés” kifejezés, ám ez a munka a recenzensnél kitartóbb filológusra vár.

² Vö.: Krahulcsán Zsolt–Müller Rolf: A másképp gondolkodók – állambiztonsági szemszögből. *Rubicon*, 2002/6–7. 74–78. (A szóban fogó szöveg a 74. oldalon található.) A szám utánnymásban újra megjelent: *Rubicon*, 2007/1.

³ Konrád György–Szelényi Iván: *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. Gondolat, Budapest, 1989. 318.

⁴ Vö. első alcím: *A pártállam és a belügy*.

⁵ Majtényi György: *A tudomány lajtorjája. „Társadalmi mobilitás” és „új értelmiség” Magyarországon a II. világháború után*. Gondolat–MOL, Budapest, 2005.

⁶ Kiemelés – N-CSÁ.